

AD LECTOREM BENEVOLUM DE SUBSEQUENTI LIBRO.

199 Statueram, primo hoc operum B. Alani nostri tomo, non nisi moralia et parænetica proferre; verum, cum nuper ad manus meas devolutum esset sequens opus, *De fide catholica*, Parisiis anno 1612 impres- sum, sed omnino incorrectum et mutilum, punctis sæpius, loco verborum, aut aliis verbis, et non nun- quam integris sententiis substitutis, quibus etiam, pluribus in locis, genuinus auctoris sensus totaliter depravatur, et in contrarium detorquetur, non sine insigni auctoris injuria: ut sileam, innumeros, prope modum, typographicos errores, qui vel soli Lectoribus quibuscunque nauseam movere possent, operæ pretium fore judicavi, si et hoc etiam opus recognoscerem, emendarem, ac perfectioni suæ restitutum, una cum aliis ejusdem auctoris operibus, publico rei litterariæ bono, luci darem. Hinc ad diversa mox cœnobîa litteras misi, quæ illustrioribus manuscriptorum codicum bibliothecis instructa cognovi; in qui- bus unicum reperi exemplar, vetustate sua satis commendabile, et correctum; in celeberrima nimirum abbatia Parcensi juxta Lovanium, quod, cum ejusdem loci venerabilis abbas perhumaniter mihi transmi- sisset, sedula ipsius collatione, exemplar impressum correxi, operique perfectionem illam restitui, quam hic (Lector Benevole) percipere **200** poteris. Porro, quanquam auctor in Prologo suo, dicat opus hoc di- stinctum esse quatuor libris, quorum primus sit scriptus, contra hæreticos; secundus contra Waldenses, tertius contra Judæos, quartus contra paganos; nihilominus, quartum nusquam reperire potui, quantum- vis studiose quæsitum; tertium vero reperi in codice ms. Parcensi, sed ita succinctum, ut vix libri no- men mereatur, meritoque dubitare liceat, utrum revera integer sit liber, prout ab auctore scriptus est, an solummodo fragmentum. Interim, quia in dicto exemplari Parcensi, titulo Libri honoratur, sub eodem etiam hic, illum adjunxi. Quoad primum librum, contra hæreticos, scriptus quidem ab auctore est, contra diversos sui temporis hæreticos (prout ex memorato prologo satis colligitur), specialiter tamen contra Al- bigenses, quorum secta tunc temporis mire invaluerat, in tantum, ut (teste Cæsario Heisterbacensi, illius temporis scriptore sincerissimo) brevi temporis spatio, plus quam mille civitates infecerit, et nisi gladiis catholicorum fuisset repressa, timendum erat, ne totam Europam pervaderet, cum tamen errores doceret absurdissimos; utpote ex Manichæi, Novati, Tertulliani, Origenis, aliorum veterum hæresiarcharum anti- quatis laciniis carsarcinata, ut docet etiam citatus Cæsarius, l. v Dial., c. 21, ubi præcipuos omnes ipsa- rum Albigensium errores recenset (23), qui idem sunt, quos Alanus noster toto suo libro primo refutat. Librum autem secundum, scripsit idem Alanus contra Waldenses (24), quia ex Waldensibus prodierant ipsi Albigenses, cum quibus in multis adhuc conveniebant. Cæterum, opus est doctrina refertum solida, et auctore suo dignum. Quod tu quoque, Lector, necum fateberis, ubi illud studiose evolveris. Vale.

F. Carolus DE VISCH,
P. Dunensis.

NOTÆ.

(23) Albigensium errores etiam recenset Petrus de Vallibus Sarnay, lib. *De bello contra Albigenses*, c. 2 per totum.

(24) De Waldensibus, vide etiam Cæsarium supra.

ALANI DE INSULIS DE FIDE CATHOLICA

CONTRA HÆRETICOS SUI TEMPORIS, PRÆSERTIM ALBIGENSES,

LIBER QUATUOR.

PROLOGUS.

AD PRINCIPEM MONTISPESSULANI.

201 Amantissimo ⁴⁴ domino suo Willelmo, Dei A sior mentis generositas præinsignit, Magister Alanus gratia Montispeessulani principi, quem non solum in omnibus et per omnia suus, opus suum. generosi generis titulus insignit, verum etiam genero- Cum inter universos hujus mundi principes te

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ Exemplaria mss. Bo:æ Spei et Parcense, pro Amantissimo, habent Reverendissimo.

videam specialiter indutum armis fidei Christianæ, nec naviculam Petri inter tot tumultuantes hujus sæculi procellas deserere; hoc *De fide catholica scriptum*, tuæ discretioni devoveo consummatum.

Quamvis fides catholica non solum divinarum rationum, verum etiam humanarum fundamentis innixa præfulgeat, et auctoritatibus theologicis velut irrefragabilibus maximis invicta consistat ⁴⁷, tamen propter novos hæreticos novis, imo veteribus et novissimis hæresibus debacchantes, philosophicis ⁴⁸ speculationibus deditos, sed sensuum speculis destinatos; cogor disertis rationibus de fide rationabili reddere rationem ⁴⁹, qui in hoc ab antiquis hæreticis differunt, quod illi humanis rationibus fidei nostram expugnare conati sunt; isti vero nulla ratione humana vel divina freti, ad voluntatem et voluptatem suam, monstruosa confingunt. Olim vero diversi hæretici diversis temporibus, diversa dogmata et adversa somniasse leguntur, quæ generalis Ecclesiæ publicis edictis damnata noscuntur: nostris vero temporibus, novi hæretici, imo veteres et inveterati, veterantes dogmata, ex diversis hære-

A sibus, unam generalem hæresim **202** compingunt, et quasi ex diversis idolis unum idolum, ex diversis monstris unum monstrum; et quasi ex diversis venenatis herbis unum toxicum commune consueunt.

Sed quia antiqua sunt dogmata, non novis elaborandum est inventis, sed rationibus obviandum authenticis, quæ impia dogmata a præclari ingenii viris, et in omni disciplina exercitatis, deleta fuisse traduntur, ut ab Augustino, Hilario, Hieronymo, et cæteris Patribus orthodoxis. Sed quia eadem hæresum semina pullulant rediviva, eisdem antiquorum Patrum sunt obijcienda munimenta, et si nova aliqua emergerit hæresis, infirmanda orationibus firmis ⁵⁰. Et quia te, princeps strenuissime, speciatem fidei filium et defensorem intueor, tibi hoc opus devoveo, et a te hujus operis examen expecto. Hoc autem opus quatuor voluminum distinctionibus separatur ⁵¹; quorum primum contra hæreticos; secundum, contra Waldenses; tertium, contra Judæos; quartum, contra paganos editum esse cognoscitur.

LIBER PRIMUS.

203 CAPUT PRIMUM.

De collatione gentium et Christianorum, in materiali et spiritali strenuitate.

Sicut in antiquorum tractatibus legitur, quod proci et proceres gentium, humanam venantes gloriam, genere diversa monstrorum genera deleverunt; ut Hercules Anthem, Theseus Minotaurum, Jason Taurum ignivorum, Meleagre inæstimabilem Aprum, Chorebus stygiale monstrum, Perseus Marinum portentum ⁵²; sic generosi sanctæ Ecclesiæ proceres diversorum hæreticorum et hæresum monstra leguntur armis spiritualibus expugnasse. Et sicut Anthem resumptis a terra viribus, fortior factus est; hydra damno capitum facta locupletior ⁵³; sic extirpatis antiquis et antiquatis hæresibus, eadem in novitate repullulant. Sed in hoc magna est differentia; quod Anthem fortitudo deleta, hydra funditus extirpata; se. l non sunt inter modernos, qui innovatis hæresibus obviunt, repullulantes extirpant. Ego tamen inter filios Jesse minimus de post fetantes assumptus, tentabo Goliath proprio gladio trucidare, et Ægyptium Hebræis insultantem occidere.

CAPUT II.

C *Quibus auctoritatibus muniti hæretici, dicunt esse duo rerum principia.*

Aiunt hæretici temporis nostri quod duo sunt principia rerum, et principium lucis, et principium tenebrarum.

Principium lucis dicunt esse Deum, a quo sunt spiritualia, videlicet animæ et angeli; principium tenebrarum, Luciferum, a quo sunt temporalia. Hoc autem nituntur probare auctoritatibus et rationibus; auctoritatibus sic: *Arbor bona non potest facere fructum malum, nec arbor mala fructum bonum* (Matth. vii). Ergo cum Deus summe bonus sit, mala ab ipso non sunt; sed cum mala sint, et ab ipso Deo non sint; ergo ab alio sunt quam ab ipso Deo. Ergo cum Deus sit principium bonorum, aliud est principium malorum. Item in principio Genesios legitur quod *tenebræ erant super faciem abyssi* (Gen. 1), et sic mundus habuit initium a tenebris. Mundi itaque creator fuit principium tenebrarum, et sic malus fuit auctor mundi, qui ⁵⁴ suæ creationis initium cœpit a tenebris. Item: Christus ait in

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ Exemplar impressum præcedentia sic legit: Auctoritatibus theologicis valde irrefragabilibus maximo munita præmineat. ⁴⁸ Impress. habet, propheticis. ⁴⁹ Impress. omittit verbum fide. ⁵⁰ Ms. Exemplar habet infringenda. ⁵¹ Impress. sic habet: Hoc opus duorum voluminum distinctionibus separatur. Quia nimirum in codice Papii Massoni, unde exemplar impressum desumptum est, non nisi duo priores libri continerentur, cum tamen revera auctor scripserit 4, ut passim testantur alia ms. ⁵² Impress. habet, manuum portentum, sed male. ⁵³ In ms. sic: Ex sui resecatione secundior. ⁵⁴ In codice impresso, præcedentia omnino confuse leguntur ita: mundus habuit initium a tenebris mundi, Creator itaque fuit principium terræ, et sic malus fuit auctor mundi, quia, etc. Sed correctus ut jam ex ms. reposuimus.

Evangelio : *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam* (Joan. xiv). Ibi Luciferum vocat principem mundi potius quam se, et ita potius erat auctor mundi quam Christus. Et alibi dicitur : *Nemo potest duobus dominis servire* (Matth. vi), scilicet Deo et mammonæ. Ibi Christus vocat se et mammonam, id est diabolum, dominos; sed Christus non dicitur Dominus, nisi ratione creationis; ergo et diabolus **204** dicitur dominus a simili ratione creationis. Item ait : *Vos ex patre diabolo estis* (Joan. viii). Item Apostolus : *Non ego operor illud, sed qui habitat in me, id est in carne mea, peccatum* (Rom. vii). Si peccatum habitat in carne, et a carne est, et caro sine peccato esse non potest, caro malum est, et ita a Deo non est. Item : *Sentio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis* (ibid.).

Si lex carnis lex peccati est et mortis videtur caro mala esse, et ideo a Deo non esse. Item idem ait : *Caro pugnat adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem* (Gal. v). Si caro semper rationi contradicit, caro mala est, et sic a malo est.

CAPUT III.

Quibus rationibus muniti hæretici dicunt esse duorum principia.

His etiam rationibus opinionem suam probant hæretici : Si Deus ista visibilia fecit, aut ea incorruptibilia facere potuit, aut non; si non potuit, impotens fuit; si potuit et noluit, invidus fuit. Item : Si causa immutabilis, effectus immutabilis; sed constat ista corporalia mutabilia esse, ergo causa eorum mutabilis. Item : Cum multa in mundo agantur casu, non videntur agi divina ordinatione. Item : Cum caro hominis in peccato et per peccatum generatur, a bono principio esse non videtur. Item : Quædam creaturæ sunt, quæ in nullam utilitatem cedunt ²⁰⁵ ut serpentes, muscæ, aranæ, sed in multiplicem perniciem : ergo cum ad malum sint parata, et non ad bonum, a malo sunt, et non a bono.

CAPUT IV.

Solutio catholicorum ad prædictas auctoritates hæreticorum de duobus principiis.

His auctoritatibus respondentes, dicimus, quod illa auctoritas : *Arbor bona, etc.* (Matth. vii) intelligenda est de intentione bona vel mala, ex bona enim intentione non procedit nisi opus bonum, ex mala intentione non nisi malum. Dicimus etiam, quod hoc nomen, malum, aliquando supponat actionem malam, aliquando ipsius actionis deformitatem; ut cum dicitur : *Non est malum in civitate quod Deus non faciat*; id est non est actio mala, quam fieri non sinat, ipsam vero malitiam, id est actionis deformitatem, secundum quod dicitur ma-

lum, nihil est, nec ipse facit. Ipsa enim deformativæ actionis, quæ actio dicitur mala, nihil est. Prout ergo hoc nomen supponit actionem malam, malum dicitur esse aliquid, et esse a Deo, non in eo quod est malum, sed in eo quod est. Prout vero supponit malitiam, nec esse aliquid, nec esse a Deo dicitur; potius enim notat privationem esse, quam rei positionem ²⁰⁶. Dicimus etiam quod hoc nomen, *tenebræ*, potius notat lucis carentiam, quam rei existentiam, et ideo mundus initium non habuit a tenebris. Sed est sensus : *Tenebræ erant super faciem abyssi* (Gen. 1), id est non erat lux. Diabolus etiam non dicitur princeps mundi, quia mundum **205** creavit, sed princeps mundi, id est mundanorum hominum, quia in cordibus eorum principatur, et regnat per appetitum terrenorum. Eadem ratione dicitur dominus mundi. Quod autem mundus dicatur mundi amatores, in Joanne legitur, ubi dicitur : *Et mundus eum non cognovit* (Joan. 1), id est mundi amatores. Et alibi in Evangelio : *Regnum meum non est de hoc mundo* (Joan. xviii), id est amatores hujus mundi non sunt regnum meum; id est in eis non regno, diabolus autem dicitur pater hominum, non ratione creationis, sed ratione imitationis, quia per prava opera eum imitantur ²⁰⁷. Peccatum autem dicitur habitare in carne hominis, id est fomes peccati, seu concupiscentia, quæ in carne habitat non ratione substantiæ, sed ratione circumstantiæ. Ex quo enim Adam peccavit, facta est caro prona ad concupiscendum, id est homo ex infirmitate carnis. Quamvis ergo concupiscentia maneat in carne occasionaliter, non tamen caro est mala, id est vitiosa, sed vitiosa, seu infirma, nec ideo minus est a Deo. Sicut homo, quamvis infirmus sit, tamen a Deo existentiam habet.

Simili modo sequens exponitur auctoritas; quamvis enim lex peccati et mortis, id est concupiscentia in membris et a membris fit occasionaliter, id est ex infirmitate membrorum, tamen ipsa membra quamvis vitiosa, id quod sunt, a Deo sunt, sed vitiosa, id est infirma, a Deo non sunt.

Quod autem caro dicatur pugnare adversus spiritum, non est intelligendum de ipsa carne sed de carnis carnalitate : caro enim, id est carnalitas, semper contradicit spiritui, id est rationi.

CAPUT V.

Refelluntur rationes hæreticorum, de duobus principiis.

Ad rationes sic respondetur : Quamvis Deus mundum potuerit facere immutabilem actu et non fecit, invidus non fuit; bonitatis enim summæ fuit quod mundum fecit, sapientiæ vero, quod mutabilem esse permisit, ut per mutabilem in immuta-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁵ *Impress. habet.* ad nullam utilitatem tendunt. ²⁰⁶ *Præcedentia in codice impresso omnia habentur confusa, hoc modo :* prout supponit malitiam, non esse a Deo, nec esse a Deo dicitur, potius cum notat, etc. *At recte hic ex ms.* ²⁰⁷ *Impress. legit :* Perpetua opera eum imitantur.

bilem mutaremur. Omne enim mutabile insinuat A aliquid esse immutabile; omne mobile insinuat aliquid esse quietum⁸². Ideo dico, immutabile actu, quia non potuit facere aliquid quod esset immutabile natura; quia omnis res creata, ex eo quod creata est, habet principium suæ existentiae: eadem ratione finem habet actu vel natura, omnis enim res duobus clauditur terminis. Præterea non sequitur, quod si causa sit immutabilis, effectus sit immutabilis. Alia est causa efficiens, alia formalis. Efficiens causa est, quæ movet et operatur ad hoc ut res sit; ut artifex est causa efficiens operis sui, illudque movet, et operatur ad hoc ut sit; nec tamen sequitur, quod si aliquid prædicatur de artifice, quod etiam de ejus opere vel contra. Contingit enim opus esse diuturnum, et non artificem. A simili, cum Deus sit summus artifex omnium rerum, et efficiens causa, ipse immutabilis est, non tamen res ab eo creatæ immutabiles sunt; imo impossibile est res ab eo creatas non esse mutabiles; quia quidquid habet principium, naturaliter habet finem.

Omne quod est genitum, tendit ad interitum.

De formali autem causa, verum est, ut si ipsa sit immutabilis, effectus sit **206** etiam immutabilis, et contra, ut si albedo sit mutabile, album etiam sit mutabile. Sic quia humanitas quæ est natura substantialis hominis, et causa formalis, mutabilis est, mutabilis est et effectus ejus, id est facere hominem. Cum ergo Deus non sit causa C formalis, sed efficiens, quamvis ipse sit immutabilis, non ideo res immutabiles⁸³.

Et quamvis multa in hoc sæculo casu agi videantur, tamen contra Dei ordinationem non fiunt⁸⁴, qui novit quomodo et qualiter singula fiunt. « Nulla » namque « res est, » ut dicit philosophus, « cujus ortum legitima causa et ratio non præcedat. » Unde Christus in Evangelio ait, quod *nec unus passer cadit in terram sine Deo (Matth. x).*

Sequenti rationi hæc datur responsio: Multa sunt quæ in peccato fiunt, et mediante peccato, et tamen peccata non sunt, et a Deo sunt; ut scientia quam iste acquirit mala intentione, scilicet intuitu favoris humani, vel terreni emolumenti, mediante peccato habetur ab isto, et tamen est a Deo. Similiter, potestas quam iste acquirit Simoniacæ, in peccato et per peccatum acquiritur, et tamen a Deo est. Similiter pecunia quæ per usuram acquiritur, in peccato et per peccatum habetur.

A simili quamvis caro humana occasionaliter originem habeat ex peccato, id quod est a Deo est.

Præterea, nulla creatura est quæ ad aliquam utilitatem creata non sit; quædam namque creata sunt a Deo in esus hominum, quædam in alios usus, ut jumenta. Quædam ad humiliandum, ut animalia venenosa, ut homo considerans quod hæc muta animalia usque ad mortem sibi nocere possunt, humilietur sub manu creatoris Dei et quid et a quo sit recognoscat. Quædam ad intelligendum Creatorem, ut per ea quæ facta sunt invisibilia Dei intellecta conspiciantur; quædam ad puniendum, ut pænæ gehennales, et aliae puniendi causæ instrumentales, quædam ad exercitium, ut quædam nociva per quæ homo excitatur ad bonum per patientiam, quædam ad debectandum. Nihil ergo in hoc mundo creatum est, quod ad aliquem B bonum usum creatum non sit.

CAPUT VI.

Quibus auctoritatibus probatur, quod Deus bonus creavit mundum.

Post auctoritatum determinationem⁸⁵ et rationum infirmationem, quibus hæretici suum videntur confirmare errorem, ad auctoritates et rationes quæ eis objiciantur⁸⁶ stylum vertamus. Ait enim de Christo Joannes: *Omnia per ipsum facta sunt (Joan. 1).* Hæc universitas, aut colligit simul visibilia et invisibilia, aut non⁸⁷; si non omnia, aut visibilia tantum, aut invisibilia, aut quædam visibilia, et quædam invisibilia; quod ipsi non concedunt. Si invisibilia tantum, quare potius invisibilia quam visibilia, cum major sit multitudo visibilium quam invisibilium, quæ potius spectant ad universitatem. Unde sequitur: *Et sine ipso factum est nihil (Ibid.)* Id est nulla res facta est sine ipso.

Fortasse dicent hæretici, quod hoc nomine, *nihil*, designatur res corporalis quæ corrumpitur, et ad nihilum tendit; sed multa corporalia sunt quæ nec corrumpuntur, nec ad nihilum tendunt, ut sol, et alia stellæ; de terra autem dicitur, quod *in æternum stat*. Si dicant, quod stellæ variantur secundum ortum et occasum, secundum augmentum et **207** detrimentum luminis; eadem ratione animæ variantur, et ad nihilum tendunt; mutantur enim secundum dolorem et gaudium, secundum ignorantiam et scientiam, secundum peccatum et justitiam.

Qua ergo ratione hoc nomine, *nihil*, designatur omne corporale quia variabile, eadem designabitur omnis spiritus, quia variabilis⁸⁸. Item in eodem Evangelio: *In propria venit, et sui eum non receperunt (ibid.).* Quæ per *propria* designantur, nisi ista visibilia et mundana, in quæ venit Christus, per assumptam humanitatem? quæ dicuntur propria

VARIE LECTIONES.

⁸² *Impresso his mira est confusio, quam non opus hic referre.* ⁸³ *Impressus codex in præcedentibus rursus totaliter est confusus, ultima verba sic legit: non tamen res immutatur.* ⁸⁴ *In impresso sic: omnia fiunt Dei ordinatione, id est fiunt quia, etc.* ⁸⁵ *Impress. male legit: auctoritates determinationum.* ⁸⁶ *Impress. obviant.* ⁸⁷ *In impresso, præcedentia rursus omnia confusa.* ⁸⁸ *In impresso habentur hæc ita: Ergo et omnes species, quia omnis species carnis variabilis.*

Christi, non tam ratione possessionis, quam ratione creationis et auctoritatis. Si dicunt, propria esse Christi ratione possessionis, ergo possessio diaboli possessio etiam est Dei; quia si sint creata a diabolo, potius possidentur ab ipso quam a Deo, et tamen nulla est conjunctio Christi ad Belial (II Cor. vi). Item in eodem Evangelio: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est* (Joan. 1). Item in apostolico Symbolo, legitur: *Creatorem cœli et terræ*. Item Christus in Evangelio: *Nonne duo passeret asserunt, et unus ex illis non cadit in terram sine Patre vestro?* (Matth. x.) Quid est, passerem non cadere super terram sine Patre vestro, nisi passerem esse sub Dei potestate? Item in Evangelio ait, quod *Deus vestit lilia agri* (Matth. vi); quid est Deum vestire lilia agri, nisi eis dare elegantem naturam, et ita naturam lilii a Deo esse? Item Apostolus in Epistola ad Colossenses (cap. 1), ait de Christo loquens: *In quo universa condita sunt, visibilia et invisibilia*. Item in Epistola ad Hebræos (cap. 1): *Multifarie, multisque modis, olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula*. Item in eadem Epistola, auctoritate David, probat Deum creasse cœlum et terram, in hunc modum: *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli* (Psal. ci). Item in Actibus apostolorum (cap. xvii), Paulus ait Atheniensibus: *Hunc Deum ignotum cui hanc aram fecistis, nuntio vobis: Hic est Deus qui fecit hunc mundum, et omnia quæ in eo sunt, in quo vivimus, movemur et sumus*. In Luca (cap. iii) etiam ubi texitur Christi genealogia, legitur: *Qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei*. Adam autem dicitur fuisse filius Dei ratione creationis, et ita fuit a Deo, et non a diabolo. Item Christus in Evangelio ait ad Judæos: *Vos inhonorastis me, Pater autem meus glorificat me*⁶⁶, de quo dicitis, quia Deus vester est (Joan. viii). Si ergo Judæi dicebant Deum Patrem esse Deum suum, diabolum non credebant esse Deum suum. De iis hæreticis contra quos loquimur, ait Apostolus ad Timotheum: *Spiritus dixit, in extremis temporibus recedent quidam a fide, intendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium; prohibentium nubere, et abstinere a cibis quos Deus creavit* (I Tim. iv). Nonne præfati hæretici in ultimis temporibus recedunt a fide; a fide, inquam, quam tenet generalis Ecclesia? Non enim a fide Judæorum recedunt, quia fidem non habent, nec a fide Sarcenorum, quia fide carent; a fide ergo Christianorum recedunt. Ili sunt qui intendunt doctrinis dæmoniorum, et fingentes se justos esse, in hypocrisi

A loquuntur mendacium. Ipsi prohibent nubere, quia nuptias damnant; ipsi jubent abstinere a cibis quos Deus creavit. Item in Matthæo introducitur Dominus loquens in hunc modum: *Qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos* (Matth. xix); et alibi: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret* (Joan. iii). Paulus etiam in Epistola ad Corinth. ait: *Posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit* (I Cor. xii). Item Petrus: *Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, suscitavit Filium suum Jesum* (Act. xxxvi).

208 CAPUT VII.

Quibus auctoritatibus probatur quod Deus omnipotens mundum creavit.

Auctoritatibus etiam gentilium philosophorum, errores prædicti confunduntur⁶⁷; dixit enim Apostolus, quod *per ea quæ facta sunt, invisibilia Dei conspiciuntur* (Rom. 1), a philosophis; quia per rerum magnitudinem intellexerunt philosophi Dei potentiam, per rerum pulchritudinem ejusdem sapientiam, per earumdem ordinem, divinam bonitatem. Unde Plato de Deo loquens ait: *Genitorem universitatis tam invenire difficile est, quam inventum digne profari*⁶⁷. Boetius etiam in libro Consolationis ait:

O, qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cœlique sator.

CAPUT VIII.

Quibus rationibus probatur, quod Deus omnipotens fuerit creator tam visibilium quam invisibilium.

Item variis rationibus asseritur: Si diabolus est auctor visibilium, quæritur an initium habuerit an non? Quod initium habuerit, Christus insinuat dicens, *Illic ab initio homicida fuit*⁶⁸, ergo initium habuit (Joan. viii). Si ab æterno fuerit⁶⁹, duo fuerunt auctores rerum coæterni; et ita duo coæterni rerum creatores; et per consequens, duo dii, cum omnis scriptura Veteris et Novi Testamenti clamet, unum solum Deum esse. Item cum diabolus mutabilis sit et variabilis, aliqua est in eo⁷⁰ compositio, saltem proprietatis ad subjectum; cum mutatio nihil aliud sit, quam accessus unius proprietatis ad subjectum alterius, et recessus alterius; omne autem compositum habet suæ existentiae principium.

D Item, si duo sint rerum principia, aut unum fuit imperfectum, aut alterum superfluum.

Item diabolus aut malitia ductus mundum creavit, aut bonitate; sed bonitate non, quia auctor mali et summe malus, non potest facere aliquid nisi ex malitia; sed si ex malitia mundum creavit, quomodo ita singula ordinavit, ut ipsa sic eleganter succederent⁷¹, luna et stellæ deservirent nocti, sol dei, cum potius elucescat in istis⁷² summa boni-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Præcedens periodus in impresso omittitur, unde sensus ibidem relinquitur mutilus. ⁶⁷ Impress. habet, confundunt, sed perperam. ⁶⁸ Impress. proferri. ⁶⁹ Impresso habetur hominum, sed melius in ms. sic: Illic ab initio homicida fuit, ergo initium habuit. ⁷⁰ Hoc in impresso male omittitur. ⁷¹ Impressum male habet; aliquando est in eo, etc. ⁷² Impressum ita: Ut tempora sic eleganter succedant. ⁷³ Impressum habet; Justis pro in istis.

tas quam malitia? Item, si diabolus ab æterno fuit, scilicet Lucifer, quæritur, utrum alii dæmones fuerint coæterni vel non? Si dicant quod non fuerint nisi unus solus dæmon⁷³ scilicet Lucifer, convincuntur auctoritate evangelica testante, quod diabolus respondens Christo quærenti, quod esset nomen ejus, dixit: *Legio est nomen mihi (Marc. v)*, quasi dicat: Non est hic unus solus dæmon, sed plures. Et alibi legitur de Christo dixisse Judæos: *In Beelzebub, principe dæmoniorum, ejicit dæmonia (Luc. xi)*. Quæritur ergo, utrum alii dæmones fuerint Lucifero coæterni, si coæterni fuerint, ergo multa fuerunt Deo coæterna. Item, cum boni spiritus et mali sint ejusdem naturæ; sicut boni spiritus habuerunt initium, ita et mali⁷⁴. Item, si alii dæmones fuerint Lucifero coæterni, quæritur, utrum potuerint creare mundum sicut Lucifer, eum essent ejusdem naturæ cum eo. Si vero alii dæmones initium habuerunt, quæritur, a quo? manifestum est enim quod neque **209** se composuerunt, neque casu esse potuerunt⁷⁵. Sed si a Lucifero initium habuerunt, Lucifer non solum auctor fuit corporalium, sed etiam spiritualium. Sed si a Deo, Deus fuit auctor eorum. Item, cum omnes creaturæ sint mutabiles, oportet unam causam esse immutabilem, a qua omnia mutabilia procedant; cum ergo Lucifer mutabilis sit, ab immutabili, scilicet Deo, est. Si a Deo est, aut malus fuit a Deo creatus, aut bonus; sed absit quod malus, quia mala natura a Deo non est; quia nulla creatura in eo quod est, mala est. Et ita Lucifer a Deo creatus est bonus, et si postea fuit malus, per peccatum malus esse incepit. Sed si a Deo creatus est, et post creationem, visibilia ab eo facta sunt; aut existens malus ea creavit, aut existens bonus. Sed si existens bonus ea creavit, creatura creaturam creavit; sed quomodo genitum a genito creari potuit, vel creatum a creato? necessarium etenim est, quod illud quod creat, increatum sit: si enim ab alio crearetur, aut illud esset creatum aut non; si creatum esset, creaturarum occurreret infinitas. Oportet ergo Creatorem increatum esse; nec est ratio quare una potius creatura creet aliam, quam alia aliam. Si vero malus existens, ex malitia mundum creavit, sicut dictum est, inordinate potius omnia essent facta, quam ordinate. Liqueat ergo omnia esse facta a Deo, et non a Lucifero; quia si duo essent rerum principia, et alterum esset principium bonorum, alterum malorum. Sicut principium bonorum esset summe et summum bonum; ita principium malorum esset summe et summum malum. Sicut ergo in summo bono nulla malitia est, ita in summo malo, nulla bonitas. Item, si diabolus creavit corpus hominis, Deus vero animam, quæ-

ritur, qua auctoritate anima sit conjuncta corpori, et corpus animæ? Si dicunt diabolum et Deum ad hoc convenisse, aliqua fuit conventio Christi ad Beñal. Absit etiam ut dicamus Deum animam ad hoc creasse, ut uniret eam malæ naturæ, quia secundum hoc, posset anima causam peccati sui ad Deum retorquere.

CAPUT IX.

Opinio quorundam hæreticorum, qui dicunt quod non sunt in corporibus humanis aliæ animæ, nisi angeli apostatæ, qui de cælo ceciderunt⁷⁶.

Quidam autem prædictorum hæreticorum suæ ignorantia quærentes auxilium, negant singulis diebus animas creari, et corporibus infundi; asserentes solos angelos apostatas qui de cælo ceciderunt⁷⁷ corporibus humanis infundi Dei permissione, ut ibi valeant pœnitentiam agere. De quibus etiam dicunt, quod unus spiritus potest successive octo corporibus infundi, ut si pœnitentiam non egit in uno, agat in alio. Præterea dicunt, quod nullus alius est spiritus hominis, nisi angelus apostata, et quod in cælo non sunt spiritus, quia omnes spiritus qui in cælo erant, cum Lucifero ceciderunt. Hoc conantur illi probare hac auctoritate: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv)*. Domum Israel vocant conventum angelorum, qui in cælo creati sunt, ad hoc ut viderent Deum, sed per peccatum lapsi sunt. Alia etiam auctoritate dicunt, quod *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis qui est in cælo (Joan. iii)*.

210 CAPUT X.

Quibus rationibus et auctoritatibus probatur, quod anima est in corpore humano, et non dæmones.

Juxta hanc opinionem, cum Christus ejiciebat spiritum malignum a corpore humano, cum nullus alius spiritus esset in eo corpus remanebat exanime. Item, si corpus hominis a diabolo, et spiritus hominis diabolus, homo totus quasi essentialiter malus est, et ita bonum agere non potest, nec mereri vitam æternam.

Item, variæ clamant auctoritates, animam esse in homine non angelum. Ait enim Christus: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius eum timete, qui potest corpus et animam mittere in gehennam (Matth. x)*. Et alibi ait: *Quid prodest homini si lucretur universum mundum, animæ vero suæ detrimentum patitur? (Matth. xvi; Marc. viii)*. Item idem ait: *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam (Joan. xii)*.

Forsitan objiciet hæreticus, quod in Actibus apostolorum, angelus spiritus hominis dicitur, ubi fideles in uno loco congregati, Petro pulsante, dixerunt: *Angelus ejus est (Act. vii)*, id est angelus

VARIÆ LECTIONES.

⁷³ *Impress. male Deus.* ⁷⁴ *In impresso sic:* Sicut boni spiritus habent bonum initium, etc. ⁷⁵ *In impresso, causa esse potuerunt.* ⁷⁶ *Titulus codicis impressi habet:* Et quod omnes angeli ceciderunt de cælo. ⁷⁷ *Impress. descenderunt, sed male.*

qui spiritus ejus est; quasi dicant: Spiritus Petri A est et non Petrus.

Ad quod dicimus, quod ibi vocatur angelus Petri, angelus deputatus Petro ad custodiam; frequenter namque angeli deputati hominibus ad custodiam, in eorum specie apparuisse leguntur, vel animam Petri vocaverunt angelum Petri, putantes Petrum esse occisum, et animam ejus apparere, et aliquid de Petro velle nuntiare, ergo quia nuntiantis gerebat officium, angelum vocaverunt; angelus enim interpretatur *nuntius*.

CAPUT XI.

Qua ratione dicunt hæretici, dæmones in corporibus humanis puniri.

Dicunt etiam prædicti hæretici, quia angeli peccaverunt in spirituali natura, voluit eos Deus punire in corporali substantia, et ibi pœnitentiam agere; non enim est eis ablata, ut dicunt, libertas arbitrii, nec potentia pœnitendi; aliter, injuste ageretur cum eis.

Ad hoc dicendum quia ex superbia peccaverunt, et ut dicit auctoritas, ita indurati sunt, ut pœnitere non possint et hoc est ex eorum indurata malitia, non ex Dei injustitia; sicut boni angeli per gratiam confirmati peccare non possunt. Item, si dæmones diversa intrant hominum corpora ut pœnitentiam agant, cur usque ad viii et xvi corpora conceditur illius introitus, et non amplius? Præterea, qui hoc asserunt in errorem Pythagoricum cadunt, qui asseruit animam hominis merito peccati post mortem intrare in corpus alterius hominis vel bruti animalis.

Item, si dæmones volunt salvari, unus vult salutem alterius, aliter bonam voluntatem non haberet, nec salvari vellet⁷⁰. Sed diabolus non vult salutem proximi sui; quia suggerit malum spiritui hominis, et ita inter se dæmones diversi sunt, et sic desolabuntur: *Omne enim regnum, ut ait Christus, in se ipsum divisum, desolabitur (Luc. xi).*

211 CAPUT XII.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur, quod dæmones non salvabuntur⁷¹.

Quod autem dæmones⁷² damnabuntur, videtur Dominus insinuare in Evangelio ubi ait: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv).* Item qua ratione aut auctoritate dicunt hæretici dæmones esse spiritus hominum, vel intrare corpora diversa ubi agatur ab eis pœnitentia? Ubi autem nec adest auctoritas, nec ratio, non est probabilis opinio. Item qua ratione dicunt alios dæmones⁷³ humanis corporibus infundi, coguntur asserere ipsum Luciferum, ut pœniteat, alicui corpori debere uniri.

Fortasse dicent infundendum corpori Antichristi,

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ Codex ms. habet: potest. ⁷¹ Codex ms. habet, damnabuntur. ⁷² In impresso male habetur, homines. ⁷³ In codice impresso pro verbo dæmones, male legitur homines. ⁷⁴ In impresso: in eo corpore. ⁷⁵ In impresso omittitur verbum maligno, sed debere addi patet ex contextu. ⁷⁶ In impresso textus hic omnino confusus est. ⁷⁷ Codex impressus hic omittit verbum, nisi. ⁷⁸ In impresso, habet, a Deo. ⁷⁹ In impresso, adversis, sed male.

juxta illam auctoritatem quæ ait, quod Lucifer corporaliter habitabit in Antichristo. Sed hoc non ad essentiam, sed ad potestatis plenitudinem refundendum est, ut sit sensus: habitabit in eo corporaliter⁷⁴, id est plenarie possidebit eum, ad omnem voluntatem suam explendam. Item si veritas humanæ naturæ in hoc consistit, scilicet in corpore et spiritu maligno⁷⁵, Christus verus homo non fuit, quia nec spiritum malignum habuit, nec sibi univit; sed verus homo fuit ex eo quod corpus et animam habuit, ergo vel alii homines veri homines non sunt, vel corpus et animam habent⁷⁶.

CAPUT XIII.

Quibus auctoritatibus probatur, quod aliqui spiritus angelici remanserint in cælo.

Quod autem aliqui spiritus angelici remanserint in cælo, insinuat Joannes in Apocalypsi dicens, quod draco traxit secum tertiam partem stellarum (Apoc. xii). Dracorem vocat Luciferum; stellas, angelos in empyreo cælo creatos. Non autem omnes traxit, sed tertiam partem. Fuerunt enim inter angelos quidam superbientes, ut Lucifer et alii quidam majores; alii, pravæ eorum voluntati consentientes; alii non contradicentes, et omnes istos Lucifer traxit ad se ipsum, per pravum consensum.

Dominus etiam in Evangelio de parvulis loquens, ait quod: *Angeli eorum in cælis, semper vident faciem Patris vestri qui in cælis est (Matth. xviii).* Hoc de malis angelis intelligi non potest, videre enim faciem Patris, est divina visione perfrui, quod malis angelis convenire non potest; de bonis ergo intelligendum est. Sed ubi sunt qui vident faciem Patris nisi⁷⁷ in cælo? ergo aliqui spiritus sunt in cælo. Item: *Angelus Domini descendit de cælo, et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eam (Matth. xxviii).* Item Apostolus ait: *Si angelus de cælo vobis aliter dixerit, vel prædicaverit, anathema sit (Gal. i).*

212 CAPUT XIV.

Quibus rationibus probatur quod non omnes angeli ceciderint de cælo.

Eadem ratione sic probatur: Angeli omnes a Deo creati fuerunt in cælo; si ergo omnes per peccatum lapsi essent de cælo⁷⁸ injustitiæ posset redargui Dominus vel impietatis, si sciens omnes angelos esse lapsuros, eos creasset. Opportunum fuit, ut sicut in aversis⁷⁹ apparuit Dei justitia, ita appareret in conversis Dei misericordia.

Sed forte objicient adversarii: Si plures angeli remanserunt in cælo, non videtur homo esse factus ad supplendum numerum angelorum.

Ad quod dicimus: Etiamsi angelus non cecidisset, tamen homo creatus fuisset, quia plures sal-

vabuntur homines, quam sint angeli qui ceciderunt; et ita, non propter supplendam ruinam tantum, sed potius ad cœlestem Hierusalem exornandam, et ex diversorum graduum civibus, quasi ex diversis parietibus, componendam, homo creatus est. Decens enim fuit, ut tam corporea quam incorporea natura divinx bonitatis particeps fieret, et ea frueretur, et feliciter viveret ⁸⁸. Forsitan dicent, quod quidam angeli boni sunt, sed de cœlo cum aliis lapsi sunt; sed quomodo passi sunt lapsum, qui non sunt lapsi in peccatum?

CAPUT XV.

Opinio hæreticorum, qui dicunt quod animæ sanctorum, cum Christo non ascenderunt in cœlum, et quod Christus non descendit ad infernum.

Eadem ratione dicunt, quod animæ sanctorum cum Christo ascendente, in cœlum non ascenderunt, quia manifeste hoc ex Evangelio non habent. Dicunt etiam Christum ad inferos non descendisse, nec animas ab inferno liberasse; quia asserunt animas omnium illorum qui ante adventum Christi decesserunt, æternaliter damnatas esse. Sed in hac contrari sibi esse videntur, quia dicunt Joannem Baptistam i. eo damnatum, quia dubitavit de adventu Christi ad infernum. Unde mittens duos discipulos ad Christum ait: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus* (Luc. vii)? quasi diceret: Descendes tu ad inferos? ut sim præco tui in inferno, sicut fui in mundo? Forsitan dicent, Joannem non super ⁸⁹ hoc dubitasse, sed utrum Christus esset ille mittendus in mundum ad redimendam genus humanum.

CAPUT XVI.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur, quod Christus descendit ad inferos, et quod animas sanctorum ab inferis liberavit.

Contra hanc opinionem ait Joannes: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (Joan. vii). Et alibi: *Qui post me venit, ante me factus est* (Joan. i). Sed ⁹⁰ qui dicunt Joannem damnatum esse, **213** obviant verbis Christi qui de Joanne ait: *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista* (Luc. vii). Et alibi: *Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? Prophetam? imo plus quam prophetam* (ibid.). Sed et ipse pro defensione justitiæ, capitalem subiit sententiam. Ipse etiam in utero matris exultavit in adventu Virginis. Ipse etiam in utero sanctificatus, prius propheta quam natus fuit. Merito cujus, et mater prophetavit, et loquela patri restituta fuit. Nec dubitavit de Christo, quia Dei Filius esset, vel utrum ad inferos descendurus esset, cum hoc in prophetis legisset. Sed discipuli ejus dubitaverunt, quos

A ad Christum misit, ut certificarentur de Christi adventu.

Vel Joannes sub forma dubitationis, expressit affectum pietatis et compassionis, cum ait: *Tu es qui venturus es?* (ibid.), quasi dicat: Tu qui talis ac tantus es, jam te humiliasti, ut nostram infirmitatem ⁹¹ assumeres, et ad inferos descendurus es. Manifestum est ergo Christum ad inferos descendisse et animas sanctorum ab inferis liberasse. Unde Christus in Evangelio ait: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet, cum autem fortior supervenerit, et vicerit eum, universa arma illius auferet* ⁹² et distribuet (Luc. xi). Item in Symbolo apostolorum legitur: *Descendit ad inferos*. Item Apostolus ad ostendendum Christum B animas ab inferis liberasse, utitur auctoritate David dicentis: *Captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus* (Ephes. iv). Et alibi dicit Christum descendisse ad inferiores partes terræ (ibid.).

Item alibi dicit, quod ille qui dubitando ait descendit, revocat Christum ab inferis.

Sed si descendit ad inferos, ad quid descendit, nisi ut captivos liberaret? non enim gratia sui meriti descendit, sed ad liberandum eos quos diabolus in inferno injuste detinebat. Item auctoritas dicit, quod *multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt* (Matth. xxvii). Nonne et illi cum Christo ascenderunt? quia si postea iterum incinerati sunt, veri testes resurrectionis esse non videntur ⁹³. Item, animæ illæ quæ ab inferis liberatæ sunt, si cum Christo ascenderunt, ubi remanserunt? In terrestri paradiso? non, quia ille locus est corporalium, non spiritualium.

CAPUT XVII.

Qualiter intelligenda sit hæc auctoritas: « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel » (Matth. xv).

Quod autem dicunt de angelis malis esse intelligendum quod dicitur: *Non sum missus nisi, etc.*, stare non potest. In sacra enim Scripturâ, per domum Israel, non solet intelligi nisi Synagoga, per generationem descendens a Jacob, qui dictus est Israel; vel Ecclesia nunc videns Deum per speculum ⁹⁴ in futuro visura per speciem. Item, quomodo ⁹⁵ Christus vocare potest domum Israel, conventum malignorum spirituum, cum maligni spiritus longe relegati sunt a visione Dei? Item, si mali angeli salvandi sunt, quomodo homo creatus est ad supplendam ruinam angelorum, si lapsus angelorum in ipsis est reparandus? Item ex ipso sensu verborum potest intelligi, quod Christus per domum Israel intellexerit Judæos, non angelos. Mulier enim Chananæa, quæ gentilis erat, clamabat post ipsum; ipse autem respondit: *Non sum*

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ *Impressum habet*: felix fieret. ⁸⁹ *Impressus codex vitiose halet*, semper. ⁹⁰ *In impresso perperam legitur*, sunt. ⁹¹ *Impress.* humilitatem. ⁹² *Impress.* conferet. ⁹³ *Procedentia in codice impresso omnia confusa.* ⁹⁴ *In impresso legitur*, speciem. ⁹⁵ *In impresso*, quod.

missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel A (Matth. xv); quasi dicat: Principaliter missus sum, ut primo prædicem Judæis, et eos ad fidem convertam, inter eos miracula faciam, infirmos eorum sanem.

214 CAPUT XVIII.

Qualiter intelligatur hæc auctoritas: « Nemo ascendit in cælum, nisi qui, etc. (Joan. iii.) »

Quod autem Christus de se ait: *Nemo ascendit in cælum, etc.*, sic intelligendum est, quod terminus exclusionis adjunctus nomini totius, non excludit partem; ut si dicam: Solus Socrates vester, non excluditur corpus Socratis. Unde, si dicam: Socrates est rationalis, non excluditur anima ejus. A simili, si dicitur: *Nemo ascendit, etc.*, quod de solo Christo dicitur, quod ascendit in cælum, non excluditur ejus corpus spirituale ⁹⁶, id est ejus Ecclesia; est enim sensus: Ego solus qui descendi per assumptam humanitatem, ascendam in cælum, per humanæ naturæ glorificationem, qui sum in cælo per divinitatem, et sit suppositio pro persona, non pro natura. In qua suppositione, non excluditur Ecclesia, quæ unum cum Christo est ⁹⁷. Item si corpus est opus diaboli, homo bene facere non potest, quia arbor bona non potest facere fructum malum, nec arbor mala fructum bonum (Matth. vii). Item, si quodlibet corpus est opus diaboli, Filius Dei corpus non assumpsit, quia opus diaboli sibi non univit; et ita verum corpus non habuit, nec verus homo fuit. Quod quidam hæretici concedunt.

CAPUT XIX.

Opinio hæreticorum qui dicunt Christum non assumpsisse verum corpus, nec comedisse aut bibisse.

Dicunt etiam quidam hæretici, Filium Dei præsentasse hominibus umbram humanæ naturæ, non veritatem, sicut legitur in Evangelio, discipulis suis apparuisse in alia effigie, et se in monte Thabor transfigurasse (Matth. xvii), representando glorificatam naturam, quam non habebat. Item, si corpus habuit, quomodo clauso utero de Virgine exivit? quomodo siccis pedibus super mare ambulavit? (Matth. xiv.) Dicimus etiam, Filium Dei vere mortuum esse, et dolorem sustinuisse in cruce ⁹⁸, cum tamen Hilarius dicat, quod nulla passio, nullus dolor fuit in Christo. Apostolus etiam de Christo ait: *Habitu inventus ut homo (Phil. ii)*; non ait: *Habitu inventus est homo. Quem dixit esse Deum, non ut Deum, eundem dixit esse ut hominem; non, esse hominem. Ut ibi veritatem divinitatis, hic umbram humanitatis insinuaret* ⁹⁹. Item, cum Christus legatur corpus suum dedisse discipulis, si

verum corpus fuit, quomodo eis ad comedendum dedit? Eadem ratione nec vere comedit, nec vere bibit, nec vere crucifixus fuit, nec vere a mortuis resurrexit. Dicunt etiam quidam hæretici, nec vere ipsum natum de Virgine, nec conceptum.

215 CAPUT XX.

Solutio præmissorum, et quod Christus verus homo fuerit.

Ad has objectiones respondentes, dicimus quod Christus non apparuit in alia effigie, sed videbatur discipulis quod appareret in alia effigie ¹⁰⁰ forte percussi erant auris ¹, id est quadam specie cæcitate, qua ab eis non videbatur quod oculis præsentabatur.

Naturam autem humanam vere glorificatam ostendit discipulis Christus in monte Thabor, non ejus similitudinem. Potuit enim Deus miraculose glorificationem corporis ostendere in corpore suo. A simili miraculose factum est, quod verum corpus Christi de utero Virginis clauso, et quod siccis pedibus super mare ambulavit.

Ipsæ etiam vere dolores nostros tulit, unde Apostolus ait: *Christus pro nobis passus est, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus (I Petr. ii)*. Et alibi: *Si tamen compatimur, ut et glorificemur (Rom. viii)*. Nisi ergo vere Christus passus esset, non recte diceremur compati. Et alibi: *Christus factus est pro nobis obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis (Phil. ii)*. Et

C ipse Christus demonstrans suum sanguinem, ait: *Hic est sanguis qui pro multis effundetur (Matth. xxvi)*. Quomodo autem in medium afferunt auctoritatem Hilarii, cum auctoritatibus sanctorum Patrum fidem non habeant? Possumus tamen dicere, quod Hilarius hoc retulit non ad pœnam, sed ad pœnæ causam, id est culpam ². Christus enim non habuit in se causam passionis, vel mortis, id est culpam. Tamen Claudianus, in libro *De anima*, de Hilario ait: Pictavensis Hilarius inter nobilissima disputationum ³ suarum genera in duobus errasse dicitur ⁴: in uno, quod dixit animam esse, ex aliquo ⁵; et in hoc quod asseruit Christum nullum dolorem sensisse in patibulo; qui quamvis in vita sustinuerit reprehensionis stylum, in morte tamen pœnitentia ductus, non sensit detrimenta meritum.

Sequenti objectioni hæc datur responsio quod hæc conjunctio, *ut*, non semper est nota improprietas, vel similitudinis, sed aliquando est expressivum veritatis, ut ibi, *ut putabatur filius Joseph (Luc. iii)*. Et hoc adverbium, *quasi*, aliquando est nota proprietatis; aliquando similitudinis, aliquando

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ In impresso habetur, spiritualiter. ⁹⁷ In impresso omittitur tota præcedens periodus. ⁹⁸ In impresso pro cruce habetur compositione. ⁹⁹ Totâ periodus præcedens confusa et sine sensu est in exemplari impresso. ¹⁰⁰ Præcedentia non habentur in impresso. ¹ Verbum auris habetur in impresso. ² In impresso, per errorem positum est contrarium hoc modo, ad pœnam, non ad pœnæ causam. ³ In impresso habetur, dispositionum. ⁴ In impresso, legitur. ⁵ In impresso decet, ex aliquo, relictus est autem locus vacuus.

expressivum veritatis, ut ubi : *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre (Joan. 1)*. Similiter, hæc conjunctio, ut, hic expressiva est veritatis, ut sit sensus : *Habitu inventus ut homo (Phil. 2)*, id est verus homo. Christus etiam corpus suum mortale dedit discipulis suis, hoc autem miraculosum fuit, quod per angustiam oris, corpus spatio diffusum intravit. Ilac autem ratione asserunt Christum ⁹ non bibisse, nec comedisse, quia non decebat Filium Dei ad consueta naturæ quiescere, quoniam ipse ait : *Omne quod in os intrat, in secessum emittitur (Matth. xv)*. Sed nos malumus esse cum Hieronymo agrestes catholici, quam cum Manichæo, curiales hæretici. Fides autem catholica astruit, Christum omnes defectus humanæ naturæ assumpsisse, præter ignorantiam et peccatum; decuit enim illum assumere nostros defectus, qui nos a defectibus erat liberaturus.

216 CAPUT XXI.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur, quod Christus veram carnem assumpsit.

Quod autem ⁶ veram carnem Filium Dei assumpsit, multiplex ostendit auctoritas et ratio. Ait enim Apostolus in Epistola ad Romanos, de Christo : *Qui factus est ex semine David secundum carnem (Rom. 1)*. Item in Matthæo legitur, de conceptione gloriosæ Virginis : *Antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto (Matth. 1)*. Et angelus ad Joseph ait : *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est (ibid.)*. Et in Luca legitur (cap. 1), quod angelus ad Mariam ait : *Ecce concipies in utero*. Et Joannes (cap. 1) ait : *Verbum caro factum est*. Si ergo in Virgine aliquid conceptum est, quid conceptum est, nisi corpus humanum?

Rationibus probatur idem in hunc modum : Christus in hoc quod in humana natura apparuit, humanam naturam redemit : ergo, si vere naturam humanam redemit, vere naturam humanam assumpsit. Oportuit enim ut sicut per hominem facta est humani generis perditio, ita per hominem fieret ejusdem redemptio. Ergo per hominem facta est hominis liberatio; purus autem homo redimere non potuit; si enim purus homo esset, tunc humanæ naturæ infectus esset. Oportuit ergo ut Deus esset et ratione divinitatis purus esset, et peccare non posset.

Sic ergo oportuit ut Deus homo fieret, hoc ut modo hominem redimeret. Si autem Christus corpus non habuit, eadem ratione et anima caruit. Sed ipse in Evangelio ait : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam (Joan. x)*. Et alibi in Evangelio legitur : *Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi)*. Item : Si Christus verus homo non fuit, nec vere resurrexit; et si

A vere non resurrexit, nec nos vero resurgemus. Sec auctoritas dicit, quod Christus fuit *primitiæ dormientium (I Cor. xv)*. Et Paulus ait : *Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur (Rom. vi)*.

CAPUT XXII.

Quod Christus vere comederit et biberit.

Quod autem Christus comederit et biberit, multiplex probat auctoritas. In Matthæo legitur : *Venit Joannes neque comedens neque bibens, et dicunt : Dæmonium habet : venit Filius hominis comedens et bibens, et dicunt : Ecce homo vorax et potator vini (Matth. xi)*. Et alibi : *Vespere autem facta, discumbebat Jesus cum discipulis suis, et edentibus illis dixit : Amen dico vobis, quod unus vestrum me traditurus est : et contristati cæperunt singuli dicere : Nunquid ego sum, Domine? At ille respondens ait : Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet (Matth. xxvi)*. Et Lucas (cap. xi) : *Extolvens vocem quædam mulier de turba dixit illi : Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti*.

Item alibi : *Factum est autem cum intraret in domum cujusdam principis Pharisæorum, Sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum (Luc. xiv)*. Et alibi : *Cum facta esset hora, discubuit, et duodecim apostoli cum eo, et ait illis : Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar (Luc. xxii)*.

C Et post resurrectionem : *Habetis hic aliquid quod manducetur? at illi obtulerunt ei partem piscis assi, et farum mellis. Et cum manducasset coram eis sumens reliquas dedit eis (Luc. xxiv)*.

217 CAPUT XXIII.

A quo glorificabuntur corpora sanctorum in die judicii.

Præterea quaeritur a prædictis hæreticis, si omnia corpora humanum a diabolo est, a quo glorificabuntur corpora sanctorum in die judicii? a diabolo non, nec etiam, ut apparet, a Deo, Deus enim malam naturam non glorificabit; et ita videtur quod sancti non resurgent in corporibus glorificatis ¹⁰. Si dicant quod in corporibus alterius generis resurgent, quæ a Deo benigno noviter creabuntur, aliis corruptibilibus incineratis; Christus in Evangelio obviat, dicens : *Capillus de capite vestro non peribit (Luc. xxi)*; quasi dicat : *Etiā capillus resurget ¹¹*. Et Paulus ait : *Corruptibile hoc induet incorruptionem (I Cor. xv)*.

CAPUT XXIV.

Quibus rationibus probatur quod corpora nostra resurgent.

Rationibus idem probatur : Anima quæ mortali-

VARIÆ LECTIONES.

⁹ In impresso vitiose legitur, Christiani. ⁶ In impresso vitiose legitur, ideo. ⁷ Impress. variat hunc textum Scripturæ, substituens textum S. Marci. ⁸ Præcedentia omnia in impresso ommissa sunt, estque hic textus omnino confusus. ⁹ Hic iterum in impresso quadam ommissa sunt. ¹⁰ Præcedentia in exemplari impresso, omnia sunt confusa. ¹¹ In impresso iterum omnia confusa hoc modo : quod dicit, capillus resurget.

ter peccaverit, æternaliter punietur; eadem ratione A et illa caro in qua, et per quam ipsa peccaverit: injustum namque esset, ut nova caro crearetur, quæ puniretur, et in qua anima puniretur, et non illa ¹² resurgeret, in qua et secundum quam anima peccavit, ut in illa puniretur. Eadem enim ratione qua nova caro, creabitur et novus spiritus. Apostolus enim probans resurrectionem, hac utitur similitudine: *Stulte, non vivificabitur quod seminatur, nisi prius moriatur (I Cor. xiii)*; a simili, corpus hominis nisi prius moriatur, per resurrectionem non vivificabitur. Item, cum corpus et anima sint principales partes hominis, quare, si homo non resurgat in illis principalibus partibus ex quibus constat, videtur quod nullus homo resurget. Quod fortasse quidam concedent, consentientes hæresi Sadducæorum. Contra hanc hæresim multæ clamant auctoritates. Ait enim Christus in Evangelio: *Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei, et qui audierint vivent (Joan. v)*. Item Paulus in Epistola ad Corinthios: *Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo dicunt quidam in vobis, quod resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum ¹³ non est, nec Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides nostra (I Cor. xv)*. Item Apostolus: *Omnes quidem resurgemus (ibid.)*. Item: *Et mortui resurgent incorrupti (ibid.)*. Et si omnes mortui resurgent, ergo et Petrus et alii apostoli in carne resurgent, quia scilicet spirita non obierunt. Item Christus in Evangelio ait: *De resurrectione autem mortuorum, non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob? et non est Deus mortuorum, sed vivorum (Matth. xxii)*. Item: *Nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro; sed propter electos breviabuntur dies illi (Matth. xxiv)*. Item in Symbolo apostolorum legitur: *Carnis resurrectionem*.

Huic articulo fidei de resurrectione mortuorum, et carnis propriæ resurrectione, alia possumus afferre argumenta. Legitur Christus in Evangelio ¹⁴ corpora suscitasse et illa quæ prius animata fuerant, postea ¹⁵ privata sunt anima. Qua ergo ratione illa suscitata sunt, et nostra corpora a quibus separabuntur animæ, in die judicii **218** suscitabuntur. Particulares enim suscitationes, generalis resurrectionis sunt testes.

Legitur etiam, quod *multa corpora sanctorum quæ dormierant, surrexerunt (Matth. xxvii)*. Christus etiam, cujus resurrectio nostræ resurrectionis est testis, in proprio corpore resurrexit ¹⁶. A simili, sancti in proprio corpore resurgent.

CAPUT XXV.

Quibus auctoritatibus et rationibus probent hæretici, quod caro illa quæ redigitur in cinerem, non resurget.

Hunc fidei articulum hæretici variis auctoritatibus et rationibus expugnare conantur: Sic ait Apostolus: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt (I Cor. xv)*, ergo caro nostra non glorificabitur. Item, dicit Joannes: *Ecce nova facio omnia (Apoc. xxi)*. Si omnia sient nova in die judicii, ergo et caro humana. Item legitur: *Cælum et terra transibunt (Matth. xxiv)*. Eadem ratione et corpus humanum. Si enim firmiora desinent esse, quod iterum non incipient esse, multo magis et corpora humana, quæ omni corruptioni sunt obnoxia. Et alia auctoritas ait: *Vidi cælum novum, et terram novam (Apoc. xxi)*. Item Christus in Evangelio: *In resurrectione neque nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli in cælo (Matth. xxii)*. Et ita non erunt corporales, sed spirituales.

Præterea, cum caro semper appetat mala, et non bona, quomodo ergo glorificabitur? Et illud quod incineratum est, quomodo in effigie corporis humani iterum formabitur? Item: Corpus hominis post dissolutionem omnino desinit esse, et si remaneat, manet in cinere. Ergo cum in die judicii corpus humanum formabitur, in multis dissimile erit ab isto, et omne quod in singulari numero desinit esse, non potest iterum incipere ¹⁷. Videtur quod illa corpora quæ erunt in die judicii, non erunt illa quæ sunt incinerata. Quod possumus probare per simile: Ecce albedo desit esse in Socrate, et post decem annos quædam albedo incipiet esse in Socrate, dicemus quod ita sit vel possit esse illa quæ a decem annis desiit esse in Socrate? absit! Præterea, per similitudinem quam offert Apostolus (I Cor. xv) ad probandum resurrectionem, de grano mortificato, possumus dicere, aliud esse corpus quod incineratur, aliud quod in die judicii animabitur. Sicut enim granum quod in terra mortificatur, non est idem cum eo quod ex illo egreditur, seu nascitur, sic corpus quod incineratur non erit illud quod in die judicii suscitabitur.

CAPUT XXVI.

Responsio ad prædictas auctoritates et rationes. Et quod vere caro illa resurget.

Ad prædicta hæc datur responsio: Dicimus quod Apostolus cum ait: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt (I Cor. xv)*, non intellexerit de substantia carnis et sanguinis, sed de circumstantia, id est de corruptione, ut sit sensus: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt*, id est corruptio carnis et sanguinis. Unde in consequentibus ait: *Neque corruptio incorruptionem ¹⁸ possidebit (ibid.)*.

VARIÆ LECTIONES.

¹² *Impress. habet, in illa, sed male.* ¹³ *Impress. mortis.* ¹⁴ *In impresso vitiose habetur, Christum in Evangelia.* ¹⁵ *In impresso, præterea, sed male.* ¹⁶ *Impressum hic iterum absurdissime habet resurget.* ¹⁷ *Quædam hic ommissa in impresso.* ¹⁸ *In impresso habetur, incorruptibilia.*

Quod autem legitur, quod Deus in die iudicii A omnia faciet nova, sic intelligendum est: omnia innovabit, quia et tempora innovabuntur, et terra innovabitur, quantum scilicet ad exteriores qualitates, quia terra erit marmore planior et crystallo clarior. **219** Sic cætera elementa erunt nova, id est innovata; sicut pannus dicitur novus, quando per reparationem est innovatus. Et homo dicitur filius novus per pœnitentiam innovatus¹⁹. A simili, caro nostra erit nova, id est per glorificationem innovata.

Eodem modo intelligendum est quod dicit Joannes in Apocalypsi: *Vidi cælum novum et terram novam* (Apoc. xxi), id est terram innovatam, et aerem innovatum. Illic enim nomine cæli intelligitur aer, juxta illud: *Aves cæli comedent illud* (Març. iv, Luc. viii). In die autem resurrectionis, aer non alterabitur amplius secundum diversas qualitates, sicut modo alteratur. Quod autem dicitur: *Cælum et terra transibunt* (Matth. xxiv), intelligendum est de transitu accidentali, non de substantiali: non enim intelligendum est, cælum et terram ita transitura, quod desinant esse, vel²⁰ mutantur in aliud; qui transitus substantialis est; sed transibunt secundum exteriores qualitates, ut jam dictum est.

Quod autem Christus ait: *In resurrectione non nubent neque nubentur* (Matth. xxii), non est sic intelligendum, quod sancti futuri non sint corporales, sed solum spirituales, sed ratione incorruptionis hoc intelligendum est, ^C ²¹ omni relegata corruptione; non enim in corporibus sanctorum poterit esse aliqua corruptio, vel veneris²² vel vulneris vel alterius passionis.

Rationibus etiam ita respondemus: Dicimus quod caro ex sui natura non sit prona ad malum, sed potius ex sui infirmitate, quam contraxit ex peccato Adæ. Ante peccatum enim Adæ, caro non pugnabat adversus spiritum, nec spiritus contra carnem. Ergo in die iudicii caro resurget in sui substantia, non in sui circumstantia; ipsa enim corruptio quæ impellit ad peccandum, non resurget.

Ad sequentem objectionem, dicimus, quod ille qui omnia creavit ex nihilo, et, corpus humanum plasmavit de limo, corpus incineratum in pristinum, imo in meliorem statum potest reformare; sicut ^D sigulus ollam male formatam et fractam, reducit in terram, et eandem ex eadem materia reformat in statum meliorem. Argentarius etiam ex terra immunda et sœda, multiplici decoctione elicit argentum, non mutata tamen terræ materia. Sic generalis ignis purgabit terram et aera. Summus vero artifex sua auctoritate in meliorem statum refor-

mabit humana corpora. Dicimus etiam quod illud singulare corpus quod est incineratum, resuscabitur, quia et materia corporis remanet, et substantia ipsius. Quamvis enim corpus humanum exuat humanam effigiem, tamen non desit esse substantiale corpus²³ nec aliud substantialium quæ ad corpus pertinent amittit²⁴. Et ita, illud singulare corpus in die iudicii glorificabitur, et humanam recipiet effigiem, quod modo relictum est in cinerem; cum nec materia pereat nec substantia. Similitudo autem quæ affertur de albedine, non valet, albedo enim omnino desinit esse, quia ipsa nec materiam habet nec formam, nec in materia remanet nec in forma. De grano autem mortificato in terra, dicimus, quod ex illo diversa producuntur grana, non unum quod sit illud; nec substantia grani tota transit in substantiam alterius grani, sed partim in substantiam aristæ, partim in substantiam stipulæ, partim in substantiam folliculorum et radicum, sed totum illud corpus humanum quod incineratum est, erit illud totale corpus quod in die iudicii resurget. Totum dico, secundum veritatem humanæ naturæ.

220 CAPUT XXVII.

Responsio hæreticorum, qui dicunt quod anima perit cum corpore.

Hi autem volunt dicere, ideo resurrectionem non futuram, quia anima perit cum corpore, sicut nostri temporis multi falsi Christiani, imo hæretici dicunt. Multæ rationes et auctoritates eis contradicunt; quamvis errorem suum auctoritatibus et rationibus conentur asserere. Ait enim, ut iniquunt, Salomon: *Unus est interitus hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio* (Eccle. iii). Sicut homo mori. ur, ita et ipsa moriuntur.

Hic videtur velle Salomon, quod totaliter perit homo sicut jumentum: unde sicut in bruto anima perit cum corpore, ita in homine pereat. Moyses etiam dicit animam esse in sanguine; et sic videtur, quod pereunte sanguine, pereat anima; et quod existentia sanguinis sit existentia animæ. Alia etiam auctoritas dicit, quod: *Spiritus hominis est vadens, et non rediens* (Psal. lxxvii), vadens in morte, et non rediens ad vitam²⁵.

Rationibus idem probatur hoc modo: Spiritus bruti animalis, aut corporalis est aut incorporealis²⁶. Si incorporealis est, sicut spiritus humanus, qua ratione perit cum corpore, et non spiritus hominis? Qua enim ratione aut vi conservabitur potius anima humana in corpore, quam anima bruti²⁷? Quod autem spiritus bruti incorporeus²⁸ sit, multipliciter probatur; hoc genus substantia dividitur in hæc duo

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ Hæc periodus in impresso deest. ²⁰ In impresso errone legitur, licet. ²¹ In impresso hic nonnulla desunt, quæ sensum imperfectum relinquunt. ²² In impresso omissa sunt. ²³ Impressum habet, corpus vel substantia. ²⁴ Impress. admittit. ²⁵ Omnia præcedentia ab initio capituli deerant in exemplari ms. ²⁶ In impresso habetur, corpus, aut incorporeus. ²⁷ In impresso, sensus hic etiam confusus. ²⁸ Pro incorporeus in impresso iterum habetur incorporeus, uti etiam in aliis pluribus locis.

genera, corpus et spiritus; hæc autem differentia, corporeum, adjuncta huic generi, substantia, faciet hoc genus, corpus: similiter, hæc differentia, incorporeum, adjuncta huic generi, substantia, faciet hoc genus, spiritus²². Igitur, cum hæc differentia, incorporea, sit constitutiva hujus generis, spiritus, omnis spiritus incorporeus est. Ergo spiritus bruti non est spiritus aut incorporeus est. Quod autem spiritus sit, sic probatur; habet omnes vires spiritus, ut potentiam percipiendi sensibilia, potentiam imaginandi; quæ potentia et a spiritu sunt, et in spiritu sunt.

Boetius etiam hanc ponit divisionem spirituum, alius rationalis, et alius irrationalis; et sic spiritus bruti est species generis, spiritus²³. Quis enim spiritus est irrationalis nisi spiritus bruti? Igitur incorporeus est. Item, omne corpus habet qualitates perceptibiles aliquo sensu, sed qualitates animæ non sunt tales; ergo anima non est corpus. Item, corpus subjacet sensui vel sensibus, non autem sic anima. Item, omne corpus animatum vel inanimatum est; si autem est animatum, tunc ab aliqua alia anima est, sic est anima habens animam, et ita in infinitum. Si autem corpus est inanimatum, ergo non vivificat, nam quod non vivit, vivificare non potest. Item si brutum animal constat ex spiritu qui sit corpus in suo proprio corpore, illa duo corpora ad quem communem tertium copulantur²⁴? Item, spiritus bruti totus est in singulis partibus corporis, sicut spiritus hominis, ergo incorporeus est; hoc enim incorporei est, et non corporei. Alio etiam modo probatur animam hominis perire cum corpore: sicut post mortem bruti nullum apparet vestigium animæ, ita post mortem hominis, nullum vestigium animæ remanet.

221 CAPUT XXVIII.

Solutio ad prædictas auctoritates et rationes, ostenditur quod anima non perit cum corpore.

Contra prædictas auctoritates, hanc damus solutionem: Quod Salomon ait: *Unum esse interitum hominis et jumentum* (Eccl. 11), referendum est ad spiritum physicum, non ad spiritum rationalem.

Est namque in homine duplex spiritus, spiritus rationalis et incorporeus, qui non perit cum corpore; et alius qui dicitur physicus sive naturalis, quo mediante anima rationalis unitur corpori, et hic spiritus est subtilior aere, et etiam igne²⁵, quo mediante fit sensus et imaginatio: et ille perit cum corpore. Talis spiritus naturalis est in corpore bruti animantis, et illud vegetat, et perit per-

euente corpore. Et secundum hoc ait Salomon, quod *unus est interitus hominis et jumentorum*, quantum ad corpus et spiritum physicum²⁶. Quod autem anima dicitur esse in sanguine, non ad animam referendum est, sed ad vitam animaleam²⁷, hic enim sumitur hoc nomen, *anima*, in designatione vitæ temporalis, quæ penes sanguinem consistit. Unde et in Evangelio legitur: *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (Joan. xv)²⁸. Quod autem dicitur: *Spiritus hominis vadens et non rediens* (Psal. lxxvii), sic intelligendum est, vadens in peccatum per se, et non rediens ad bonum per se.

Rationibus ita respondemus: Dicimus quod spiritus bruti animalis corporeus est et penes corporalitatem corruptio; spiritus vero rationalis qui est in homine, incorporeus est, et ideo incorruptibilis, quia penes incorporeitatem incorruptio, sicut in sequentibus ostendetur. Quod autem spiritus bruti animalis sit corporeus, multipliciter probatur; ut naturalis testatur ratio, spiritus bruti animalis originem habet ex secunda digestionem quæ sit in hepate, et nihil aliud est quam tenuis fumus qui ex illa digestionem nascitur, qui dicitur naturalis in hepate, vitalis in corde, animalis in capite. Præterea, eo²⁹ mediante, anima rationalis unitur corpori hominis. Oportet ergo quod spiritus ille habeat aliquam affinitatem cum anima rationali, quoad subtilitatem scilicet et agilitatem, cum corpore, corporeitatem³⁰. Præterea, ad spiritum incorporeum propter subtilitatem et perspicacitatem, pertinent quinque potentia, ut, sensus, imaginatio, ratio, intellectus et intelligentia. In spiritu vero bruti³¹, non habent locum nisi duæ potentia, quæ circa corporalia versantur³². Videtur ergo quod et ipse spiritus sit corporalis, cum in eo non vigeant nisi potentia percipiendi corporalia. Item, si duo spiritus incorporei sint in corpore hominis³³, videtur quod corpus sit animatum duabus animabus, vel quod alter superfluat spiritus.

Dicimus etiam quod alia significatione illud quod vegetat corpus bruti dicitur spiritus, scilicet a spiratione, in corporea subjecta; in incorporea autem substantia dicitur spiritus a spiritualitate, quia spiritualis naturæ est. Spiritus vero bruti dicitur spiritus, quia est spirantis naturæ, quia brutum animal facit spirare. Vegetabile etiam, quo corpus bruti vegetatur, sub hoc genere spiritus continetur, quia spiritualis naturæ non est; et quamvis quædam potentia spiritus convenient illi vegetabili, non tamen sequitur 222 quod idem sit spiritus. Sic multæ

VARIÆ LECTIONES.

²² Præcedentia hic etiam mire confusa in impresso, uti etiam et immediate sequentia. ²³ Hic etiam in impresso, quædam omissa sunt et reliqua sine sensu. ²⁴ In impresso hic rursus quædam omissa sunt. ²⁵ In impresso hæc omnia confusa sunt. ²⁶ Hic rursus omnia confusa in impresso. ²⁷ Impressum habet, spiritualem. ²⁸ Præcedens periodus deest in ms., optime tamen hic quadrat. ²⁹ Duo hæc verba desunt in impresso. ³⁰ In impresso hic habetur corpore corporator, sine ullo prorsus sensu. ³¹ In impresso omisum est verbum, bruti. ³² In impresso sic: quia contra corporalia verterentur. ³³ In impresso sic: spiritus in corpus, sunt in corpus homines.

proprietas bruti animalis conveniunt homini, ut A grossibilitas, mortalitas, etc., non tamen ideo brutum animal est homo, vel humanæ naturæ est.

Cum autem Boetius hanc ponit divisionem spirituum, ut alius sit rationalis, alius irrationalis, non sumit hoc nomen, *spiritus*, in designatione spiritualis naturæ, sed potius, vegetabilis, quæ facit spirare, ut sit sensus: Spirituum, id est vegetabilium spirare facientium; alius rationalis, alius irrationalis est. Potest etiam illud vegetabile quod vegetat corpus bruti, dici spiritus, comparative, respectu grossiorum ⁴¹ corporum, quia subtilius corpus est quam quædam alia animata corpora. Unde aer solet dici spiritus, et quædam consonantes dicuntur mutæ, non quia nullum faciant sonum, sed quia, minorem quam vocales et semi-

vocales. B Ad sequentem objectionem, dicimus quod spiritus bruti habet qualitates sensu perceptibiles in sui natura, sed tantæ est subtilitatis quod sensus perceptionem subterfugit, sicut aer.

Cum ergo aere subtilior sit, non est mirum si ipse non ostenditur ⁴², etsi ipse sensibus non subjacet actualiter, tamen natura sensibilis est ⁴³. Et sicut sensus deficit circa maxima et minima, ita circa minus subtilia ⁴⁴. Quod autem omne corpus dicitur animatum vel inanimatum, falsum est; lapis enim nec est animatus, nec inanimatus. Illa namque corpora dicuntur inanimata quæ naturaliter possunt animari, et quibus debetur animatio, etsi non animantur. Dicimus ergo quod spiritus bruti, etsi corpus sit, nec animatus est nec inanimatus. Vel dicere possumus quod omne corpus est animatum vel inanimatum, et quod spiritus bruti est corpus inanimatum, animans tamen aliud corpus, nimirum corpus bruti. Quamvis autem duo corpora conveniant in constitutione bruti, non est tamen necesse ut copulerentur ad communem terminum ⁴⁵; hoc enim convenit partibus continuis. Spiritus autem bruti physicus venit in constitutionem bruti animalis per infusionem, vel per unionem, et non per continuationem. Spiritus etiam bruti non est totus in singulis partibus, sed secundum diversas sui partes in diversis.

D Dicimus etiam quod multa vestigia remaneant animæ rationalis. Legitur enim in sacris Scripturis animas post mortem apparuisse multis (*Matth. xxvii*). Et Christus in Evangelio ait quod anima Lazari post mortem delata est ab angelis in sinum Abrahamæ; dives vero, id est anima divitis sepulta est in inferno (*Luc. xvi*).

CAPUT XXIX.

Quibus auctoritatibus theologorum probatur quod anima humana sit immortalis.

Quod autem humana anima sit immortalis, tam auctoritatibus theologorum et philosophorum, quam etiam rationibus probatur, ut supra diximus. Christus in Evangelio contra Sadduceos probans animam non perire cum corpore, ait: *Non legistis: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob, Deus vivorum et non mortuorum (Marc. xii)*. Malis etiam in die iudicii, ut idem protestatur, dicitur: *Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv)*. Illi quibus hoc dicitur, punientur in anima et corpore, et æternaliter. Ergo anima est superstes post mortem. Paulus etiam ait, quod sancti rapiuntur obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erunt (*I Thess. iv*). Et Joannes in Evangelio ait: *Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii (Joan. v)*

223 CAPUT XXX.

Quibus auctoritatibus gentilium philosophorum probatur quod anima humana sit immortalis.

Et quia fere quælibet summula ⁴⁶ Novi Testamenti hoc clamat, ad auctoritates gentilium philosophorum stylum vertamus, ut erubescant Christiani illam veritatem diffidere ⁴⁷, quam confessi sunt philosophi gentiles.

C Ait Mercurius in *Asclepia*: *Omnis enim immortalis est anima* ⁴⁸. In *Aphorismus* etiam ⁴⁹ de essentia summæ bonitatis legitur quod anima est in horizonte æternitatis, et ante tempus nomine æternitatis. Hic designatur perpetuitas. Est ergo sensus. Nominæ æternitatis, et ante tempus æternitatis, anima est in horizonte ⁵⁰, etiam et in termino perpetuitatis, qui est perpetuitas in anima, id est quod finitur in anima, id est non protenditur ultra animam, et est supra tempus, vocatur hic memoria ⁵¹ habens principium et finem. Ergo anima, etsi habuerit principium, non habebit finem. Virgilius etiam de anima tantum loquens ait:

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras. Id est anima tantum recedens a corpore, cum indignatione descendit ad inferos. Hic insinuavit Virgilius animam esse superstitem post mortem. Et Tullius in *Rhetorica*, ait quod probabile videtur sapientibus pœnas esse paratas animabus malorum apud infernum. Si animabus malorum pœnæ paratæ sunt apud inferos, ergo animæ sunt superstites post mortem. Item Mercurius in *Asclepia* ait quod animæ

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ In impresso pro grossiorum absurde habetur religiosorum. ⁴² In impresso, si sensus non offendit. ⁴³ In impresso iterum vitiose tamen non sensibilis est. ⁴⁴ Ultimum hoc verbum iterum omissum est in impresso. ⁴⁵ In impresso hic rursus omnia confusa, et quædam etiam omissa. ⁴⁶ In impresso habetur syllaba. ⁴⁷ In impresso, diffidere. ⁴⁸ Ms. hic addebat: Sed non uniformiter cuncti. ⁴⁹ Ms. sequentia omnia tribuebat Tullio. ⁵⁰ In impresso hæc clarius sic: Anima est in horizonte æternitatis, id est in tempore perpetuitatis. ⁵¹ Impress. mors.

post dissolutionem coguntur credere pœnis ⁵⁵ quæ in vita noluerunt credere verbis. Plato etiam in *Timæo* ait animas post dissolutionem variis affligi pœnis. Immortalitatem etiam animæ in *Phædone* multipliciter probat. Sed quia auctoritas cereum habet nasum, id est in diversum potest flecti sensum, rationibus roborandum est.

CAPUT XXXI.

Quibus rationibus probatur quod anima humana sit immortalis.

Quidquid corrumpitur, aut corrumpitur ex dissonantia partium, ut corpus, aut fluxu materiei, ut proprietas. Omnis enim proprietas in se immutabilis est, quod autem desinat, ex fluxu materiei in qua est, habetur. Unde Boetius in prologo super *Arithmeticam* ⁵⁶ ait: Sapientia est speculatio ⁵⁷ earum rerum qui sui immutabilem sortiuntur substantiam, id est proprietatem: anima autem non est substantia corporea. Ergo ex substantia partium corrumpi non potest, quia simplex est, proprietatem autem sine forma non est, quia substantia est, et ex fluxu materiei corrumpi non potest, quia in materia non est. Ergo incorruptibilis est. Quod autem incorporea sit, multiplici ratione probatur, verbi gratia, hoc genus, spiritus, continet sub se has species, animam et angelum. Ergo angelus incorporeus non est, vel anima est etiam incorporea. Item, anima non suscipit dimensiones corporis; ergo corporea non est. Item anima vel a se, vel ab alio habet, comprehendere spiritualia et incorporea, sed non ab alio; ergo a se, et ex propria vi; ergo spiritualis est et incorporea, quod enim homo incorporea percipit, non habet ex se, sed ex anima.

Præterea quæ corporea voluntate moventur et sensitiva, non habent ex **224** hoc quod sunt corpora, quia si hoc esset, omnia corpora convenirent in hoc. Item, si ipsa corpora habent sentire et movere ex seipsis, tunc sunt ipsa causa sui, motus et sensus. Et si hoc esset, nunquam quiescerent a voluntario motu; *quandiu enim causa est secundum quod est causa, nunquam cessat effectus?* ergo corpus non habet moveri a voluntario motu et sensu, sed movetur ab anima, ergo anima est incorporea ⁵⁸. Item nullum corpus aliquid agit ex hoc quod est corpus, alioquin ageret illud. Sed multæ sunt actiones corporis, nullam igitur earum agit corpus ex hoc quod est corpus, sed omnis actio eget agente, quia non est res per se existens. Ergo aliud præter corpus, est causa actionum corporis. Item, corpora sunt continua et composita ex partibus, continuatio autem non fit nisi per motum partium compositi, et per retractionem aliarum ab aliis, et per uniuscujusque earum in suo loco retentionem. Sed non est ex partibus, se conjungi ⁵⁹, cum earum potius sit

A natura, ire in diversas partes. Necessè est igitur ut sit tibi in essentia, præter corpus, quæ id faciat. Item, possumus intelligere, id quod vegetat corpus ⁶⁰, non intellecta corporeitate. Ergo non est corpus, si enim substantialiter esset corpus, sine corporeitate intelligi non posset. Ex prædictis patet animam esse incorpoream et ita incorruptibilem, quia si anima est incorporea, est sicut angelus, quia ratione anima est immortalis, et anima. Item, ad idem probandum possumus uti ea insinuatione quæ usus est quidam religiosus contra philosophum ⁶¹ qui negabat animam esse immortalem. Ait enim: Aut anima est mortalis, aut immortalis: Si mortalis est anima, et credis eam esse immortalem, nullum tibi inde provenit incommodum; si autem est immortalis, et credis eam esse mortalem, aliquod potest tibi inde provenire incommodum. Ergo melius est ut credatur immortalis quam mortalis. Quia, ut ait Aristoteles, in libro *De eligendis duobus propositis*, si istius est consecutivum malum, et illius est consecutivum bonum, magis est illud eligendum, cujus est consecutivum bonum, quam aliud cujus est consecutivum malum. Item in *Aphorismis de essentia summæ bonitatis*, legitur, quod res destructibiles ⁶² sunt ex corporeitate, non ex incorporeitate. Item, exsufflabimus omnia merita sanctorum tam Veteris quam Novi Testamenti, si dicamus meritis eorum post mortem nulla esse reddenda præmia. Quia si hoc esset, testante Apostolo, sancti miserabiliores essent omni creatura (*I Cor. xv*).

CAPUT XXXII.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod Christus vere fuerit Filius Dei.

Patet ex præmissis Christum veram carnem assumpsisse, et verum hominem fuisse, vere passum resurrexisse a mortuis, veram futuram mortuorum resurrectionem, et in propria carne. Propter prædictas rationes dicunt quidam hæretici Christum veram quidem carnem habuisse, sed Filium Dei non fuisse: absurdum enim judicant asserere Filium Dei assumpsisse carnem. Sed, quod Christus vere Filius Dei fuerit, et auctoritas clamat, et ratio. Ait enim Christus: *Ego et Pater unum sumus* (*Joan. x*). Sed absit Christum mentitum fuisse! Ergo vel Pater non erat Deus, vel Christus erat Deus. Sed Deum vocat Patrem suum, ergo ipse erat Filius Dei. Erubescant ergo hæretici hoc diffiteri ⁶³ quod dæmones etiam coacti sunt confiteri dicentes: *Jesu Filii Dei vivi, utquid venisti ante tempus torquere nos?* (*Matth. viii*.) Et Joannes evangelista clamat eum esse Deum dicens: *Et Deus erat Verbum* (*Joan. i*). Et Paulus in Epistola ad Hebræos, ait de Christo: *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ*

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ *Impressum habet cedere pœnis.* ⁵⁶ *Impressum habet, Aristotelem.* ⁵⁷ *Impress. speculum.* ⁵⁸ *Impressum vitiose habet, in corpore.* ⁵⁹ *In impresso habetur, per se conjungi.* ⁶⁰ *In impresso omittitur corpus, sed male.* ⁶¹ *Impressum habet, Philippum.* ⁶² *Impress. deflectibiles.* ⁶³ *In impresso nate, diffinire.*

ejus (Hebr. 1). Item Joannes in Epistola canonica : *Tres sunt qui testimonium 225 dant in cælo, Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt. Et tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, et sanguis (Joan. v).* Hic insinuat Joannes Christum verum fuisse hominem, et verum Deum et verum Dei Filium. Item per opera miraculosa quæ ipse fecit, quæ nemo alius facere potuit, probari potest, ipsum necessario fuisse Deum. Unde et ipse ad Judæos ait : *Si verbis non creditis, operibus credite (Joan. x).* Item ipse ait : *Satanam se vidisse de cælo cadentem tanquam fulgur (Luc. x).* Sed hoc factum est in mundi initio. Ergo Christus fuit in initio mundi : sed tunc non fuit homo, vel alia creatura, ergo Creator. Item ipse ait : *Antequam Abraham fieret, ego sum (Joan. viii).* Item Joannes ait per ipsum esse factam omnem creaturam, ergo non est pura creatura, per quem facta est omnis creatura.

CAPUT XXXIII.

Opinio quorundam hæreticorum, qui dicunt quod Christus assumpsit corpus cæleste, et quod beata Maria in cælo fuit creata, et quod nec patrem nec matrem habuit.

Alii vero hæretici dogmatizant Christum corpus cæleste assumpsisse, et beatam Virginem in cælo creatam fuisse, et de cælesti natura ; et ita Christum de beata Virgine carnem cælestem assumpsisse : quod variis modis probare conantur. Ait Apostolus : *Qui de terra, terrenus est, qui de cælo cælestis (I Cor. xv).* Illic videtur insinuare Apostolus quod sicut corpus Adæ de terra plasmatum, ita corpus Christi de cælo formatum sit. Unde dicunt illum cælestem hanc substantiam in monte Thabor discipulis ostendisse, quando transfiguratus est (Matth. xvii). Hoc etiam affirmant, quod in nulla canonica Scriptura invenitur, beatam Virginem patrem vel matrem habuisse.

Et quia Christus tam subtilem naturam assumpsit, de clauso utero exire potuit, et etiam super mare siccis pedibus ambulare potuit. Propter hoc, dicunt Christum non comedisse : non enim cælestis natura alimonia indigebat : potius enim natura spiritualis erat quam animalis.

CAPUT XXXIV.

Solutio præmissorum, quod Christus vere carnem humanam assumpserit, et quod B. Maria patrem et matrem habuerit.

Predictis respondentes, dicimus quod Christus vere fuit cælestis, quia cælestem vitam ducens ; cælestis, quia cælitus natus : cælestis, quia Deus. Nec ideo ⁶¹ fuisse dicitur de cælo, quia de cælesti substantia corpus acceperit ; sed quia de cælo descendit, id est de immensitate Patris, et cælesti ejus natura egrediens, in mundum venit.

Adam vero de terra vere plasmatus, et vere terrenus, quia terrenis intentus ⁶². Quod autem im-

mensitas Patris vel ipsius natura dicatur cælum frequenter in sacra Scriptura reperitur. Ut ibi : *Qui de terra est, de terra loquitur ; qui de cælo venit, super omnes est (Joan. iii).* Et Joannes : *Tres sunt qui testimonium dant in cælo (Joan. v), id est cælesti naturæ Christi, id est divinæ. Et alibi : Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo (Joan. iii).* Et, ut supra dictum est, ostendit illam humanæ carnis glorificationem ⁶³, quam sancti cum Christo sunt habituri. Si cælestem naturam assumpsit, quomodo in illa passus ? quomodo crucifixus ? Præterea, si in monte Thabor cælestem naturam ostendit quam in se habebat, quomodo antea velaverat, vel velaturns erat ? **226** carne nostra, vel non ? Si carne nostra, ergo duplicem naturam habuit, cælestem et humanam. Si non carne nostra, qua alia substantia ? Si nulla alia, quare non appareret cælestis natura ?

Quod autem B. Virgo patrem et matrem habuit, et ita nostræ naturæ fuerit, ex sacra Scriptura manifestum est. Ait enim angelus ad Mariam : *Ecce Elizabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua (Luc. 1).* Ergo si beata Maria cognatam habuit, vel ex parte patris, vel ex parte matris cognata ⁶⁴ ejus fuit. Item in Joanne legitur : *Erat autem juxta crucem mater Jesu, et Maria soror matris ejus, et Maria Cleopha (Joan. xix).* Eadem ratione qua sororem habuit, verum est patrem et matrem habuisse. Alibi etiam in Evangelio fit mentio de sororibus Mariæ matris Jesu (Matth. xv). Præterea, Jacobus filius Alphæi, dicitur frater Domini, id est, cognatus, quia mater ejus et Mater Jesu erant sorores. In Epistola etiam Pauli ad Romanos, habetur : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem (Rom. 1).* Si Christus descendit et semine secundum carnem, et non descendit nisi mediante beata Virgine ; ergo gloriosa Virgo fuit de semine David ; et fuit nostræ naturæ, non cælestis.

Si dicant David habuisse duos filios, unum hominum, et alium malum, et de bono per Mariam Christum descendisse, non minus erit evidens Mariam de Davide descendisse, et ita aut beata Maria nostræ naturæ fuit, aut David, sicut ipsa, cælestem naturam habuit, et similiter illi qui de David descenderunt.

Quod autem de David qui fuit homicida et adulter, Christus secundum carnem descendit, manifeste ostendit Paulus in Epistola ad Romanos, dicens : *Solus Deus verax, omnis homo mendax, sicut scriptum est : Tibi soli peccavi, et malum coram te feci, etc. (Rom. iii.)*

In his verbis ostendit Apostolus Deum veracem esse in promissis, quia quamvis David peccaverit in homicidio et adulterio, tamen voluit Deus implere quod ipsi promisit, quod de semine ejus nasceretur Christus, quod et factum est, quia peccatum

VARLÆ LECTIONES.

⁶¹ In impresso habetur omnino ; nostra tamen lectio convenientior. ⁶² In impresso, terrenus interitus. ⁶³ In impresso male, illam habere carnis glorificationem. ⁶⁴ Impressum cognatio.

David dimisit, et de semine ejus descendit Christus.

Quod autem de clauso utero Christus exivit, non fuit ex subtilitate naturæ, sed potius factum est miraculose, sicut et supra dictum est. Similiter, quod siccis pedibus supra mare ambulavit. Quia qui omnia fecit ex nihilo, exire potuit clauso utero et super mare ambulare sicco pede.

Quod autem Christus comederit, superius satis diligenter probatum est.

Præterea, cum Christus legatur multos suscitasse, probabile est quod ejus fuit creare, cujus fuit suscitare. Hæc omnia inconvenientia sequuntur illos, qui dicunt esse duo rerum principia. Præterea, si quis hoc confitetur, tenetur concedere quod ipse sit servus diaboli, et quod teneatur obedire diabolo, et facere voluntatem ejus, et non voluntatem Dei.

CAPUT XXXV.

Quibus auctoritatibus et rationibus conentur probare hæretici quod lex Mosaica data sit a diabolo.

Nunc ad secundum hæreseos articulum transeamus. Præfati religionis Christianæ hostes asserunt a principe tenebrarum, id est a deo maligno legem Mosaicam esse datam; a principe vero lucis, id est a Deo benigno, legem evangelicam, ut sicut duo principia rerum, ita ab eis duo sint tradita Testamenta. Quod autem dator Veteris Testamenti malignus fuit, multipliciter volunt asserere, ut hoc modo: Malignus fuit qui colligentem ligna in Sabbato, sine omni misericordia lapidari præcepit (Num. xv). Item, quomodo bonus esse potuit, qui in multis homicidium exercuit? Item, quæ justitia fuit, quod David homicidæ, 227 per juro, adultero, superbo pepercit (II Reg. xii), et Saul quia regem Amalechitarum ad vitam servaverat, reprobat (I Reg. xv)? Item, lex Mosaica, lex mortis, lex peccati dicitur; ergo mala fuit. Item Apostolus ait: *Lex subintravit ut abundaret delictum* (Rom. v). Et alibi ait quod *lex neminem ducit ad perfectionem* (Hebr. vii). Item, si lex Mosaica bona, quare deleta? Item, si aliquis legem Mosaicam observaret, mortaliter peccaret, ergo lex Mosaica modo mala est. Ergo et mala fuit, vel ea quæ fuit bona, inceptit esse mala.

CAPUT XXXVI.

Prædictarum auctoritatum et rationum infirmatio; et quod lex Mosaica a Deo benigno data sit.

Ad hæc dicimus quod quamvis Deus omnipotens veteris legis fuerit institutor, non ideo injustus fuit, quod colligentem ligna in Sabbato lapidari præcepit: sed hoc ideo jussit, ut refrenaret superbiam illorum Israel, qui dicebant: Non deest qui impleat, sed deest qui jubeat: et ut cognoscentes infirmitatem suam in honore legis, non de

A se præsumerent, ad gratiam Dei consurgerent. Dicimus etiam quod Dei justitia multos occidit, qui ita erant duræ cervicis, quod nullo modo corrigi poterant. Rationaliter ergo puniti sunt, ut pœna quorundam esset metus aliorum. Et etiam ad nostram instructionem, ut sciamus nos gravius esse puniendos, qui gratiam Christi accipimus, si erraverimus, quam illos. Attestante namque Apostolo: *Omnia quæ in Veteri Testamento scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt* (Rom. xv). Multi etiam illorum qui puniti sunt temporaliter, ad hoc temporali pœna puniti sunt, ut æternaliter non punirentur.

In hoc misericorditer etiam Deus egit cum eis, quod citius de medio rapti sunt, quia, si diutius viverent, magis peccarent, et sic gravius punirentur. Dicimus etiam, insanum esse de Dei judiciis disputare.

Præterea, David de peccatis suis pœnituit, et ideo Deus ei pepercit: in hoc ergo misericors fuit. Saul vero, quanto magis peccabat, tanto magis contra Deum superbiebat, et de die in diem in majus peccatum descendebat.

Lex Mosaica non dicitur lex peccati, vel mortis, quod esset efficiens causa peccati, vel efficiens causa mortis temporalis vel æternæ, sed quia fuit occasio peccati, vel mortis, quia

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata (Ovid. Amor., III, IV, 17.)

C Concupiscentia enim aliquantulum sopita erat, per legis traditionem magis excitata fuit, et contra legem traditionem incanduit, et ita lex peccati occasio fuit, non tamen ideo vituperanda est, sed potius hominis concupiscentia. Lex enim data est a bono, et non a malo. Sicut medicina, quæ datur isti ægroto ad bonum, et non ad malum, si ægrotus inobediens fuerit, erit in perniciem, non in salutem: non tamen ideo medicina vituperanda est, sed hominis inobedientia.

Similiter dicebatur lex mortis, quia præcipiebat transgressorem temporaliter puniri, et juste; vel si non puniebatur pro transgressione legis, puniebatur æternaliter. Eadem ratione dicit Apostolus: *Lex subintravit, ut abundaret delictum* (Rom. v). Ipsa enim lex manifestavit peccatum, quia ante legis traditionem, quædam peccata putabantur non esse peccata, vel non putabantur tanta esse 228 quanta erant. Ideo dicitur quod lex neminem duxerit ad perfectum, quia bonum opus quod erat in homine ex legis observatione, in morte hominis non perficiebatur, quia præmium non consequabatur; meritum enim perfici, nihil aliud est quam præmium consequi. Tempore enim veteris legis qui decedebat, propter legis observationem

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ *Impressum*: perpetravit. ⁶⁷ *Impress.* a malo fuit. ⁶⁸ *Ms.*, et bene, ad perfectum. ⁶⁹ *In impresso*, ser-tianus. ⁷⁰ *In impresso* vitiose, eaque negant. ⁷¹ *In impresso* male prætermisum, est verbum, contra. ⁷² *In impresso*, hic omnia confusa, et sine sensu.

non consequeretur æternam remunerationem, quia clausa erat janua paradisi, et ante eam rhomphæa posita. Dicimus etiam quod lex non est deleta quia mala, sed minus bona; minus enim bona, magis bonis cedere debent. Præterea, lex vetus erat promissionis, lex evangelica solutionis. Solutio ergo promisso, debet cessare promissio; et veniente veritate, debet umbra cessare. Dicimus etiam quod lex ad tempus data est, non ad permanendum; ergo, quia venit veritas, cessat umbra. Non ideo tamen aliquis peccaret, qui legem observaret, quia lex niala esset, sed quia lex vetus modo locum non habet.

Quod autem lex Mosaica bona fuit, et a Deo data, cum auctoritatibus clamant rationes. Ait namque Apostolus: *Lex quidem bona, justa, et sancta (Rom. vii)*. Idem in principio Epistolæ ad Romanos: *Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem (Rom. i)*. Ecce Scripturas Veteris Testamenti vocat sanctas; et sic Scripturæ Veteris Testamenti bonæ sunt, et a bono Deo editæ. Item, idem ait in Epistola ad Hebræos: *Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula (Hebr. i)*. Hic insinuat Apostolus Deum Patrem locutum fuisse in prophetis a simili in Moysse: et sic innuit Scripturas Veteris Testamenti a Deo Patre esse editas. Item in Matthæo legitur: *Non veni legem solvere, sed adimplere. Amen dico vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant (Matth. v)*. Et alibi: *Omnia quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis, hæc est enim lex et prophetæ (Marc. vii)*. Et alibi: *Ecce unus accedens ait illi: Magister bone, quid faciam ut habeam vitam æternam? Et ait illi: Quid me interrogas de bono? Unus est enim bonus, Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. Dicit illi: Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies: Non adulterabis: Non furtum facies: Non falsum testimonium dices: Honora patrem et matrem tuam: Dilige proximum tuum sicut teipsum (Matth. xix)*. Item in Actibus apostolorum, introducitur Paulus loquens in hunc modum: *Viri Israelitæ, et qui timetis Deum, audite: Deus plebis Israel, elegit patres nostros, et plebem exaltavit ut essent incolæ Ægypti, et in brachio excelso eduxit eos ex ea (Act. xiii)*.

Item Stephanus in Actibus apostolorum: *Facta est ad Moysen vox Domini dicens: Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob (Act. vii)*. Item Petrus ait: *Hoc primum intelligentes*

A quod omnis Scripturæ prophetia propria interpretatione non fit⁷²: non enim voluntate humana alluta est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines (II Petr. i). Item Petrus: *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco (ibid.)*. Item: *Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad corripiendum, ad erudiendum, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus (II Tim. iii)*. Et Petrus de Joële inducit testimonium dicens: *Erit in novissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, prophetabunt filii vestri et filiæ vestræ (Act. ii)*. Et Dominus in Evangelio ait: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Matth. iv)*. Item: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi, de me enim scripsit: quod si litteris illius non creditis, quomodo verbis meis 229 credetis? (Joan. v)* Item: *Habent Moysen et prophetas, audiant illos. Si Moysen et prophetas non audierint, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent (Luc. xvi)*. Sed Christus resurrexit a mortuis; ergo qui non audit Moysen et prophetas, non credit Christo, si verum sit illud evangelicum, quod impossibile est, non est verum. Item: *Incipiens a Moysse et omnibus prophetis (Luc. xxiv)*. Item: *O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ (ibid.)*. Item: *Oportet impleri omnia quæ scripta sunt de me in lege, et prophetis, et psalmis (ibid.)*. Item in Evangelio: *Quem scripsit Moyses et prophetæ, invenimus Jesum a Nazareth (Joan. i)*. Item Lucas: *Postquam impleti sunt dies purificationis Mariæ secundum legem Moysi, tulerunt puerum Jesum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini (Luc. ii)*.

Ecce habes legem Moysi legem Domini: ergo qui contradicit legi Moysi, contradicit Domino. Item Paulus: *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea (Gal. iii)*. Item Paulus: *Spiritum nolite extinguere, prophetiam nolite spernere (I Thessal. v)*. Et Petrus in Actibus apostolorum: *Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes qui credunt in eum (Act. x)*. Item Petrus: *Deus autem qui prænuñtiavit per os omnium prophetarum pati Christum suum, implevit sic (Act. iii)*. Item Jacobus: *Qui autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus (Jac. ii)*. Item Paulus in Epistola ad Hebræos, inducit auctoritatem de Gedeone, Barac, Samsone, Jephthe, David, Samuele, et aliis prophetis (Hebr. xi)⁷³. Item Paulus: *Sic deservio Deo Patri meo, credens omnibus quæ in lege et prophetis scripta sunt (Act. xxiv)*. Et quatuor evangelistæ interponunt prophetas, Isaiam, Jeremiam

VARIÆ LECTIONES.

⁷² In impresso hæc aliter habentur, verum lectio nostra textui conformis est. ⁷³ Impressum, pro Gedeone, habet, Hedora, forte dicere volens, Debora.

et cæteros prophetas. Et Dominus in Evangelio David inducit et alios prophetas in testimonium.

Præterea, quomodo negabitur lex esse bona, cum præcepta quæ in ipsa continentur, sint bona et sancta, ut præcepta Decalogi : Honora patrem tuum et matrem tuam : Non occides : Non mœchaberis : Non furtum facies, et similia ? Item, si diabolus præcepta dedisset, non dedisset præcepta ad vitandum malum, sed potius ad faciendum malum quam bonum. Præterea, lex Mosaica prohibet malum, et præcipit bonum : ergo bona est. Item, ex transgressione legis peccabat quis mortaliter : ergo ex observatione ejus merebatur. Item, Christus etiam suscepit sacramenta legis : ergo ipsa erant bona : et sic, lex bona erat.

CAPUT XXXVII.

Quibus auctoritatibus et rationibus probant hæretici Patres Veteris Testamenti malos fuisse, et esse damnatos.

Dicunt similiter Patres Veteris Testamenti fuisse malos, quod multipliciter probare conantur. Dicunt enim Moysen propter peccatum a terra promissionis alienatum, quia scilicet de potentia Dei dubitavit, quia homicida fuit, quia Æthiopissam duxit (*Exod. 17*), quia exercitum in humani generis necem duxit. Aaron etiam afferunt damnatum, quia vitulum conflabilem fecit (*Exod. xxxii*), quia ad aquas contradictionis cum Moyse dubitavit (*Num. xx*)⁷⁶, et ideo terram promissionis non intravit. Abraham damnant, quia proprium filium suum immolare voluit (*Gen. xxi*), in quo legi naturæ obviavit, hoc enim benignus Deus non imperavit, sed malignus. Similiter Isaac damnant, quia uxorem suam mentitus est sororem suam esse (*Gen. xxvi*) ; sicut et Abraham pater ejus fecerat (*Gen. xxi*). Jacob etiam damnant, quia primogenita fratri subripuit, patrem per mendacium **230** decepit, dicens : *Ego sum primogenitus tuus Esau* (*Gen. xxvii*). Noe quoque reprobatur, quia inebriatus est, et femora sua turpiter denudavit (*Gen. ix*). Similiter Enos filium Seth damnant, quia primus idola invenit (*Gen. iv*). Nec ab hac damnatione Enoch excipiunt : dicunt enim eum propter enormitatem culpæ de medio raptum esse, et damnatum (*Gen. v*). Josue quoque damnant, quia sine ordine judiciario innumerabiles morti addixit (*Josue ii, vii, etc.*). Similiter et Samson, quia alienigenam duxit, fornicator fuit, et seipsum occidit (*Judic. xiv*). Jephthe quoque condemnant, quia propriam filiam immolavit (*Judic. xi*). Similiter et Gedeon, qui contra Dei præceptum, proprium sibi tabernaculum fecit, et se sacerdotem instituit (*Judic. vi*). Ob eandem causam reprobant Lot, quia inebriatus proprias filias cognovit (*Gen. xix*). Similiter et David, quia fuit

adulter et homicida (*II Reg. xi*). Job etiam, quia se injuste punitum asseruit (*Job iii*). Et quid opus narrare per singula ? Omnes Patres Veteris Testamenti æternæ subjiciunt damnationi⁷⁸, quia propter enormitatem peccati ad inferos descendisse credunt, qui præter alia peccata, legem a diabolo traditam observabant⁷⁶. Idem suis rationibus probant, dicentes : Ad quid Patres Veteris Testamenti descendebant ad infernum. nisi propter enorme peccatum ? *In inferno autem nulla est redemptio* (*Offic. Eccles.*). Ipsi ergo redempti non sunt, ergo damnati. Scriptum est etiam in lege : *Maledictus qui non impleverit universa quæ scripta sunt in libro hoc* (*Deut. xxvii*). Petrus etiam ait : *Hoc est onus quod neque nos, neque patres nostri portare potuerunt* (*Act. xv*)⁷⁷. Et Paulus ait Patres Veteris Testamenti subjectos fuisse maledicto legis (*Gal. iii*) ; et ita maledicti fuerunt, quia transgressores, et ita damnati.

CAPUT XXXVIII.

Objectorum infirmatio : et quod Patres Veteris Testamenti non sunt damnati.

Prædicta hoc modo infirmamus, dicentes, quod sicut lex Mosaica a Deo data fuit, et bona, ita illi qui eam ex charitate impleverunt, vitam æternam meruerunt : nam omne opus quod ex charitate fit, vitæ æternæ meritum est. Unde Augustinus⁷⁸ : « Habe charitatem, et fac quidquid vis. » De Moyse dicimus quod ideo punitus est temporaliter, ut non æternaliter puniretur. Et si de potentia Dei dubitavit, videns tamen Deum ipsum pro peccato punivisse, de eodem peccato pœnituit. Quod hominem interfecerit, hoc divina inspiratione factum fuit, quia ille qui interfectus est mortem meruit. Quod vero Æthiopissam duxerit, divina voluntate factum est, vel de hoc pœnituit. Quod autem exercitum duxit in necem humani generis, non sua factum est auctoritate, sed divina. Patet autem quod ipse Moyses Deo placuerit. Legitur namque in Evangelio quod, Christo transfigurato, apparuerunt *Moyse et Elias loquentes cum eo* (*Matth. xvii* ; *Marc. ix* ; *Luc. ix*). Si Moyses reprobatus fuisset, cum Christo loquens post mortem non appareret. Præterea, si reprobatus fuisset Moyses, Christus non dixisset in Evangelio : *Si crederetis Moysi, forsitan et mihi crederetis* (*Joan. v*).

Paulus etiam in Epistola ad Hebræos multipliciter eum commendat, dicens quod magis elegerit affligi cum populo Dei, quam in aula regis jucunditatem habere (*Hebr. xi*)⁷⁹. Legitur etiam in Epistola Judæ quod Michael altercatus est **231** cum diabolo de corpore Moysi, sed ipse auctoritate divina diabolum repulit (*Jud. ix*). Si Moyses reprobatus esset, Michael nunquam de ipsius corpore altercatus fuisset. Hæc autem altercatio sic est intelligenda : Diabolus

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ In impresso omnia hic confusa hoc modo : ad aquas contradixit, mox dubitavit. ⁷⁸ Impressum habet, addicunt. ⁷⁹ In impresso sic : qui decepti aliis peccatis, legem a Deo traditam observabant. ⁷⁷ Ms. potuimus. ⁷⁸ In impressum habet, Apostolus. ⁷⁹ In impresso sic : quam regis dignitate florere.

volebat corpus Moysis sepeliri in terra promissionis, ut illud Israelitæ adorarent, et sic idololatræ fierent, sicut serpentem æneum adoraverunt, et ideo perierunt: Michael vero qui præerat Israelitis, volebat corpus Moysis sepeliri in monte extra terram promissionis, ut sic Moyses temporaliter puniretur in corpore pro peccato, et ne Judæis daretur errandi occasio. De Aaron quoque dicimus, quod non habuit animum faciendi vitulum conflabilem, sed credens quod Israelitæ ob suam avaritiam inares et alia ornamenta sibi negarent, ab eis exegit⁸⁰ et tradita, cum indignatione in ignem projecit (*Exod. xxxii*), et sicut cum Moysse dubitavit, cum eodem penituit, et pro peccato temporaliter cum eo punitus fuit.

De Abraham vero dicimus quod ad præceptum Dei filium immolare voluit, sed idem Deus revocavit, cui revocationi Abraham consensit. Nec hoc præcepit Deus ut Abraham filium immolaret, sed ut ejus voluntatem probaret. Neque in hoc malignus fuit Deus, sed benignus. Unde et in textu legitur: *Tentavit Deus Abraham, etc.* (*Gen. xxi.*) Apostolus quoque commendans eum dicit: *Credidit Abraham Deo et reputatum est ei ad justitiam* (*Rom. iv*). Et alibi etiam ait Deum ei promississe, quod in semine ejus benedicerentur omnes gentes (*Gen. xxi*). Et de eodem Christus ait: *Abraham vidit diem meum et gavisus est* (*Joan. viii*). Si Abraham per inspirationem Christi adventum prævidit, potius justus quam malus fuit. Legitur etiam in Evangelio quod anima Lazari delata est in sinum Abraham (*Luc. xvi*), sed per sinum Abraham intelligitur requies. Isaac vero non intentione fallendi, sed incolarum timens malignitatem, uxorem suam dixit esse sororem, ne propter eam mortem incurreret. Et hoc forsitan inspiratione divina factum est. De Isaac autem ait Christus quod: *Multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac, et Jacob in regno cælorum* (*Matth. viii*). Item de Isaac ait Apostolus quod Dominus ait Abraham (*Exod. xxi*): *In Isaac vocabitur tibi semen* (*Rom. ix*).

Si Jacob, patre nolente, sed fratre volente, primogenita ejus emit, in quo peccavit? nec patrem sine causa decepit, quia eum ipse Jacob justus esset, Esau vero reprobus, potius ei debebatur extrema benedictio quam Esau. Si Noe vini virtutem ignorans, inebriatus est, quæ culpa in eo? De Enos⁸¹ vero dicimus, quod imagines non invenit, sed quasdam spirituales orationes ad invocandum Deum. Enoch vero non dicitur fuisse raptus de medio, id est mortuus, sed potius in paradysum terrestrem aut alium locum nobis occultum, a Deo ductus est. De Josue vero idem judicium dandum est, quod de Moysse datum est, scilicet quod usus fuerit divina inspiratione, et illi quos occidit, morte digni erant,

A et ad justum judicem pertinebat, ut per ministros eos occideret, quos morte temporali dignos esse noscebat. De Samsone dicimus, quod divina inspiratione se interfecit, et peccatum quod autea forte fecerat, per mortem expiavit. Jephthe quoque quoniam eum Apostolus commendat, similiter per penitentiam se a peccato liberavit.

Gedeon quadam naturali pietate excusari potest, et si peccavit, punitus est in filiis, et se peccasse recognovit. Lot peccasse dicimus per ebrietatem et incestum, sed ei per penitentiam remissum est peccatum: quod si reprobus fuisset, non ei angeli apparuissent, nec a Sodomis liberassent, nec propter hospitalitatem Deo placuisse legeretur.

De David, superius data est solutio. Job Deum non redarguit, quamvis prima verborum facies hoc insinuare videatur. Sed hæc ad Christum referenda sunt, ut Gregorius testatur. Hos omnes de quibus facta est mentio, **232** Evangelia et cæteri Novi Testamenti libri justos fuisse asserunt, sicut superius variis auctoritatibus probatum est. Nec Patres Veteris Testamenti ideo descenderunt ad infernum, quod æternæ damnationi propter peccata deputati essent, imo vitam meruerunt æternam, sed propter peccatum primi parentis, imo propter quædam accidentia peccati originalis, et ejusdem effectum⁸², juxta dictum divinæ sapientiæ⁸³, paradisi janua erat eis clausa. Ad horam quoque in infernum descendebant⁸⁴, ubi non puniebantur materiali pœna, sed carentia visionis Dei, felici spe consolati; nec ad profundum inferni descendebant, de quo dicitur: *In inferno quis confitebitur tibi?* (*Psal. vi*.) Et alibi: *In inferno nulla est redemptio* (*Offic. Eccles.*). Unde et Apostolus ait quod *Christus mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (*Rom. iv*). Mortuus enim est ut eos qui detinebantur in tenebris pro effectu peccati originalis, liberaret; et resurrexit ut nobis justitiam conferret. Superius etiam probatum est Christum ad hoc ad infernum descendisse, ut sanctos Veteris Testamenti ab inferni tenebris liberaret. Quod autem in lege dictum est: *Maledictus qui non implevit omnia quæ sunt in libro hoc* (*Deut. xxvii*), sic est intelligendum: maledictus, id est speciali opprobrio subjectus. Improperabatur autem apud Judæos alicui, si de præceptis legis aliquid transgrederetur. Vel sic: *Maledictus qui non implevit omnia*, ad quæ scilicet implenda tenetur. Quod autem dixit Petrus, verum est, quia nullus omnia implevit, nec tamen transgressor aliquis fuit, si ea ad quæ tenebatur implevit. In hoc omnes, secundum Apostolum, maledicto legis fuerunt subjecti (*Gal. iii*), quia nullus omnia implevit, et ita, quilibet spiritali legis opprobrio subjectus fuit.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ *Præcedentia omnia, in impresso, totaliter sunt confusa, et sine sensu.* ⁸¹ *Impressum, Enoch.* ⁸² *In impresso habetur, propter quædam originalia, effectum.* ⁸³ *In impresso, pro sapientiæ, habetur sententiæ.* ⁸⁴ *In impresso sic, et ad ora inferni descendebant.*

CAPUT XXXIX.

Opinio quorundam, qui dicunt baptismum parvulis non prodesse, et quod parvuli non habent peccatum.

Prædicti hæretici sacramentis ecclesiasticis obviant: dicunt enim baptismum non valere homini ante annos discretionis. Sed super hunc hæreseos articulum, diversi hæreticorum diversa sentiunt. Dicunt enim quidam parvulos non habere peccatum, et ideo parvulis baptismum non esse necessarium. Alii dicunt parvulos habere peccatum, sed remissionem peccati, vel virtutem baptismi non habere locum sine fide. Primi, suam sententiam his rationibus astruere conantur. Primo, ponatur quod parentes sine peccato sint, dum carnaliter coeunt; nec peccat qui generat, nec peccat qui creat, nec peccat qui generatur; per quas ergo rimulas ingreditur peccatum in parvulos? Item, penes velle et nolle consistit omne meritum; sed in parvulis non est velle vel nolle, ergo in parvulis non est meritum boni vel mali. Item, ubi est necessitas, ibi deest libertas: sed ubi non est libertas, ibi non est peccatum. Sed parvuli necessitate concipiuntur in concupiscentia; ergo non tenentur peccato ex eo quod concupiscentialiter generantur⁸⁵. Item, anima ex creatione vel ex seipsa non est immunda, ergo non est immunda⁸⁶, vel aliunde est immunda, ex eo scilicet quod infunditur corpori, contrahit maculam, et ita videtur injuste puniri pro macula quam non contrahit ex se, sed aliunde. Item, anima contrahit originale peccatum a se, vel a corpore; sed in corpore non est peccatum; ergo non videtur contrahi peccatum a corpore. Si vero contrahit peccatum²³³ ab anima, videtur anima esse ex anima, et ita ex traduce.

CAPUT XL.

Responsio ad præmissas objectiones, et quod parvuli habeant originale peccatum.

Contra primam objectionem dicimus quod alto Dei decreto statutum est ut, post primam primi hominis prævaricationem, omnes qui descenderent ab ipso Adam lege concupiscentiæ, tenerentur obnoxii peccato originali. Deus a prima mundi creatione naturam creavit⁸⁷, secundum quam, similia ex similibus produxit. Cum ergo Deus, mediante natura, res procreaturus esset, propter peccatum Adæ noluit mutare legem naturæ. Hæc enim fuit lex naturæ ab origine, ut ex similibus similia procrearentur, ut de homine homo, de rationali rationalis. Oportuit ergo ut post peccatum Adæ, quia Adam infirmitati fuit subjectus, omnes qui ab eo descenderent, infirmi essent, et sicut ipse reus erat, omnes qui ab eo descenderent lege concupiscentiæ, rei tenerentur. Quia ergo quilibet

A homo concipitur in fetore libidinis, quod peccatum est, reus nascitur.

Ad secundam objectionem, dicimus quod omne peccatum actuale penes velle et nolle est, sed non peccatum contractum, id est originis. Dicit tamen Augustinus quod originale voluntarium est, non voluntate originis, seu quod originalem voluntatem comitem habeat, sed ab origine voluntatis, quia hoc peccatum originaliter contractum a voluntate est primi parentis: prava enim voluntas primi hominis fuit occasio peccati originalis⁸⁸. Dicimus etiam quod ubi non est libertas, ibi non est actuale peccatum, potest tamen ibi esse contractum per originem, sive originale. Imo necessarium est parvulum, quia concipitur vitiosa lege nascendi, obnoxium esse originali peccato. Dicit tamen etiam posset quod originale peccatum penes arbitrii libertatem consistat, quantum ad libertatem arbitrii Adæ, ex quo occasionaliter processit.

Anima quoque ex se non est immunda, sed quia pars est illius personæ quæ concipitur in fetore libidinis, sicut ipsa persona est rea, sic anima quæ est personæ pars⁸⁹. Non est igitur Deo imputandum quod rea est, vel quod punitur, sed vitiosæ legi concupiscendi. Itaque, homo non contrahit originale vel ex corpore, vel ex anima, sed, ut jam dictum est, ex lege vitiosa concupiscendi. Et licet anima contraheret maculam a corpore, non tamen adhuc sequeretur quod illa esset in corpore; sicut aliquis contrahit febrem ex anguilla quam comedit, non tamen febris est in anguilla, sed ipsa præbet occasionem febricitandi. Similiter, corpus corruptum est occasio cur in anima sit macula.

Quod autem peccatum sit in parvulo, patet per David qui ait: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea (Psal. l).* Dicit etiam Paulus quod *per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransit (Rom. v).* Et, quod per unius prævaricationem, omnes facti sunt rei (*ibid.*). Et in Evangelio Joannis, ostenditur, quod parvulus in peccato nascitur, ubi dicitur: *Rabbi, quis peccavit, hic an parentes ejus, ut cæcus nasceretur (Joan. ix)?* Hic innuitur quod ex peccato concepti poterat provenire ut cæcus nasceretur.

234 CAPUT XLI.

Opinio hæreticorum qui dicunt quod nulli prodest baptismus ante annos discretionis.

Alii hæreticorum dicunt, quod parvuli peccatum habent, sed eis non prodest baptismus ante discretionis annos, quia fidem non habent.

Quod probare volunt auctoritate quæ ait: *Qui*

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ In impresso habetur in concupiscentia, pro concupiscentialiter. ⁸⁶ In impresso hoc ultimum prætermissum est. ⁸⁷ In impresso, matrimonium creavit. ⁸⁸ In ms. pro occasio, habetur origo. ⁸⁹ In impresso, totus hic discursus sine ullo ponitur sensu.

crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur (Marc. xvi). Quasi dicat auctoritas: Sine baptismo non valet fides, nec baptismus sine fide. Unde baptizandus rogari solet, utrum credat in Deum Patrem omnipotentem. Otiosum ergo esset parvulos baptizare, cum superflue ab eis exigeretur fides. Item, si gentilis vel fatuus baptizaretur, ei non prodesset baptismus, a simili non potest prodesse parvulo. Item, circa parvulos non habent locum cætera sacramenta, ut sacramentum extremæ unctionis, matrimonium, ordo, eucharistia, penitentia, confirmatio: a simili, nec circa recenter natos locum habet baptismus. Item, non legitur quod in institutione baptismi baptizati fuerint parvuli, sed adulti; nec etiam Christus in minori ætate baptizatus est, sed in adulta: unde videtur hanc formam baptizandi præbuisse, ut scilicet non baptizarentur nisi adulti. Item qui baptizantur, prius catechizantur et instruuntur; quomodo ergo baptizari possunt, qui nec instrui possunt?

CAPUT XLII.

Solutio præmissorum, et quod baptismus prodest ante annos discretionis.

Ad hæc dicimus quod prima auctoritas, scilicet *Qui crediderit*, etc. (Marc. xvi), non solum pertinet ad adultos, sed etiam ad parvulos, dicuntur autem parvuli fidem habere non a sacramento fidei, sed a fide sacramenti. In Evangelio vero non fit mentio nisi de adultis quibus prædicatur Evangelium, et ideo ad eos solos est referendum quod dicitur: *Qui crediderit et baptizatus fuerit*. Præcepta enim in jure civili non dantur parvulis et indiscretis, sed adultis et discretis. Quod in baptismo fides exigitur a parvulis, non ideo fit ut tunc habeant, sed ut habeant tempore congruo.

Unde patrinus respondet pro parvulo, *Credo*, id est fidem despondeo, quam habiturus est tempore determinato. Dicimus quoque quod si gentilis adultus est ita fatuus quod invincibili ignorantia nulum mortale addit originali⁹⁰, si baptizetur, originale remittitur.

Et licet alia sacramenta non soleant parvulis exhiberi, tamen quia baptismus institutus est contra vulnus originalis peccati, sine cujus remissione nec parvulis nec adultis est salus, ideo tam parvulis quam adultis est necessarius. In baptismi autem institutione, quia adhuc vigeat circumcisio, quæ originale peccatum debebat, non oportebat parvulos baptizari, cum jam circumcisi essent. Adulti autem baptizabantur, ut inde vim regenerativam aquis inesse intelligerent⁹¹, et alios ad

baptisma invitarent. Christus autem sicut alia sacramenta tradidit in annis discretionis, ita et baptizari voluit in annis discretionis, ut exemplum baptizandi illis traderet. Catechismus autem proponitur parvulis, non ut tunc instruantur, sed quomodo in annis discretionis instrui debeant, ostendatur.

235 Quod autem parvulis valeat baptismus, illa auctoritate Joannis probatur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei* (Joan. iii). Hic nullus excluditur, parvulus vel adultus: igitur baptismus omnibus est necessarius. Item, quidam inter innocentes ab Herode occisos, fuerunt unius vel duorum dierum (Matth. ii): eis autem est remissum peccatum originale, quia salvati sunt⁹². Sed non est remissum per circumcisionem, quia hæc non fiebat citra diem octavam. Qua ergo virtute dimissum est, nisi baptismo sanguinis, qui æquivalet baptismo fluminis⁹³? Etenim triplex baptismus, fluminis, fluminis et sanguinis. De primo dicitur: *Euntes in mundum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii). De secundo dicitur: *Ille baptizabit vos in Spiritu sancto et igne* (Matth. iii; Marc. i). De tertio dicitur: *Baptismo habeo baptizari*, etc. (Luc. xii). Item, circumcisio in Veteri Testamento fiebat octavo die ad delendum originale peccatum, eadem vim obtinet baptismus in Novo Testamento: ergo eadem ratione valet baptismus parvulis, quia valebat circumcisio. Forte dicent hæretici, nullius efficaciam vel sanctitatis fuisse circumcisionem. Sed quid dicent de Christo, qui octavo die fuit circumcisis, quam non suscepisset, nisi ut in se legem adimplendam ostenderet. Negabunt forsitan Abraham circumcidisse filium suum Isaac. Sed hoc attestatur apostolus Paulus, et eadem antiquitas profuisse suscipientibus asserit. Item Dominus præcipiens omnes gentes baptizari, non exclusit parvulum vel adultum. Item Christus ait: *Sinite parvulos venire ad me; talium est enim regnum cælorum* (Marc. x). Sed non possunt venire ad Christum, nisi per baptismum, quia sine hoc salvari non possunt. Sunt ergo baptizandi ut ad Deum veniant, et salventur. Per multa quoque similia potest ostendi quod puer salvari potest in fide alterius, per baptismum. Nam in Evangelio legitur quod puer centurionis, merito ejus a Domino sanatus est (Matth. viii). Filia etiam archisynagogi defuncta, ad preces ejus suscitata est (Marc. v). Item, offerentium meritis sanatus est paralyticus (Matth. ix); et ad intercessionem mulieris Chananæ filia ejus a dæmonio liberata est (Matth. xv). Si ergo multi aliorum meritis sanati sunt in anima et corpore, quanto magis parvuli sal-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ In impresso præcedentia omnia imperfecta sunt. ⁹¹ In impresso quædam hic prætermittuntur, quæ sensum relinquunt imperfectum. ⁹² In impresso perperam hic additur circumcisio. Sed et immediate sequentia nullum admittunt sensum perfectum. ⁹³ In impresso habetur fluminis.

vari possunt in fide aliorum per baptismum? Item, **A** et pœnæ, ac gratiæ collationem in anima; quæ si puer ante baptismum damnandus erat pro peccato alieno, scilicet Adæ, cur post baptismum non erit salvandus in fide aliena, scilicet fide patrini vel Ecclesiæ? Alias injuste ageretur cum parvulis, cum non habeant liberum velle vel nolle, si baptismi sacramentum in fide aliorum eis prodesse non posset. Apostolus etiam conferens ⁹⁶ delictum Adæ gratiæ Christi, ostendit non sic esse delictum sicut et donum (*Rom. v*), quia plus valet donum quam delictum. Quia, si unum delictum processit in omnes occasionaliter, gratia Christi delevit et originale et actuale. Et sicut originale peccatum transfusum est in posteros, sive parvulos, ita donum, id est gratia, collata est parvulis per baptismum. Aliter, non esset donum amplius quam delictum. Item **B** si nullo modo potest remitti parvulis peccatum, cur est eis imputandum?

CAPUT XLIII.

Opinio hæreticorum qui dicunt quod baptismus nullum habet efficaciam, vel in parvulis, vel in adultis.

Sunt qui dicunt sacramentum baptismi quod celebratur in Ecclesia Dei, nullam habere efficaciam in parvulis vel adultis. **236** Asserunt enim penes hominis voluntatem, non penes rem extrinsecam esse omne meritum. Hoc autem multipliciter asserere nituntur. Et primo sic: Iste accedens ad baptismum, pœnitet vel non. Si non pœnitet, non prodest ei baptismus; si pœnitet, jam justificatus est, et omne peccatum est ei remissum: ergo non habet baptismus in eo efficaciam remittendi peccatum; et sic, non est necessarius baptismus aquæ quantum ad peccati dimissionem. Apostolus etiam ait: *Neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus (I Cor. iii)*. Quasi dicat: Nec prædicatione, nec baptismo remittitur peccatum, sed sola divina gratia. Item, si sacramenta instituta sunt ad peccati remissionem, quare non ab initio generis humani sunt instituta, ut antiqui Dei gratia magis indigentes, per hæc peccatorum remissionem consequerentur? Item, quæ est hæc vis aquæ, ut corpus tangat, et mentem abluit?

CAPUT XLIV.

Solutio prædictorum, et quod baptismus efficaciam habeat in parvulis et in adultis.

Primam objectionem sic infirmamus: Dicimus quod penes voluntatem est omne meritum. Non excludimus tamen ⁹⁷ bonum opus vel sacramentum. Et si forte alicui ante baptismum remittatur omne peccatum, tenetur tamen adhuc suscipere baptismi sacramentum; tum ad implendum divinum mandatum, tum etiam ad pleniorum remissionem culpæ

baptismus non exigit gemitum vel planctum ⁹⁸. Ex prædicta solutione infirmata est secunda objectio, quia in baptismo non remittitur peccatum solum originale, verum et alia, etiam venialia, si in pœnitente sunt dum baptizatur, et, ut dictum est, gratia additur. Ad hoc quod Apostolus ait, dicimus quod neque baptismus, neque prædicatione ex vi sua confert aliquid, nisi per gratiam divinam. Ad aliud dicimus, quod sicut in fide quædam processio fuit, et in Dei manifestatione, et in sanctorum multiplicatione, ita in sacramentorum collatione. Nam ante legis traditionem sufficiebat alicui credere Deum unum, remuneratorem honorum, et punitorem malorum, cum observatione naturalium præceptorum. Deinde, ipsa fides processum habuit tempore Veteris Testamenti, quia majores tenebantur credere, Deum trinum et unum, et quæ in sacramentis continebantur. Tempore vero gratiæ, ad plura credenda tenentur fideles. Secundum ergo processum fidei, processum habuit Dei cognitio, et fidelium multiplicatio, et sacramentorum traditio. Decuit ergo quod in adventu Domini qui erat redemptor generis humani, multiplicaretur gratia, et sacramenta gratiarum collativa.

Vim illam aquæ qua mens purgatur hominis, confert Verbum cœleste, id est Dei Filius, juxta illud: « Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum, non quod dicitur, sed quod creditur. » Quid est ergo illud quod creditur, nisi Dei Filius ⁹⁹, cujus virtute consecratur baptismus?

Quod autem omnes teneantur ad baptismi susceptionem, multis auctoritatibus probatur. Ait enim Christus: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei (Joan. iii)*. Et alibi: *Ite, prædicate Evangelium omni creaturæ; baptizantes eos, etc. (Marc. xvi)*. Item Petrus ait: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum (Act. ii)*. Item: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit (Marc. xvi)*. Item, quare cum tanta solemnitate baptizatus est Christus, nisi ut significaretur **237** magis baptismi virtus? In baptismo enim Christi, cœli aperti sunt, vox Patris audita est, Spiritus sanctus apparuit in columbæ specie (*Matth. iii*). Sed forte dicent Christum fuisse baptizatum, hoc sic astruere volentes: Christus non indiguit baptizari, cum a peccato liber esset ⁹⁸; ad quid ergo baptizaretur? Præterea, quanta esset præsumptio, si Joannes Christum baptizaret?

Ad hoc dicimus quod non ideo Christus baptizatus est, quod baptismo indiguerit, sed ut aquis vim regenerativam conferret, et baptizandi exemplum aliis præberet.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ In impresso pro conferens, male habetur consensus. ⁹⁷ In impresso voluntas non excludit. ⁹⁸ In impresso pro vel, male habetur sed. ⁹⁹ In impresso habetur sic: Quod est ergo illud verbum quod creditur? ¹⁰⁰ Hæc ultima verba in impresso prætermittuntur.

Et sicut circumcisis est ut legis præceptum impleret, sic et baptismi sacramentum suscepit, ut supremum humilitatis gradum impleret, ab inferiori suscipiendo baptismum. In Joanne quoque non fuit præsumptio⁹⁹, si Christum baptizavit, quia Christo ita placuit. Unde in Matthæo legitur: *Venit Jesus a Galilæa ad Joannem in Jordane, ut baptizaretur ab eo. Joannes autem prohibebat eum dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? Respondens autem Jesus dixit: Sine modo; sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimittit eum. Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua (Matth. III).* Hic dicitur quod Jesus baptizatus fuit. Et in Marco legitur: *Veniens Jesus a Nazareth Galilææ, baptizabatur a Joanne in Jordane (Marc. I).* Voluit ergo Jesus Christus baptizari, ut baptismum confirmaret, et aliis exemplum præberet, et specialiter Joannis baptismo¹⁰⁰, in quo peccata non dimittebantur, ut ostenderet se absque peccato esse, et non indigere remissione originalis vel actualis, cum neutrum habuit¹. In baptismo namque Joannis, tantum corpora exterius lavabantur, nec peccata remittebantur; quod exinde patet, quia quos Joannes baptizaverat, hos postea Christus baptizavit. Unde idem Joannes: *Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto (Matth. III; Marc. I).*

CAPUT XLV.

Opinio hæreticorum qui dicunt quod baptismus non prodest sine manus impositione.

Fuerunt qui dicerent baptismum non prodesse sine manus impositione; quia in Actibus apostolorum legitur quod apostoli manus imponebant baptizatis, et sic accipiebant Spiritum sanctum (Act. VIII). Sed tunc primo Spiritus sanctus datur quando peccatum remittitur: ergo ante manus impositionem non dimittitur peccatum; et sic baptismus non valet sine manus impositione.

Dicunt etiam iidem hæretici quod omne peccatum, quantumcumque fuerit, per manus impositionem remittitur, præsertim si unus ex ipsis hæreticis quos perfectos vocant, manus imposuerit. Et sic hac occasione multos ad peccata invitant, spem in manus impositione ponentes, qui per diversa peccata diffuunt. Hi etiam distinguunt inter consolatos et perfectos: Consolatos vocant eos qui nuper ad eorum hæresim venerunt, et nondum in ea sunt confirmati; sed hi potius dicendi sunt desolati quam consolati. Perfectos vero dicunt eos, qui in hæresi sunt confirmati; sed hi potius in defectu quam perfectione consistunt.

238 CAPUT XLVI.

Solutio prædictorum.

Prædictam eorum objectionem sic refellimus: Cum

A legitur in Actibus apostolorum, quod quidam qui baptizati erant, non acceperant Spiritum sanctum, sic intelligendum est: acceperant eum in peccati remissionem, sed non in significationem². Nam in primitiva Ecclesia quodam speciali signo significabatur Spiritus sancti descensus in baptizatos, vel quod statim loquebantur variis linguis, vel alio speciali miraculo. Cum ergo dicitur quod aliqui baptizati nondum acceperant Spiritum sanctum, sic est intelligendum: nullo visibili signo significatus erat descensus Spiritus sancti in eos. Sed postquam apostoli manus super eos imposuerunt acceperunt Spiritum sanctum, id est descensus Spiritus sancti in eos quodam visibili signo demonstratus est. Non legitur tamen quod omnibus baptizatis imposita fuit B manus.

Nec etiam usque reperitur quod eunucho qui a Philippo baptizatus est (Act. VIII), fuerit imposita manus. Nec centurioni, quem Petrus baptizavit (Act. X). Sine ergo manus impositione peccatum deletur, et gratia confertur.

Dicitur autem Spiritus sanctus accipi multis modis, scilicet quantum ad peccati remissionem, vel justitiæ collationem, vel donorum divisionem, vel ad virtutum robur.

CAPUT XLVII.

Opinio hæreticorum qui dicunt quod post remissionem peccatorum quæ fit in baptismo, locum non habet penitentia.

C Alii hæretici asserunt quod post remissionem quæ fit in baptismo, non habet locum alia quæ fit per penitentiam: quod nituntur probare variis auctoritatibus. Dicunt etiam illud esse peccatum in Spiritum sanctum, quod sit post peccati remissionem in baptismo factam, quia specialis sit injuria gratiæ Spiritus sancti, cum post acceptam gratiam reddit quis ad culpam. Unde dicunt quod hoc peccatum nec hic, nec in futuro dimittetur.

Unde si quis illorum peccaverit, postquam illorum baptismum suscepit, sine omni injuria³ ejicitur ab eorum consistorio. Quod videtur haberi ab Apostolo⁴ in Epistola ad Hebræos. Ait enim⁵: *Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam cælestis donum, et participes facti sunt Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque futuri sæculi, et prolapsi sunt, renovari rursus ad penitentiam (Hebr. VIII).* Idem in eadem: *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccati hostia. Terribilis autem est quædam justitia⁶, et ignis æmulatio, quæ consumpta est [consumptura est] contra adversarios (Hebr. X).*

Conantur etiam idem rationibus probare quod sicut baptismus, vel ordo, vel confirmatio iterari

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ In impresso omissum est verbum non, unde absurdissime contrarius causatur sensus. ¹⁰⁰ In impresso pro Joannis baptismo, habetur Joanni baptistæ, cum insigni rursus confusione sensus. ¹ In impresso habetur amisis, sed perperam. ² In impresso additur in Justitiam significationem. ³ In impresso habetur misericordia, et bene. ⁴ In impresso quod videtur insinuare Apostolos. ⁵ In impresso cum ait. ⁶ In impresso pro justitia, habetur expectatio judicii.

non debet, sic nec poenitentia. Item, qui semel de peccatis suis poenitet, omnibus diebus vitæ suæ de eisdem poenitere tenetur; ut ait auctoritas: ergo si incidat in peccatum, cassa et frustratoria est illa poenitentia.

Unde et auctoritas ait: « Poenitere est **239** peccata deslere, et flenda iterum non committere. » Augustinus etiam velle dicitur, quod poenitentia iterari non possit: ergo si prima poenitentia debet continuari usque in finem, secunda locum habere non videtur.

CAPUT XLVIII.

Objectorum solutio, et cur poenitentia iteretur, et non baptismus, et quædam alia sacramenta.

Ad primam auctoritatem dicimus quod Apostolus loquitur ibi contra quosdam qui dicebant baptismum posse iterari ad poenitentiam peccati ⁷. Negat ergo iterationem baptismi, dicens ⁸ quod impossibile est eos qui semel acceperunt quod ibi legitur ⁹, rursus per baptismum renovari lapsos ad poenitentiam (*Hebr. viii*).

Secunda sic est intelligenda: *Jam non relinquitur hostia pro peccato* (*Hebr. i*), subaudi in Novo Testamento, sicut in Veteri Testamento datum est sæpius offerri hostiam pro peccato. Non enim est Christus iterum immolandus pro peccato, quod semel factum est, et secundo non est opus. Sed magis opus est manere in fide et veritate, quod si non feceris ¹⁰, iudicium te exspectat, nisi per poenitentiam renoveris. Ideo subditur: *Terribilis autem, etc.* (*ibid.*). Sed in hoc non excludit poenitentiam, sed baptismum secundum. Nam non dixit, non est ultra poenitentia vel remissio, sed, hostia, id est crux secunda ¹¹, quia unica sufficit. Hoc dicit ne ultra hic exspectemus, sed poeniteamus.

Dicimus etiam quod baptismus vel confirmatio, vel ordo iterari non possunt. Nam baptismus Christi passionem repræsentat, sicut ipse semel est oblatu, semel est passus, ita passionis representatio iterari non debet propter dignitatem. Similiter ordo, qui est sacramentum dignitatis iterari non debet propter sui dignitatem: a simili, sacramentum confirmationis, ratione propriæ dignitatis; poenitentia vero est quasi secunda post naufragium tabula.

Primum enim naufragium est in originali peccato, contra quod valet baptismus; secundum naufragium est in actuali peccato, contra quod est secunda tabula, scilicet poenitentia. Et si pluries occurrat peccatum, pluries debet occurrere poenitiæ remedium. Unde dicitur quod quis toto tempore vitæ suæ poenitere tenetur, quia nimirum per totam vitam suam peccat. Si quis autem

de peccato poenitet, et patitur peccati recidivum, præmissa poenitentia est frustratoria ¹², quia non est æternæ beatitudinis consecutiva. Si tamen iterum de peccato poenitet, sequens poenitentia efficax est et fructuosa. Quod autem dicitur: « Poenitentia est peccata deslere, et flenda iterum non committere, » sic est intelligendum, ut non ad diversa tempora, sed ad idem referatur, ut scilicet tempore quo deflet commissa, non committat, proposita voluntate ¹³, flenda. Vere autem sic describitur poenitentia: « Poenitentia est anteacta peccata deslere, et deslenda iterum nolle committere. » Verba autem Origenis ¹⁴ quibus videtur velle quod poenitentia iterari non possit, hæc sunt: « Si nos aliqua culpa morari venit, quæ non est in crimine mortali, vel in blasphemia fidei, sed in sermonis vel morum vitio consistat, hæc culpa semper potest reparari ¹⁵, nec interdicitur ¹⁶ pluries poenitentiam agere; sed de gravioribus ¹⁷ tantum semel conceditur poenitiæ locus. » Ambrosius etiam ait: « Reperiuntur, qui sæpe poenitentiam agendam putant, qui luxuriantur in Christo; nam si veram poenitentiam agent in Christo, iterandam postea, non peccarent, quia sicut unum baptisma, ita una poenitentia. » Sed quod Origenes ¹⁸ ait, de solemnibus poenitentia intelligendum est, quæ palam fuit **240** extra ecclesiam, in cinere et cilicio, quæ pro gravioribus horrendisque peccatis tantum imponitur; et illa non est iteranda, pro reverentia sacramenti, et ne vilescat, et hominibus contemptibilis fiat. Similiter et illud Ambrosii, et etiam illud quod alibi ait: « Poenitentia semel usurpata, nec vere celebrata, et fructum prioris aufert, et usum sequentis amittit; » de solemnibus poenitentia intelligendum est.

CAPUT XLIX.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur, quod poenitentia potest iterari.

Quod poenitentia non tantum semel, sed sæpius iteretur, et per eam frequenter venia præstetur, exemplis, rationibus et auctoritatibus probatur. Legimus Petrum sæpius peccasse. Nonne etiam antequam ad Christum veniret (*Marc. iii*), peccaverat? Unde mutatio nominis significavit mutationem status mentis, cum dictum est: *Tu es Petrus* (*Matth. D xvi*). Et quando facta est contentio inter discipulos, quis eorum videretur esse major (*Luc. xxii*), nonne tunc Petrus peccavit, si de principatu litigavit?

Similiter quando Christum instruere voluit, dicens: *Absit a te, Domine!* (*Matth. xvi*). Et Christus ait ei: *Vade retro, Satanas* (*ibid.*). Et forsitan, quando ex quadam præsumptione ait: *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo* (*Matth. xxvi*). Item, quando Malchi auriculam abscidit (*Joan.*

VARIE LECTIONES.

⁷ *In impresso* in remissionem peccatorum. ⁸ *Impressum* insinuans. ⁹ *Impressum* in supra dicta auctoritate legitur. ¹⁰ *In impresso*, verbum, feceris, prætermisum est. ¹¹ *Hoc ultimum in impresso est prætermisum, omnino tamen ponendum est.* ¹² *In impresso*, frustratorium remedium. ¹³ *In impresso*, pro proposita voluntate, habetur, vel opere vel voluntate. ¹⁴ *In impresso*, Hieronymi. ¹⁵ *In impresso*, reprobari. ¹⁶ *In impresso male habetur* intelligitur. ¹⁷ *In impresso additur* criminibus. ¹⁸ *In impresso habetur* Hieronymus.

xviii), et quando Christum negavit (*Math. xxvi*). Sed sicut in Petro iterata sunt peccata, sic per iteratam pœnitentiam ei dimissa. Unde legitur, quod sui peccati recordatus, flevit amare (*Luc. xxi*). Similiter cœteris apostolis ante Christi resurrectionem sæpe peccantibus, per iteratam pœnitentiam peccata sunt dimissa. Et si Veteri Testamento fidei adhibent, posset idem astrui exemplo David, qui legitur frequenter peccasse, et frequenter pœnituisse. Augustinus etiam scribens contra quosdam hæreticos, qui dicebant peccantibus post baptismum, semel tantum utilem esse pœnitentiam, ait: « Ita adhuc perfidi, quoniam ¹⁹ plus quam oportet sapiunt, non sobrii, sed excedentes mensuram, dicunt quod etsi semel post baptismum valet pœnitentia, non tamen sæpe peccantibus prodest iterata, alioquin remissio esset ad peccatum incitatio; quis enim peccare cessaret, si semper redire posset? » Dicunt etiam Deum esse incitatore ad malum, si semper peccata dimitteret, vel pœnitentibus subveniret, eique placere peccata, cum semper præsto esset remittere. Errant autem; constat enim ei displicere vitia, qui semper præsto est destruere illa: si illa amaret, non illa semper destrui cõraret ²⁰. Dicit etiam Joannes Chrysostomus, de reparatione lapsi: « Talis est erga homines Dei pietas, nunquam spernit pœnitentiam, si ei sincere offeratur ²¹. Etiam si ad summum quis venerit malorum, et inde reverti velit ad veritatis viam, sufficit ²², amplectitur libenter, et omnia facit quatenus ad priorem revocet statum, quodque adhuc præstantius est ²³, etiam si non potuit quis explere omnem satisfactionis ordinem, quantulumcunque tamen, et quantumlibet brevi tempore gestam non respuit pœnitentiam. Suscipit namque ipsam, nec patitur, quamvis exiguæ conversionis ²⁴, perdere mercedem. » Rationibus etiam idem probatur. Iste post baptismum peccavit, non potest ei subvenire pœnitentia vel aliud sacramentum, ad peccati remissionem. Ergo in eo perit libertas arbitrii, ita quod non possit bene operari, vel per pœnitentiam peccatum delere: non est ergo imputandum ei, si non bene operatur, cum ex necessitate permaneat in peccato.

Item, iste dolet de peccato quantum debet dolere, et conteritur, peccatum confitetur, pro ipso satisfacit; ergo injuste cum eo agitur, si non ei remittitur peccatum.

241 CAPUT L.

Opinio hæreticorum qui dicunt pœnitentiam non valere ad peccati remissionem.

Sunt alii asserentes nullam pœnitentiam valere ad peccati remissionem. Quod sic probare conantur: Deus remittit peccata gratis, ergo non bonis meritis, ergo nec per pœnitentiam. Si enim per pœni-

tentiam dimittitur peccatum, merito pœnitentiæ dimittitur. Item, auctoritas ait: *Non ex operibus quæ fecimus nos, sed ex sola gratia salvos nos fecit* (*Tit. iii*). Item: *Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei* (*Rom. ix*). Item, prima gratia quam Deus operatur in homine, est peccati remissio, quam operatur sine homine. Ergo non mediante pœnitentia remittitur culpa ²⁵.

CAPUT LI.

Præmissorum solutio, et quod pœnitentia valet ad peccati remissionem.

Prædicta refellimus dicentes quod per solam Dei gratiam remittitur peccatum, nec pœnitentia est causa efficiens remissionis peccati, sed tantum gratuita Dei voluntas. Est tamen causa sine qua non, quia nisi homo pœniteat, non dimittitur a Deo peccatum. Sic sol domum illuminat quia fenestra aperitur, non tamen apertio fenestræ est causa efficiens illuminationis, sed occasionalis tantum, sed ipse sol est causa efficiens illuminationis.

Quod autem dicitur: *Non ex operibus quæ fecimus nos, etc.* (*Tit. iii*), sic est intelligendum, quod opera non excludant gratiam, nec gratia, opera, quia ex gratia sunt opera, et ipsa gratia est causa salutis efficiens.

Similiter gratia non excludit pœnitentiam, nec pœnitentia gratiam quia pœnitentia est quædam gratia. Similiter intelligendum est: *Non est volentis, etc.* (*Rom. ix*), quamvis cursus, id est bona operatio, vel bona voluntas sit salutis occasio, causa tamen efficiens est Dei misericordia. Concedimus etiam quod Deus primam gratiam in nobis operatur sine nobis, juxta prædictam intelligentiam.

CAPUT LII.

Opinio hæreticorum qui dicunt quod sufficit soli Deo confiteri.

Sunt alii hæretici qui dicunt sufficere soli Deo confiteri, quod sic probare conantur; ait Ambrosius super Lucam: « Ideo flevit Petrus, quia culpa subrepsit ei ²⁶: non invenio quid dixerit, invenio quod flevit, lacrymas ejus lego, satisfactionem non lego: quod defendi non potest, ablui potest: lacrymæ lavant delictum, quod voce pudor est confiteri; et veniæ fletus consulit et verecundiæ. » Hoc etiam dicit Maximus episcopus. Item Joannes Chrysostomus, super Epistolam ad Hebræos: « Non tibi dico ut te prodas in publicum, neque te apud alios accuses, et obedire te volo Prophetæ dicenti: *Revela viam tuam ante Dominum* (*Psal. xxxvi*): ergo confitere peccata tua apud verum judicem cum ratione ²⁷, delicta tua pronuntia non lingua, sed conscientia tuæ memoria; et tunc demum spera misericordiam consequi posse. Si habueris peccata tua in mente quotidie, nunquam

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ In impresso habetur ad hoc instant perfide. ²⁰ In impresso, non semper defleret. ²¹ Impressum addit sincere et simpliciter. ²² Ms. suscipit. ²³ Impressum addit et eminentius. ²⁴ In impresso, absurdissime, pro conversionis, habetur perditionis. ²⁵ In impresso, per totam hanc periodum nullus est sensus, sed omnia confusa. ²⁶ Impressum habet obrepsit. ²⁷ Impressum cum oratione.

malum adversus proximum tuum in corde tenebis. » Item idem : « Peccata tua dicito ut deleas illa, sed si confunderis alicui dicere, dicito ea quotidie in anima tua. Non dico ut confitearis ea servo tuo²⁸, ut tibi exprober, sed dicito Deo, qui curat ea. Nec enim si non dixeris, ignorat ea; cum faciebas, præsto erat; cum admitteres ea, cognoverat. »

242 CAPUT LIII.

Solutio, et quod homo tenetur confiteri peccata sua.

Prædicta sic solvimus : Illud Ambrosii : « Lacrymæ lavant delictum, etc. ; » ad publicam pœnitentiam referendum est. Ibi enim virtutem lacrymarum et confessionis ostendens, innuere voluit quod lacrymæ occultæ, secreta confessio soli sacerdoti facta, lavant delictum, quod pudet aliquem publice confiteri. Quod autem dicit se Petri lacrymas legisse, non confessionem vel satisfactionem, per hoc neutrum excluditur : multa enim facta sunt quæ scripta non sunt. Vel forte, nondum facta erat illa institutio confessionis quæ nunc est. Vel sic intelligi potest, « lacrymæ lavant delictum, » id est fletu purgantur ubi pudor est in confitendo, quia nisi in confessione fuerit verecundia, non deletur culpa²⁹.

Illud Joannis Chrysostomi non est sic intelligendum, ut liceat alicui, si opportunitatem habeat, sacerdoti non confiteri, sed quia sufficit, ubi crimen occultum est, soli Deo per sacerdotem dicere, et semel, nec oportet publicare coram multis, quod est occultum, sicut ipse notavit dicens : « Non tibi dico ut te prodas in publicum, » etc. Sicut enim publica noxa publico eget remedio, ita occulta, secreta confessione et occulta satisfactione purgatur.

Nec est opus ut quod sacerdoti semel confessi sumus, iterum confiteamur. Attamen non tantum lingua carnis, verum etiam lingua cordis apud verum iudicem confiteri debemus, si peccata nobis remitti velimus. Unde idem Joannes Chrysostomus ait³⁰ : « Si tuorum peccatorum recorderis, et frequenter in conspectu Dei pronunties, et pro eis depreceris, citius ea delebuntur. Si vero obliviscaris, tunc eorum recordaberis nolens, quando publicabuntur, et in conspectu proferentur omnium inimicorum, et amicorum, et sanctorum angelorum. »

CAPUT LIV.

Quibus auctoritatibus probatur quod pœnitentia valet ad remissionem peccati.

Quod pœnitentia valeat ad remissionem peccatorum, multiplex auctoritas monstrat. Ait enim Joannes : *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum* (Matth. iii). Idem ait Christus. Et Petrus in Actibus apostolorum ad eos, qui ad ejus prædicationem compuncti fuerant corde : *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque ve-*

strum (Act. ii). Item Petrus : *Pœnitentiam agite, ut delzantur peccata vestra* (Act. iii). Quæ considerantur in pœnitentia, exiguntur ad peccati remissionem, scilicet, cordis contritio, confessio, satisfactio. Quod tamen hæretici negant.

CAPUT LV.

Quibus auctoritatibus probatur quod contritio valet ad remissionem peccati.

Quod contritio valeat ad remissionem peccati, patet per Evangelium, ubi legitur quod *recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Jesus : Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, flevit amare* (Matth. xxvi). Ecce quomodo corde compunctus et mali præteriti recordatus, currit ad lacrymas. Præterea, quomodo **243** remittetur homini peccatum nisi volenti? sed cum homo vult sibi remitti peccatum, vult non habere peccatum : vult ergo se non esse in peccato; ergo conteritur de peccato. Si jam prædicti hæretici crederent prophetis, per eos probari posset, contritionem valere ad peccati remissionem. Ait enim auctoritas : *Quacunque hora peccator ingemuerit, omnium iniquitatum ejus non recordabor* (Ezech. xviii). Et Joel : *Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra* (Joel. ii). David etiam ait : *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicias* (Psal. l). Contritio enim est compunctio cordis, quæ nascitur ex recordatione præteritorum malorum, cum intentione non relabendi, malens omnia mortis subiisse pericula, quam tali laborasse culpa.

CAPUT LVI.

Quibus auctoritatibus probatur quod confessio valet ad remissionem peccatorum.

Similiter oris confessio ad peccati deletionem exigitur, licet hoc ipsum etiam hæretici negent. Ait enim in canonica Epistola Jacobus : *Confitemini alterutrum peccata vestra* (Jac. v). Non dixit soli Deo, ut ipsi dicunt, sed *alterutrum*³¹. Item Paulus : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x). Christus etiam præcepit iis quos a lepra sanaverat, ut se ostenderent sacerdotibus, per hoc insinuans, quod ille qui vult a lepra peccati mundari, debet se per confessionem ostendere sacerdoti. Pluribus etiam sanctorum auctoritatibus potest idem astrui; sed forsitan non iis assentiretur Christianæ fidei adversarii. Fortasse etiam dicent aliqui quod sola contritione remittitur peccatum; ad quid ergo exigitur peccati confessio ad ejusdem remissionem? Ad hoc dicimus, quod ille qui conteritur³² confitendi propositum habere tenetur : nisi enim hoc proponat, peccatum non remittitur³³. Tenetur ergo ad confitendum multiplex de causa scilicet ratione propositi et ratione pœnitendi, magna enim pœniten-

VARIAE LECTIONES.

²⁸ *Impress.* conservo. ²⁹ *In impresso* pro deletur, habetur dicitur. ³⁰ *In impresso* habetur Joannes evangelista, sed perperam, quia verba Chrysostomi sunt, non Joannis evangelistæ. ³¹ *In impresso* desunt hæc ultima verba. ³² *In impresso* male habetur convertitur. ³³ *In impresso* nisi proponat confiteri.

tia est, erubescencia de confessione. Cum enim ob alias causas instituta sit peccati confessio, instituta est etiam ut erubescencia pro peccato cedat in penam, ratione etiam quandoque satisfaciendi, quia nisi peccator sacerdoti revelaverit, ipse per injunctam satisfactionem non poterit eis mederi.

CAPUT LVII.

Opinio hæreticorum qui negant panem transsubstantiari in corpus Christi.

Dicunt etiam præfati hæretici, panem non transsubstantiari in corpus Christi per sancta ²⁴ verba quæ a sacerdote dicuntur in missa. Et hoc sic probare conantur : Si singulis diebus panis in corpus Christi mutaretur, illud in infinitum augetur.

Quærent etiam utrum ille panis desinat esse. Si desinit esse, annihilatur, et ita etiam corrumpitur. Item quærent, corpus tantæ quantitatis quomodo intrat per os hominis. Item, si corpus Christi comeditur, dentibus atteritur, et ita in partes dividitur; item panis fit corpus Christi, ergo erit corpus Christi, et ita aliud quam sit. Item panis fiet corpus, ergo de pane fiet corpus Christi, et sic panis erit materia corporis Christi ²⁵. Item post transsubstantiationem, remanent accidentia, ergo in alio subjecto, vel in aere, sed si in aere, aliqua pars aeris est rotunda, sapida, alba, et secundum quod illa forma ²⁶ defertur per diversa loca, mutant accidentiæ subjectum. Item in eadem parte aeris manent illa accidentia, et ita soliditas est in aere, cum illa sint solida, et sic aer solidus est. Ex his videtur quod accidentia illa non sint in aere, sed nec in corpore Christi sunt, nec est assignare aliud corpus in quo sint, ergo non videntur remanere accidentia. Item, cum forma illa sub qua latet corpus Christi dividatur in partes, sub illa forma desinit corpus Christi. Quomodo ergo sub singulis portionibus illius hostiæ datur corpus Christi?

244 Item, si Christi corpus latet sub illa exigua forma, ubi est Christi caput vel pes? et ita indistincta sunt membra illius. Item Christus dedit suum corpus discipulis ante passionem : sed dedit eis mortale vel immortale : si mortale dedit, sed tunc erat mortalis : ergo quando erat mortalis immortalis erat, quod est impossibile ²⁷. Item ponatur quod aliquis celebraverit divina tempore passionis Christi ; corpus existens Romæ passum fuisset Romæ, quia ubicunque erat, patiebatur tempore passionis ; et sic non patiebatur tantum in Jerusalem, sed in multis aliis locis. Item, ponatur quod mus accedat ad pixidem in qua est Christi corpus ; mus aliquid comedit, ergo aera, vel accidens, vel corpus Christi. Sed quod comedat aera vel accidens, absurdum

A est, et magis absurdum quod comedat corpus Christi. Item, cum sanguis Christi glorificatus sit, nec faciat localem distantiam ²⁸, videtur quod calice, repleto sanguine, alius liquor possit infundi. Item, Christus ait in Evangelio : *Omne quod in os intrat, in secessum emittitur* (Matth. xv). Ergo Christi corpus non intrat in os quando ad manducandum datur, vel in secessum emittitur.

CAPUT LVIII.

Præmissorum solutio, et quod panis transsubstantiatur in corpus Christi.

Ad primam objectionem dicimus quod mutationum alia est alteratio ²⁹, alia est alteritas, alia transsubstantiatio. Alteratio dicitur illa mutatio quæ fit secundum varietatem accidentium in eodem subjecto, ut cum aliquod subjectum primo est album, post incipit esse nigrum. Secundum hanc mutationem, concedimus has : Album erat nigrum, album incipiet esse nigrum, et fiet nigrum. Hanc autem negamus, De albo fiet nigrum, ne album intelligatur esse materia nigri ³⁰ : nam, *de*, materiam notat. In hac mutatione manet subjectum, manent et substantialia, sed non manent quædam accidentia. Alteritas vero est illa species mutationis, in qua manente eadem materia, non manent substantialia : quæ mutatio facta est in Cana Galilææ, quando aqua mutata est in vinum (Joan. 11). Ibi enim materia mansit, quia eadem materia aquæ et vini, sed mutata sunt quædam substantialia ; nam illud substantiale quod aqua erat, desiit esse aqua et illud quod vinum est, vinum esse incœpit. Quædam etiam accidentia mutata sunt. Juxta mutationem hanc dicitur quod de aqua factum est vinum, et quod aqua mutata est in vinum. Sed, nec aqua fuit vinum, nec cœpit esse vinum, nec fuit futura vinum. Transsubstantiatio est illa species mutationis, secundum quam et mutatur materia, et substantialis forma, sed remanent accidentia. Unde dicitur, transsubstantiatio, quia nihil de substantia remanet, vel quantum ad materiam, vel quantum ad substantialem naturam ³¹. Talis mutatio fit in consecratione panis. Panis enim ita mutatur in corpus Christi, quod nihil de materia panis remaneat : nec substantialia remanent ; sed quædam accidentia, ut rotunditas, albedo, sapor. Et quia tota substantia mutatur in corpus Christi, non augetur, quamvis multoties panis in Christi corpus mutatur, non remanet in corpore Christi, nec remanet corpus Christi ; et ideo nec corpus Christi augetur. Sunt enim duæ augmenti, seu augmentationis species ³², una quæ fit per partium extensionem, alia per additionem. Juxta primam, crescit virgula in horto ³³,

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ Male in impresso pro sancta habetur secunda. ²⁵ In imp. confuse sic, panis erat materia corpus Christi. ²⁶ In imp. farina. ²⁷ In imp., in discursu præcedenti, pro immortalis, ubique habetur immortale. ²⁸ In imp. additur distantiam a materia. ²⁹ In imp. sic : Alia est mutatio, alteratio, etc. sed lectio nostra retinenda est. ³⁰ In imp. vitiose legitur nigra, sed et in sequentibus quædam prætermissa sunt quorum occasione, cætera quoque sensu carent. ³¹ In imp. pro naturam, habetur materiam. ³² In imp. pro augmenti, habetur augmenti. ³³ Hæc in impresso prætermissa sunt substitutis aliquot punctis.

juxta secundam, crescit acervus, cum ei aliquid additur ⁴⁴. Quod primo modo augetur, verbi gratia virgula, non crescit quod aliquid in ea addatur, sed quia mediante calore et humore, extenduntur ejus partes. Secundum hanc augmenti speciem, multiplicati sunt panes illi, quibus Dominus **245** refecit quinque millia hominum (*Matth. xvi*). Quia ergo nihil Christi corpori additur, nec ejus partes extenduntur, dicimus quod Christi corpus non augetur.

Secundum hanc mutationem transsubstantiationis, dicendum est quod panis mutatur seu convertitur in corpus Christi. Concedimus etiam alia verba mutationem significantia, ut panis fiet corpus Christi, non tamen incipiet esse corpus Christi. Dicimus etiam quod panis desinit esse, nec tamen corrumpitur; non enim desinit esse per naturalium infirmationem, sed per miraculum.

Non est etiam mirum, si corpus Christi aliquantæ quantitatis intret per os hominis, cum jam sit glorificatum, nec aliquam in loco distantiam faciat. Hoc tamen negamus quod de pane fiet corpus Christi, quia denotat materiam, et panis non est, nec erit materia corporis Christi. Dicimus etiam quod licet corpus Christi comedatur, semper tamen incorruptibile et indivisibile remanet. Cum autem corpus Christi dicitur dividi vel frangi, potius ad formam panis refertur quam ad corpus Christi; fractio enim illa vel divisio non est in corpore Christi, sed in forma panis. Non est etiam mirum, si ille qui fecit omnia ex nihilo, faciat accidentia esse sine materiali subjecto ⁴⁵. Ad hoc quod dicunt, quod in altari adhuc est panis post consecrationem, quia ibi prius fuit panis, et adhuc est forma panis; respondemus, quod vere ibi fuit panis, sed mutatus est in corpus Christi, et forma remanet, sub qua latet corpus Christi. Et hoc fit multiplice de causa. Prima est, quia fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum; alia, ne Christianus abhorreat comedere Redemptorem suum, ne, inquam, animus horreat quod oculus cernit: non enim est in usu carnem crudam comedere; tertia, ne hæretici insultarent nobis, dicentes: Vos comeditis Dominum vestrum. Videmus etiam, quod quædam res mutantur in alias, et tamen quædam proprietates rei mutatæ remanent, ut, quando vinum mutatur in acetum, remanet ibi liquiditas ⁴⁶. Sub forma unius sæpe latet alia, unde frequenter angeli leguntur latuisse sub humana forma; non tamen humana forma erat in angelo. Similiter corpus Christi est in altari, sed sub alia forma, scilicet sub forma panis. Et accidentia quæ remanent sunt sine subjecto, ut dictum est, quia qui ea creavit ut in subjecto essent, potest facere ut sine subjecto sint; quod enim hoc modo vel alio sint, a Deo

A est. Possumus tamen dicere, quod color et sapor sunt in forma panis, et ita, miraculose accidens sit in accidente.

Sed similiter hic queri posset, de ipsa forma, in quo sit, cum et ipsa forma sit accidens.

Dicunt quidam, nulla accidentia ibi esse post transsubstantiationem, sed videri esse, cum non sint. Unde non dicunt ibi esse albedinem vel rotunditatem, sed talia ibi videri in sacramento; nec dicunt ibi esse præstigiū, sed sacramentum.

Sunt enim multæ species fallaciæ visus: Una est, quando non videmus quod oculis præsentatur, quæ dicitur auris ⁴⁷, id est avidentia, qua percussi fuerunt qui Elisæum quærebant (*IV Reg. vi*); alia est quæ dicitur præstigiū, quando arte magica ita præstigiuntur oculi ⁴⁸, ut videatur aliquid esse quod non est, nec videatur quod est: hoc autem fit a magis ad decipiendum; alia vero est, quæ fit ad instruendum, et in sacramento; juxta quod videbatur prophetis videre, quod non videbatur. Unde, Jeremias videbatur videre ollam succensam ab aquilone, cui dictum est: *Ab aquilone pandetur omnium malum super habitatores Jerusalem* (*Jer. i*).

Similiter, sapor et color videntur esse in sacramento altaris, nec tamen ibi est præstigiū, quia hoc non fit ad decipiendum, sed potius ad instruendum, et in sacramento. Sed, quid ire volumus per verborum anfractus? unica est ad hæc responsio, quod in miraculo, non est quærenda ratio. Dicimus etiam quod quando forma illa dividitur in partes, sicut prius Christi corpus totum et integrum latebat sub integra forma, postea **246** sub singulis portionibus hostiæ fractæ latet idem corpus integrum et totum, sicut in speculo integro apparet aliqua imago et integra, eo autem fracto, in singulis portionibus eadem forma apparet. Dicimus etiam quod sub illa exigua forma, latet totum Christi corpus, quia cum jam sit glorificatum, tantæ subtilitatis est, quod non facit distantiam aeris ad aera, et ideo ⁴⁹ latere potest in parvo loco, et tamen membra ejus distincta sunt. Corpus quoque suum discipulis dedit tale, quale habuit, id est mortale ⁵⁰; miraculosum autem fuit, quod corpus tantæ quantitatis intravit per os comedentis angustum. Quo enim miraculo natus est clauso utero Virginis, et quomodo super aquas ambulavit siccis pedibus, eodem miraculo intravit in os comedentis.

Dicimus etiam, quod si quis celebrasset sacramentum eucharistiæ Romæ, in die passionis, Christus Romæ existens pateretur in Jerusalem, sed non Romæ pateretur, sicut dum aliquid incipit esse, in hoc momento incipit esse.

De mure accedente ad pixidem, dicimus quod non comedit corpus Christi, sed formam illam panis,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ Hic rursus plura ommissa sunt, punctis substitutis. ⁴⁵ In impresso pro materiali subjecto, habetur aliquo subjecto. ⁴⁶ In impresso vitiose pro liquiditas, habetur siccitas. ⁴⁷ In impresso acrisia. ⁴⁸ In impresso præstringuntur. ⁴⁹ In impresso errore crasso ponitur non, pro ideo. ⁵⁰ In impresso, pro mortale, habetur miraculosum, non sine crasso errore.

quæ miraculose cedit in ejus nutrimentum, ac si esset panis substantia. Nec mirum, cum in naturalibus contingat, quod aliquis inebriatur solo odore vini. Legimus etiam quod quidam populi pascuntur solo odore pomorum. Sunt tamen qui dicunt quod nihil comedit, sed videtur quod comedat, et sic miraculose saturatur ac si ederet. Calice autem pleno sanguine Christi, alius liquor non potest infundi illo manente, quamvis sanguis non faciat distantiam aeris ad aera: Species enim vini sub qualatet sanguis, implet locum et implet calicem sic miraculose, sicut miraculose glorificatum corpus locum non implet. Quod autem Christus ait: *Omne quod in os intrat, etc.* (Matth. xv; Marc. vii), intelligendum est de cibo materiali, non spirituali: sicut enim materialis cibus vadit in secessum, ita spiritualis in mentis excessum. Ille enim est cibus ventris, hic mentis.

CAPUT LIX.

Utrum sit articulus fidei, panem transsubstantiari in corpus Christi.

Quærent etiam hæretici utrum sit articulus fidei Christianæ panem transsubstantiari in corpus Christi, cum de hoc non fiat mentio in aliquo symbolo. Non enim in symbolo Apostolico, scilicet: *Crede in Deum*; vel in Nicæno: *Crede in unum*, etc.; vel in symbolo Athanasii: *Quicumque vult*, etc. Cum in his symbolis, de omnibus articulis Christianæ fidei fiat mentio, cur non fit mentio de illo ineffabili sacramento, cui magis videtur obviare humana ratio⁸¹.

Ad hoc dicunt quidam, quod in primitiva Ecclesia ita omnibus patebat transsubstantiari panem in corpus Christi, quod nulli dubium erat, cum Christus hoc esset in Evangelio testatus. Nec super hoc in primitiva Ecclesia ulla hæresis pullulavit, ad quam reprimendam opus esset mentionem fieri de hoc in aliquo symboli articulo. Unde, quia in primitiva Ecclesia de Trinitate pullulavit hæresis apud Arium et Sabellium; de Spiritu sancto apud Macedonium; de Incarnatione apud Eutychem et Nestorium; de resurrectione apud alios, ut testatur Apostolus in Epistola ad Corinthios (I Cor. xv), de his articulis fit mentio in symbolis. Dici tamen potest, quod in Apostolico symbolo fiat mentio de eucharistia, cum dicitur, *sanctorum communionem*. In hoc enim spiritualiter communicant sancti, dum recipiunt corpus Christi, non solum sacramentaliter, sed etiam spiritualiter.

247 CAPUT LX.

Quibus auctoritatibus probatur quod Christus corpus suum dedit discipulis suis.

Quod Christus dedit corpus suum discipulis, Matthæus aperte in evangelio declarat, inquit: *Cænantibus autem eis, accepit Jesus panem, benedixit et fregit, deditque discipulis suis, et ait: Acci-*

pite et comedite, hoc est corpus meum: et accipiens calicem et gratias agens dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum (Matth. xxvi). Item Lucas: *Accepto pane, gratias egit et fregit, et dedit eis dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cænavit, dicens: hic est calix novi testamenti in sanguine meo, quod pro vobis effundetur* (Luc. xxii). Item Dominus in Evangelio: *Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi). Item: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus: Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, ipse vivet propter me. Hic est panis qui de cælo descendit, non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt; qui manducat hunc panem, vivet in æternum* (ibid.) Propter hæc verba⁸², quidam de discipulis ejus dixerunt: *Durus est hic sermo, quis potest eum audire? et ideo multi abierunt retrorsum, et amplius cum eo non ambulabant* (ibid.). Quorum imitatores sunt prædicti hæretici.

Apostolus etiam in epistola ad Corinthios prima: *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus Christus in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit et dixit: Accipite et manducate; hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cænavit, dicens: Hic calix novi Testamenti est in meo sanguine. Hoc facite, quotiescunque bibetis in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat* (I Cor. xi). Item: *Quicumque manducat panem, et bibit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* (ibid.).

CAPUT LXI.

Opinio hæreticorum qui dicunt quod Christus dicens: Hoc est corpus meum, demonstraverit seipsum, et non corpus quod sub forma latebat.

Præterea, dicunt hæretici, quod cum Christus ait, *Accipite, hoc est corpus meum*, non demonstravit corpus quod sub forma latebat in fine prolationis verborum, sed seipsum. Quasi dicat: *Ego sum qui do; hoc est, corpus meum est quod vobis do, non hunc panem, et ideo dignius quam panis est quod do.*

Ad hoc dicimus quod istud stare non potest, si verborum series diligenter attendatur. Ait enim

VRÆ LECTIONES.

⁸¹ In impresso sic: cui magis videtur obligari anima rationalis, nostra tamen lectio retinenda. ⁸² In impresso, oro propter, male habetur præter.

evangelista : *Accipit Jesus panem et benedixit, ac fregit, et dedit discipulis suis, dicens : Accipite, hoc est corpus meum (Matth. xxvi), quasi dicat : Hoc est corpus meum (Matth. xxvi), quasi dicat : Hoc quod offero vobis, est corpus meum. Præterea, ad quid seipsum ostenderet, cum ipse, et corpus ejus discipulis appareret? Item, quid de sanguine dicent?*²⁴⁸ Legitur enim in Evangelio, *Accipiens Jesus calicem, gratias egit, et dixit illis ; bibite ex hoc omnes* ²⁴⁹; *hic est sanguis novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum (ibid.)*. Hic non possunt dicere quod ostenderet sanguinem suum, nisi quem in calice porrigebat, quem discipulis suis dabat dicens : *Hic est sanguis meus*, etc.

CAPUT LXII.

Quare Christus sub aliena forma dederit corpus suum.

Quæritur etiam ab hæreticis, cum tot auctoritates clament panem mutari in corpus Christi, quare negent tantum sacramentum? Si dicant quod est contra naturam, eis possumus respondere, quia qui fecit omnia ex nihilo, potest unum mutare in aliud. Et, si Filius Dei sub forma humana latet, quid mirum si corpus Christi sub forma panis latens non apparet? Quia sicut ratio fuit, ut sub humanitate lateret divinitas, ita ut sub forma panis lateret humanitas. Sicut enim divinitas sine velamine nobis apparere non potuit, ita glorificata humanitas, nisi mediante aliena forma, nobis mortalibus et infirmis apparere noluit ²⁵⁰. Decens etiam fuit ut qui ab hominibus recesserat per præsentiam carnis, sedens ad dexteram Patris, nos aliquando visitaret, quamvis sub aliena forma lateret. Maxima quoque gratia nos privare contendunt qui Christum in altari esse per virtutem sacramenti non credunt. Quam enim majorem gratiam potuit nobis conferre, quam sacramentum eucharistiæ? Unde ipse ait : *Vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii)*. Quamvis enim hoc intelligatur de præsentia spirituali, potest tamen etiam intelligi de corporali.

In horum hæreticorum confusionem, in pluribus ecclesiis celebratur miraculum, quo in hostia species carnis visa est. Longum etiam esset referre miracula ²⁵¹, quæ propter infirmitatem quorundam fiunt circa eucharistiam. Stultissimum etiam est diffiteri quod Christus confessus est, quod apostoli testantur, quod omnes sancti attestantur, in qua fide videmus tot viros religiosos vitam finire.

CAPUT LXIII.

Opinio illorum hæreticorum qui dicunt nuptias damnabiles esse.

Prædicti etiam hæretici nuptias damnant. Dicunt enim quidam eorum quod omnibus modis se homo

debet purgare ab eo quod habet a principe tenebrarum, id est a corpore, et ideo passim et qualitercunque fornicandum esse, ut citius liberetur a mala natura.

Et ideo nuptias damnant, quæ fluxum luxuriæ coarctant. Unde, ut fertur, in conciliabulis suis immundissima agunt. Hi dicuntur Cathari, id est *diffuentes per vitia*, a catha, quod est *fluxus*; vel cathari, quasi *casti*, quia se castos et justos faciunt. Vel Cathari dicuntur a *cato*, quia, ut dicitur, osculantur posteriora catti, in cujus specie, ut dicunt, apparet eis Lucifer. Quod autem nuptiæ damnabiles sint, auctoritatibus et rationibus probare conantur. Et primo sic : Nisi execrabiles essent nuptiæ, Dominus Joannem evangelistam non revocasset a fluctivagæ nuptiarum tempestate. Et quia conjugium non consummatur nisi carnali coitu, et ita in peccato, dicunt conjugium execrabile esse, ac si amatores essent castitatis, cum potius sint sectatores incestus ²⁵² et luxuriæ.

²⁴⁹ Dicunt etiam conjugium obviari legi naturæ, quia lex naturalis dicitur omnia esse communia ²⁵³ : conjugium vero appropriat, quod commune debet esse ex jure naturali. Item, si bonum est nubere, quare dicit Apostolus : *Volo vos omnes esse sicut ego sum (I Cor. vii)*, id est continentis? Dicunt etiam quod conjugium est causa maximi peccati, id est adulterii, quia nisi conjugium præcederet, non sequeretur adulterium.

CAPUT LXIV.

Objectorum solutio, et quod nuptiæ non sint damnabiles.

Prædictis respondemus, quod non ideo Christus Joannem revocavit a nuptiis, quod nuptiæ essent execrabiles, vel malæ, sed ut ad majus bonum invitaret, id est ad virginitatem : melior est enim virginitas, id est expeditior et ad majus bonum promptior, quam castitas conjugalis. Conjugalis enim status multis negotiis implicatur, quibus acquiruntur necessaria vitæ, per quæ idem status minus promptus est ad bonum. Concedimus etiam conjugium non posse consummari sine carnali coitu, verum carnalis coitus non semper peccatum est : nam per conjugii sacramentum fit, ut carnale commercium aut grave non sit peccatum, aut omnino peccatum non sit. Quot enim non caderent in fornicationis periculum, nisi esset conjugium? Excipitur autem in honestate conjugali, fornicationis peccatum ²⁵⁴. Unde Apostolus invitans ad fornicationem vitandam, ait : *Propter fornicationem autem* ²⁵⁵, *unusquisque uxorem suam habeat, et unaquæque virum suum (I Cor. vii)*. Et cum carnis

VARIÆ LECTIONES.

²⁴⁸ In impresso male sic : Item quoque dicent de sanguine. ²⁴⁹ In impresso, hic rursus omnia confusa : nam pro bibite, etc, habetur hoc est corpus meum. ²⁵⁰ In impresso, apparere non valuit. ²⁵¹ In impresso omnia confuse sic : Longa etiam possem referre miracula, quæ per infirmitatem. ²⁵² In impresso, incestus. ²⁵³ In impresso absurdissime pro communia, habetur convivium. ²⁵⁴ In impresso sine sensu, sic. Excipitur honestate conjugali, ut sit peccatum. ²⁵⁵ In ms. post verba hæc, propter fornicationem autem subjungitur inclusus parentesi (subaudi vitandam).

commercium sit de jure naturali, non in hoc conjugium naturali juri obviat, sed potius exornat. In hoc enim jus naturale et carnis commercium exornatur, quod homo passim diversas non cognoscat, sed unam sibi assumat; quod et in brutis animalibus liquet, quæ ducta naturali jure, non gaudent pariter pluralitate, sed unitate.

Ad ultimam objectionem dicimus quod Apostolus non ideo volebat eos quibus scribebat, esse solutos a conjugio et continentes esse, quod conjugium sit malum, sed ideo quia virginalis status vel vidualis expeditior. Conjugium enim sanctum est, unde et ipsi gentiles in tanta veneratione habuerunt conjugium, quod filios qui nati non erant de conjugio, illegitimos judicabant.

CAPUT LXV.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod conjugium bonum et sanctum sit.

Quod autem conjugium bonum et sanctum sit, quod naturale commercium per bona conjugii excusetur, variis rationibus et auctoritatibus probari potest. Ait enim Apostolus: *Unusquisque uxorem suam habeat propter fornicationem, et unaquæque virum suum. Uzori vir debitum reddat, similiter et uxor viro (I Cor. vii).* Item: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier (ibid.).* Item Apostolus in prima ad Timotheum: *Volo juniores viduas nubere, filios procreare, matres familias esse (I Tim. v).* Audiant etiam hæretici attestantem Apostolum quod neque vir, neque mulier continere potest, nisi uterque consenserit. Item Paulus: *Nolite fraudare invicem, et nisi forte ex consensu ad tempus ut vacetis orationi, et iterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram (I Cor. vii).* Ecce, quomodo debeat esse utriusque consensus. Item Paulus: *Dico autem in nuptiis **250** et viduis: Bonum est illis si sic permanent, sicut et ego; quod si se non continent, nubant: melius est enim nubere quam uri. Iis autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, et vir uxorem non dimittat (ibid.).* Item: *Si quis habet uxorem infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam; sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et mulier infidelis per virum fidelem: alioquin, filii vestri immundi essent, nunc autem mundi sunt (ibid.).*

Sed forte hæretici objiciunt nobis illud Apostoli: *Qui habent uxores, sint tanquam non habentes (ibid.),* quod sic intelligendum est; potius servientes Deo quam carnis commercio. Item, *qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit, et qui non jungit melius facit (ibid.).* Ecce, quomodo Apostolus commendat utrumque, conjugium scilicet et virginitatem, licet virginitatem præferat. Item Paulus:

A *Mulier alligata est viro, quanto tempore vivit; quod si dormierit, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino (ibid.).* Objiciunt etiam illud Apostoli: *Viri diligite uxores vestras, sicut Christus Ecclesiam (Ephes. v).* In quo putant continentiam inter conjugatos, ab Apostolo, velut præceptum, commendari, quod absit! Non enim hoc ait Apostolus propter continentiam, sed ad confirmandum sinceræ dilectionis vinculum, ut, si necesse fuerit, virum aliquid pro uxore pati non recuset, sicut Christus pro desponsata sibi Ecclesia, mortem subire non recusavit. Item, Paulus ad Romanos: *Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi viri, si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri: Igitur vivente marito, vocabitur adultera, si fuerit cum aliquo⁶¹ (Rom. vii).* Item, Dominus in Evan-

B *gelio, cum interrogaretur, si liceret homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa, dixit: Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam creavit eos, et benedixit eis dicens: Crescite et multiplicamini (Matth. xix).* Et dixit Adæ: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet (ibid.).* Item, objiciunt hæretici: *Quicumque reliquerit domum, aut fratres aut sorores, aut patrem, aut uxorem, etc., centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit (Luc. xviii).* Dicunt autem quod juxta hanc auctoritatem, Deus præcepit dimittere uxores. Sed intellectus verborum is est: Præcepit Deus, ut intuitu divinæ dilectionis, omnem creaturam postponamus⁶² Creatori⁶³. Item quomodo conjugalis copula Zachariæ et Elisabeth, adulterium fuit, quorum genitura, scilicet S. Joannes, repletus est Spiritu sancto adhuc in utero matris? et si Spiritu sancto repletus est, ergo sanctificatus; et si sanctificatus, ergo ab omni peccato mundatus, ergo non ex adulterio conceptus, ergo Zachariæ et Elisabeth copula non fuit adulterium.

C Sed forsitan dicent ipsum Joannem non esse filium Zachariæ. Sed audiant quid dixit angelus ad Zachariam: *Nascetur tibi filius (Luc. 1).* Item: *Octavo die venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam (ibid.).* Insuper: *Manus Domini erat cum illo, et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu sancto, et prophetavit, etc. (Ibid.)* Et alibi: *Et factum est verbum Domini super Joannem Zachariæ filium, in deserto (Luc. i).* Item, sacramentum conjugii in paradiso institutum est a Deo, quando formavit mulierem de costa viri, et instituens unam esse unius, ait: *Crescite et multiplicamini, et replete terram (Gen. 1).* Item, ad commendandum conjugii sacramentum voluit Christus de conjugata nasci. Et ad idem commendandum instituit nuptiis et miraculum ibi fecit (Joan. 11). Legi-

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ *Textus Scripturæ habet, cum alio viro.* ⁶² *In impresso vitiose pro postponamus, habetur proponamus.* ⁶³ *Impress. respectu Creatoris.*

mus et de Petro, quod habuit uxorem : quam non duxisset, si credidisset peccatum. Etiam cum per conjugium arctetur fluxus luxuriæ, potius videtur esse bonum quam malum, cum apud Deum et homines ignominiosum sit, nasci de non conjugatis. Maxime etiam contradicunt effectui misericordiæ Dei ⁶⁴, qui conjugium damnant : in hoc enim maxime apparet effectus misericordiæ Dei, quod conjugii sacramentum **251** ad hoc instituerit, ut qui continentis esse non possunt, ab incontinentiæ peccato excusarentur.

CAPUT LXVI.

Opinio hæreticorum qui dicunt, quod confirmatio nullam habet efficaciam.

Sunt etiam hæretici qui derogant aliis quibusdam sacramentis, ut confirmationi, ordini et extremæ unctioni. Dicunt enim nullam esse virtutem sacramenti confirmationis, cum nec in Evangelio, nec in aliis libris Novi Testamenti legatur esse instituta a Christo, vel ab ejus discipulis.

Ad hoc dicimus quod ubi Christus insufflavit in apostolos, dans eis Spiritum sanctum ad robur, insinuavit eis confirmationis sacramentum. Illa enim virtus quæ ab apostolis dabatur per manus impositionem, datur fidelibus per confirmationem. Nec legitur hoc sacramentum in primitiva Ecclesia fuisse datum, nisi ab apostolis. Unde etiam postea non est collatum hoc sacramentum alicui, nisi apostolorum vicariis, qui apostolorum habent vicem. Et si ab aliis præsumptum fuerit, irritum habetur et vacuum, nec inter ecclesiastica reputabitur sacramenta. Virtus autem sacramenti hujus est donatio Spiritus sancti ad robur, qui datus est ⁶⁵ in baptismo ad remissionem peccatorum. Cum ergo ipsi hæretici judicent ⁶⁶ magnum esse sacramentum, manus impositionem, cujus vicem retinet hoc sacramentum confirmationis, inique ⁶⁷ derogant huic sacramento. Quomodo etiam audent derogare auctoritati omnium sanctorum apostolos sequentium, qui maximum testantur esse hoc sacramentum ? Quod etiam tantæ est dignitatis, quod iterari non debet ; sine quo etiam nullus adultus et discretus sine periculo discedit ; quod etiam a jejunis tradi debet, nisi aliter cogat necessitas.

CAPUT LXVII.

Opinio illorum qui dicunt quod ordo non sit sacramentum.

Dicunt etiam fidei catholicæ inimici, ordinem ⁶⁸, ut diaconatum vel sacerdotium, non esse sacramentum quod sic probare conantur : non legitur in aliqua canonica Scriptura apostolos ordinatos fuisse in sacerdotes, cur ergo eorum vicarios sic ordinari oportet ⁶⁹ ? Item, apostoli, qui majores sa-

A cerdotes dicti sunt, non leguntur uncti fuisse chrismate, cur ergo ununtur eorum vicarii ? Præterita merita faciunt et suffragantur ⁷⁰ ut quis sit dignus aliquo officio ; quid ergo confert ordo ⁷¹ ?

Ad hoc dicimus quod Christus apostolos instituit sacerdotes, quando dans eis corpus suum, ait : *Hoc facite in meam commemorationem* (Luc. xxii ; I Cor. xi). Multa etiam reliquit apostolis ordinanda, quæ ipse non ordinavit, ut de ordinum collatione, sacerdotum consecratione. Præterea si ordo nihil conferret ad consecrationem, relinquitur ut laici etiam possint consecrare, ut sacerdotes, quod absurdum videtur. Legitur etiam in Actibus apostolorum quod apostoli septem ordinaverunt diaconos (Act. vi) : a simili intelligendum est ab apostolis alios ordinatos esse sacerdotes. Legitur quoque Jacobum Alphæi ab apostolis ordinatum fuisse Hierosolymorum episcopum. Item, Paulus Timotheum ordinavit episcopum. Item in Epistola ad Corinthios ait : Deum in Ecclesia ordinasse quosdam apostolos, quosdam prophetas, alios doctores, quosdam sacerdotes (I Cor. xii). Similia habet in Epistola ad Ephesios (Ephes. iv). Quid ergo absurdius, quam ecclesiasticum destruere ordinem, quem instituerunt sancti Patres, et mater Ecclesia tanta veneratione celebrat. An magis credendum est simplicibus et idiotis, imo a fide Catholica alienis, quam viris prudentibus et religiosis ? **252** Quid magis rationabilius est ⁷², quam illos esse præditos quadam spiritali dignitate, qui conficiunt sacramentum eucharistiæ ? Nonne Christus apostolis et eorum vicariis hanc contulit dignitatem, quæ nunc vicariis apostolorum in eorum consecratione conferitur ?

CAPUT LXVIII.

Opinio eorum qui dicunt, extremam unctionem non esse sacramentum.

Dicunt etiam extremam olei unctionem quæ datur infirmis, nec esse sacramentum, nec aliquem habere effectum, quia hoc sacramentum unctionis infirmorum ab apostolis institutum non legitur.

Nos autem dicimus quod sacramentum unctionis infirmorum ab apostolis institutum legitur : « Subscripsit in hoc Alanus, Hugoni de Sancto Victore, lib. ii *De Sacramentis*, p. 15 cap. 2 ; Altisiodorensi, lib. iv *Summæ*, tract. 7, c. 1 ; Magistro, in 4 dist. 23 ; sancto Bonaventuræ, a. 2, q. 2, et pluribus aliis antiquioribus theologis, qui pariter docuerunt, sacramentum hoc a B. Jacobo fuisse institutum, intelligendo nimirum, non de institutione prima, qua lex aliqua legislatoris auctoritate primo conditur ; sed de promulgatione, qua sanctus Jacobus

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ In impresso omissa sunt hæc duo verba, misericordiæ Dei. ⁶⁵ In impresso, quo donatus est. ⁶⁶ In impresso, dicunt. ⁶⁷ In impresso, injusto judicio. ⁶⁸ In imp. confuse habetur Catholicæ fidei ordinem. ⁶⁹ In imp. deest hæc interrogatio. ⁷⁰ In imp. absurde sic : Multa eorum suffraganci faciunt. ⁷¹ In imp. pre confert, habetur constat. ⁷² In impresso, quasi rationabilius est.

omnium primum sacramentum hoc promulgavit, A non quomodocunque, sed prius scripto tradens, et commendans illud posteritati, quo sensu, non absurde ipsum instituisse dicitur : Sic enim etiam legimus, a diversis pontificibus plura fuisse instituta, quæ tamen constat, divinæ aut apostolicæ esse institutionis. Sed quia a pontificibus lege scripta promulgata sunt, aut neglecta ad usum revocata, ab iis institutæ dicuntur. Atque ita auctores hos intelligendos et exponendos esse vide apud S. Thomam, *Supplem.* quæst. 29 a. 3, ad secundum. Et Guil. Estium, in 4, p. 2, dist. 23, § 5, lit. C. Et antea, dist. 1, § 16, ubi etiam expresse docet, adhuc post concilium Tridentinum, a Catholicis disputari, utrum omnia sacramenta a Christo instituta sint immediate? Item, ferendam esse illorum opinionem, B qui dicunt, aliqua sacramenta instituta esse ab apostolis. » Ait enim Jacobus apostolus in Canonica sua : *Infirmatur quis ex vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo, in nomine Domini, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei (Jac. v).* In quo ostendit, duplici ex causa sacramentum hoc institutum fuisse, ad peccatorum remissionem, et ad corporalis infirmitatis alleviationem. Unde constat eum qui hanc unctionem fideliter ⁷³ susceperit, tam in anima quam in corpore alleviari ⁷⁴, si tamen expediat ut in utroque alleviatur. Si autem corporis valetudinem forte illi habere non expedit, illam quæ animæ est sanitatem in hoc sacramento acquirat. C

CAPUT LXIX.

Opinio quorundam, qui dicunt quod locus materialis non est dicendus Ecclesia.

Non desunt qui dicant Locum materiale non esse Ecclesiam, sed conventum fidelium tantum, quia, ut aiunt, locus ad orationem non pertinet : Sicut enim ubique est Deus, sic ubique adorari vel orari potest. Hoc autem probare nituntur auctoritate Christi dicentis Samaritanæ : *Mulier, crede mihi, venit hora, quando nec in monte hoc, nec in Hierosolymis adorabitur Patrem. Sed venit hora et nunc est, quando veri adoratores adorabunt in spiritu et veritate (Joan. iv).* Item si locus facit ad orationem, cur eremitæ antiquitus in abditis locis habitantes, ecclesias non habebant? Cur etiam sacramenta effectum suum habent, etsi non celebrentur in loco, qui dicitur ecclesia? Item, quid operantur parietes ad supplicandum ei qui ubique est, cum in illo loco non magis sit quam in alio? **253** Christum etiam in montibus et, locis desertis legimus fructuosior orasse, non in locis orationi dedicatis ⁷⁵. Item estne oratio fructuosior quæ fit in templo, quam illa quæ fit in agro, si par fuerit devotio?

VARIÆ LECTIONES.

⁷³ *In impresso devote.* ⁷⁴ *Ibidem, et in corpore et in anima.* ⁷⁵ *In impresso sic : In loco orationi dedicato, vel in templo.* ⁷⁶ *In impresso pro veritate, habetur prosperitate.* ⁷⁷ *In impres. qualibet hora.*

CAPUT LXX.

Prædictorum infirmitas, et ad quid sit institutus locus qui dicitur ecclesia.

Dicimus, locum vel tempus non esse de substantia orationis, sed circumstantiam. Duo vero sunt de substantia, intentio bona et finis debitus. Nam ut oratio sit meritoria, oportet ut fiat bona intentione, pie et perseveranter, et fine debito, id est pro æterna salute. Unde Christus ait : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate (Joan. iv);* in spiritu, id est bona intentione, in veritate, hoc est pro veritate ⁷⁶, scilicet pro æterno bono, quod vere verum est bonum, quia immutabile. Locus autem de substantia orationis non est, sed tamen ad orationem institutus est, ut ratione loci ad hoc destinati, ad orandum excitetur humana devotio. Et etiam, institutus ad significandum, quia templum materiale significat templum spirituale, quod est Ecclesia. De quo templo dicit Apostolus : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. iii).* Similiter, nec tempus est de substantia orationis; quia quolibet tempore ⁷⁷ potest orari Deus. Sunt tamen quædam horæ specialiter orationi deputatæ, et non sine ratione; ut media noctis hora, quia illa hora captus est Christus. Hinc David : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi (Psal. cxviii).* Prima hora diei similiter orationi deputata est, quia tunc Christus a Judæis traditus fuit Pilato; eadem etiam hora a mortuis resurrexit, eadem hora Mariæ Magdalenæ apparuit. Hora quoque tertia orationi deputata est, quia tunc linguis Judæorum Christus crucifixus est et flagellatus. Eadem quoque hora Spiritus sanctus in die Pentecostes apostolis datus fuit. Similiter, sexta hora, qua Christus crucifixus est; qua etiam hora in die ascensionis cum discipulis discubuit (*Act. i*). Similiter, hora nona, quia eadem clamans emisit spiritum, et sanguis de latere fluxit (*Joan. xx*). In vespera, de cruce depositus fuit, et antea eadem hora cum discipulis suis in cæna discubuerat : hac etiam hora in die resurrectionis, duobus discipulis suis euntibus Emmaus, in fractione panis cognitus fuit (*Luc. xxiv*). In completorio, pro discipulis suis Patrem oravit. Eadem hora in sepulcro positus fuit. Propter has rationes, prædictæ horæ specialiter deputatæ sunt orationi.

Quod autem de eremitis objiciunt, non obest, quia nec locus de substantia orationis est, et ipsi eremitæ causa humilitatis in solitudinibus et locis abditis latebant.

Ex his patet aliarum objectionum solutio. Christus enim ideo in locis desertis oravit, ut insinua- ret quod homo a tumultu sæcularium cogitationum debet animum secludere, dum orat Deum. Unde ipse ait : *Cum oraveris, intra in cubiculum, et clauso*

ostio ora Patrem in abscondito, etc. (Matth. vi).

Oravit etiam ideo in desertis, ut per hoc insinua-
ret quod ubique potest orari Deus. Dicimus etiam,
quod sola devotio operatur ad meritum orationis,
locus tamen excitat ardorem devotionis.

CAPUT LXXI.

*Quibus auctoritatibus probatur quod materialis locus
dicatur domus Dei et orationis.*

Quod locus materialis dicatur domus Dei, ad quam
conveniunt fideles ut orent, variis probatur aucto-
ritatibus. Legitur enim in Marco : Dominus ingressus
in **254** templum, cepit ejicere ementes et vendentes
in illo (Marc. xi). Et quod ipse ait illis : *Scriptum est :*
Domus mea domus orationis vocabitur cunctis genti-
bus (ibid.). Item idem in Matthæo. *Auferte ista hinc :*
et nolite facere domum Patris mei domum negotia-
tionis (Matth. xxi). Paulus ad Timotheum : *Ut scias*
quomodo te oporteat conversari in domo Domini, quæ
est ecclesia Dei vivi (I Tim. iii). Idem ad Corin-
thios : *Primum quidem convenientibus vobis in eccle-*
siam, audio scissuras esse (I Cor. xi). Et infra :
Nunquid non habetis domos ad manducandum, et bi-
bendum, aut ecclesiam Dei contemnitis? (Ibid.)
Sciendum ergo, quod tam locus materia'is, quam
conventus fidelium, dicitur Ecclesia Dei. Sicut et
Jerusalem, dicta est Civitas, et etiam conventus
populi qui erat in ea. Unde illud : *Jerusalem, Jeru-*
salem quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad
te missi sunt (Matth. xxiii). Hoc enim intelligi non
potest de lignea vel lapidea, sed de turba. Sic etiam
forum dicitur locus in quo venduntur res venales,
et populus existens in foro. Item, quærat ab illis
utrum aliquas vel nullas fieri concedunt ecclesias.
Si dicunt nullas, videntur obviare apostolis, qui
ecclesias fabricasse leguntur.

CAPUT LXXII.

*Quibus auctoritatibus et rationibus dicant hæretici
quod orationes sanctorum non prosunt vivis ; nec
vivorum orationes defunctis, et quod sancti non
orent pro vivis.*

Dicunt etiam hæretici quidam orationes sancto-
rum non prodesse vivis, nec vivorum orationes
mortuis. Probare etiam videntur, quod sancti non
orant pro vivis, quia sciunt qui sint salvandi vel
damnandi ; pro illis autem quos sciunt salvandos,
non orant, quia superflua esset oratio, quia sive
orent sive non, salvabuntur : Si vero orarent pro
damnatis, non assequerentur quod petunt, et ita,
beati non essent ; beatus enim est cui omnia optata
succedunt. Item, quilibet judicabitur secundum
opera sua, et non aliena merita, nec pro alienis
meritis reddetur ei. Et ideo, orationes sanctorum
non prosunt vel quantum ad meritum, vel quantum
ad præmium, quia non augent merita vel præmia.

A Item, sancti non sunt in loco merendi, sed reci-
piendi, ergo orationibus nec aliis bonis merentur
sibi vel aliis. Item in Evangelio Lucæ legitur, quod
Abraham dixit animæ divitis quæ erat in inferno :
Magnum chaos firmatum est inter nos et vos (Luc.
xvi). Ubi chaos nihil aliud vocavit, nisi dissimili-
tudinem bonorum et malorum, tantam, ut etiam
sancti damnatis non compatiantur. Si vero non
compatiuntur, nec orant pro eis.

CAPUT LXXIII.

Prædictorum determinatio.

Ad prædicta dicimus, quod et vivi orant pro
mortuis, et mortuis prodest ; et animæ defuncto-
rum, ut verbi gratia, Petri et Pauli⁷⁸ pro vivis, et
eis prodest. Nisi enim sancti qui sunt in paradiso
pro nobis orent, frustratoria esset quotidiana Ec-
clesiæ oratio, quæ sit⁷⁹ ad sanctos, ut pro nobis
orent, nec locum haberent litanix. Quis autem
dicere audeat Dei Ecclesiam in his decipi, et suis
orationibus frustrari ? Cum unusquisque habeat an-
gelum sibi ad custodiam deputatum, nonne verum
est angelos velle eorum salutem, et interpellare pro
eis ? Paulus etiam dicit⁸⁰, Christum pro nobis in-
terpellare apud Patrem, et si caput interpellat,
nonne et membra, id est sancti ? Alia iterum aucto-
ritas dicit, quod angeli representant Deo no-
stras orationes. Quid autem est hoc, nisi angelos
pro nobis orare, et nostras orationes Deo offerre,
ut nostri misereatur ? De anima quoque divitis, le-
gitur quod oravit pro fratribus vivis, ne venirent
in **255** locum tormentorum (Luc. xvi). Si ergo in
inferno damnatus et malitia depravatus, oravit pro
salute suorum, multo magis sancti qui præditi sunt
misericordia, orant pro salute vivorum. Nonne ipsi
compatiuntur miseriæ vivorum ? et si in illis est
compassio, et voluntas⁸¹, et si volunt eorum salu-
tem, videntur pro eis orare.

Dicimus etiam quod sancti vivorum futuram sa-
lutem vel damnationem nesciunt, sed solus Deus :
sic nec diem judicii sciunt. Et quia nesciunt salu-
tem vel damnationem vivorum, promptiores sunt
ad bonum quam ad malum, magisque flectuntur ad
salutem quam ad damnationem : et sic volunt vi-
vorum salutem et pro eis orare videntur. Sed Gre-
gorii auctoritas qua dicitur : « Quid non vident, qui
videntem omnia vident ? » huic opinioni obviare vi-
detur ; sed hujus auctoritatis sensus est : « Quid
non vident, » subaudi, de iis quæ pertinent ad eo-
rum salutem, quasi dicat : Omnium cognitionem
habent quæ pertinent ad eorum salutem. Non quod
omnia sciant, sed ea quæ scire est de eorum salute,
ut hæc universitas sit accommodata, non vaga⁸².
Objiunt etiam hæretici : Si sancti orant pro sa-
lute viventium damnandorum, non assequuntur

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ In impresso confuse sic : Et animæ defunctorum ut precentur palam pro vivis, et eis prodest. ⁷⁹ In
impr., funditur. ⁸⁰ In impresso sic : Ideone etiam Paulus prædicat. ⁸¹ In impresso vitiose ergo volun-
tas salus eorum. ⁸² In impresso pro universitas, habetur universis.

quod petunt, et ita beati non sunt, quia beatus est A cui omnia optata succedunt. Sed ad hoc dicimus quod, licet non assequantur omnia quæ petunt vel volunt pro aliis, non minus ideo beati sunt: sic enim intelligendum est quod dicitur: Beatus cui omnia optata succedunt, subaudi, sibi, etsi non aliis. Si enim scirent damnationem alicujus, non pro eo rogarent. Unde illi qui sunt in patria, non orant pro iis qui sunt in gehenna, quorum damnatio æterna est ⁸⁵. Item, quamvis quisque judicetur secundum propria merita ⁸⁶, tamen orationes sanctorum prosunt viventibus, ut eis infundatur gratia remissionis peccatorum, et justificentur, et sic sua justitia mereantur. Si enim in vita aliquis potest mereri primam gratiam ⁸⁷, vel majorem gratiam, multo magis sancti per suas orationes et preces, possunt B Legitur Deus maledixisse terræ (Gen. iii), et in maledictione terræ, maledixisse animalibus quæ vivunt de terra, et ideo, quibus maledixit Deus non est utendum. Item, caro descendit a carne sensitiva ⁸⁸, immunditia, per luxuriam; immundis autem non est utendum ⁸⁹. Item, caro præbet fomentum luxuriæ, et ideo a carnibus abstinendum est, quia ab omnibus quæ præbent incitamenta peccati, abstinendum est. Præterea, non legitur quod Christus carnes comederit, et ideo non comedit, ut nobis exemplum abstinendi a carnibus præberet, et ita ab eis cavendum insinuavit. Sancti etiam leguntur abstinuisse a carnibus, et non sine causa ⁹¹; ergo et nobis abstinendum est.

Deus enim ab æterno prævidit, ut ad orationes sanctorum quibusdam conferret, vel peccatorum remissionem, vel gratiæ multiplicationem, aut alia corporis vel animæ commoda. Et quamvis sancti jam in patria non mereantur sibi, in via tamen existentes, hoc meruerunt, ut orationes eorum in patria existentium viatoribus prodesse. Quod autem Abraham dixit magnum chaos firmatum esse (Luc. xvi), sic intelligitur: Sancti non compatiuntur his qui sunt in inferno, quia certa est eorum damnatio, sed iis tantum compatiuntur, qui ad utrumque C se habent. Vivorum etiam orationes aliis prosunt. Unde in Actibus apostolorum legitur quod Petrus oratione sua paralyticum curavit (Act. ix), et Tabitham suscitavit a mortuis. (Ibid.) Et Jacobus Apostolus ait: *Multum valet deprecatio justi assidua* (Jacob. v). Christus etiam ait Petro: *Oravi pro te ut non deficeret fides tua* (Luc. xxii). Ecclesia etiam pro schismaticis et hæreticis orat, ut Deus convertat eos ad pœnitentiam: quod non faceret, nisi crederet orationes posse iis prodesse. Christus etiam pro suis persecutoribus oravit (Luc. xxiii). Stephanus pro suis lapidatoribus intercessit (Act. vii); quorum multi postea ad fidem sunt conversi. Palam ⁹⁰ etiam est quod orationes vivorum prosunt mortuis, cum tota Ecclesia Dei oret pro defunctis, ut vel pœna sit tolerabilior, vel citius liberatio. Si sancti ut Petrus et Paulus habent potestatem ut suscitent mortuos orationibus suis, multo magis videntur habere potestatem subveniendi mortuis in purgatorio, ut citius liberentur.

Hoc autem clamant omnes auctoritates sanctorum, quibus contraire irreligiosum est, Augusti-

num videlicet et alios mendaces fuisse asserendo. Et si libros Machabæorum reciperent, apertam auctoritatem ibi invenirent super hoc ubi videlicet dicitur: « Vir fortissimus Judas, collatione facta, duodecim millia drachmas misit Jerosolymam, offerri pro **256** peccatis mortuorum sacrificium (II Mach. xii). » Sancti etiam nonne possunt hoc mereri bonis operibus apud Deum, ut orationibus et aliis benefactis subveniant animabus amicorum suorum?

CAPUT LXXIV.

Opinio hæreticorum, qui dicunt quod non debemus carnes comedere.

Asserunt præfati hæretici, carnibus vesci esse mortale peccatum. Quod sic probare conantur: Legitur Deus maledixisse terræ (Gen. iii), et in maledictione terræ, maledixisse animalibus quæ vivunt de terra, et ideo, quibus maledixit Deus non est utendum. Item, caro descendit a carne sensitiva ⁸⁸, immunditia, per luxuriam; immundis autem non est utendum ⁸⁹. Item, caro præbet fomentum luxuriæ, et ideo a carnibus abstinendum est, quia ab omnibus quæ præbent incitamenta peccati, abstinendum est. Præterea, non legitur quod Christus carnes comederit, et ideo non comedit, ut nobis exemplum abstinendi a carnibus præberet, et ita ab eis cavendum insinuavit. Sancti etiam leguntur abstinuisse a carnibus, et non sine causa ⁹¹; ergo et nobis abstinendum est.

CAPUT LXXV.

Præmissorum determinatio, quod non est malum comedere carnes.

Ad hæc dicimus, quod non ideo abstinendum est a carnibus, quod terræ maledixit Deus, quia simili ratione abstinendum esset a fructibus. Terræ autem maledici nihil aliud fuit, quam eam sterilitati subijci. Nam quæ ante peccatum Adæ fertilis erat ⁹² ad omnes fructus sponte ferendos, post peccatum, et pro peccato sterilitate damnata est, ita ut raros faciat fructus, nec sine labore hominum ⁹³, spinas et tribulos germinans (Gen. iii). Non tamen ideo damnata est caro, ut ea non sit licitum uti, quamvis propter peccatum Adæ sit infirmata. Et quamvis ex traduce producaturo caro ex carne, mediante luxuriæ pruritu ⁹⁴, non tamen est immunda quantum ad esum. Quid enim prohibet ad comedendum quod concepta est per pruritum ⁹⁵? quæ immunditia ex hoc in carne ut prohibeatur a comestione? Nihil apud Deum reputatur immundum, nisi ratione peccati; cum ergo bestiarum caro non sit peccato subjecta, cur prohibetur ab esu hominum? Bonum dicimus a carnibus abstinere,

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ Ms. melius, quorum damnatio certa est. ⁸⁶ In impresso judicabitur. ⁸⁷ In impresso additur alteri mereri primam gratiam, et bene. ⁸⁸ In impresso quædam hic omissa sunt. ⁸⁹ Via. ⁹⁰ In impresso, manifestum. ⁹¹ In ms. pro sensitiva, habetur seminativa, et bene. ⁹² hoc totum deest in impresso. ⁹³ In impresso sic: ergo ratio est qua abstinendum. ⁹⁴ In impresso, uberrime fertilis. ⁹⁵ Deest ultima periodus in impresso. ⁹⁶ In impresso, pro pruritu, habetur principatu, sed male. ⁹⁷ Rursus hic pro pruritu, male habetur per peccatum.

non quia sint malæ, sed quod carnali concupiscentiæ præstant fomenta, non tamen est peccatum edere. Quia ut ait Apostolus : *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt* (I Cor. vi); quod intelligitur de esu carniû. Item, quamvis non legeretur quod Christus comederit carnes, non est tamen verum quod non comederit : multa enim fecit Christus quæ scripta non sunt. Christus autem comedit agnum paschalem cum discipulis suis, de quo non est dubium, cum in Evangelio legatur : *Ubi vis paremus tibi comedere Pascha ?* (Matth. xxvi). Ibi per pascha agnus paschalis intelligitur.

Sancti autem a carnibus abstinerunt, non quod malæ essent, vel edere malum esset, sed ne fomentum concupiscentiæ eis præberent.

257 CAPUT LXXVI.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod non tenetur abstinere a cibis quos Deus creavit.

Isti errori multis auctoritatibus et rationibus obviari potest. Probatum est superius omnia a Deo creata esse; sed nihil a Deo creatum est immundum. Ergo nec caro est immunda. Ergo abstinendum non est a carne propter ejus immunditiam. Item, qua ratione dicunt abstinendum esse a carnibus, et non ab ovis, cum ova magis præbeant fomentum luxuriæ quam carnes? Cur etiam non abstinent a piscibus, qui etiam quadam seminata ratione nascantur, et quidam etiam delicati

A prurimum excitent libidinis. Præterea, quare etiam utuntur leguminibus, ut fabis, et pisis, quæ magis ventositatem faciunt et libidinem succendunt? Legitur quoque in Actibus apostolorum dictum esse Petro : *Quod Deus creavit, immundum ne dixeris* (Act. x). Apostolus etiam reprehendit hæreticos illos, qui prohibent *abstinere a cibis quos Deus creavit* (Tim. iv.) Dominus etiam mittens discipulos suos ad prædicandum, ait : *In quamcunque domum intraveritis, manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt* (Luc. x.) Idem Dominus, ut præostensum est, comedit pascha, id est agnum paschalem. Item Christus ait : *Omne quod in os intrat, non coinquinat hominem* (Matth. xv). Ergo nec caro. Item Apostolus : *Omne quod de mucello*

B *venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam* (I Cor. x). Idem : *Omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur : sanctificatur enim per verbum Dei et orationem* (Tim. iv). Item ad Titum : *Omnia munda mundis, coinquinatis et infidelibus nihil est mundum* (Tit. i). Sed objiciunt hæretici quod Apostolus prohibet comedere carnes et bibere vinum, dum dicit : *Bonum est homini non comedere carnes, et non bibere vinum* (Rom. xiv). Sed dicimus quod Apostolus non prohibet hic usum carnis vel vini, sed dat consilium abstinendi. Hæc contra hæreticos prædictos dicta sufficiant. Nunc ad illos qui Waldenses dicuntur, stylum vertamus.

LIBER SECUNDUS.

CONTRA WALDENSES.

258 CAPUT PRIMUM.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod nullus debeat prædicare, nisi sit a majore prælato missus.

Sunt quidam hæretici qui se justos esse fingunt, cum sint lupi veste ovina induti. De quibus Dominus in Evangelio dicit : *Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus vero sunt lupi rapaces* (Matth. vii). Hi Waldenses dicuntur, a suo hæresiarcha, qui vocabatur Waldus, qui suo spiritu ductus, non a Deo missus. novam sectam invenit, scilicet ut sine prælati auctoritate, sine divina inspiratione, sine scientia, sine litteratura⁹⁶ prædicare præsumeret. Sine ratione philosophus, sine visione propheta, sine missione apostolus, sine instructore⁹⁷ didascalus, cujus discipuli, imo, nuscipuli, per diversas mundi partes, simplices seducunt, a vero aver-

C tunt⁹⁸, non ad verum convertunt. Qui potius ut satient ventrem quam mentem⁹⁹, prædicare præsumunt, et cum non velint laborare propriis manibus ut acquirant victum, malunt otiose vivere et falsa¹⁰⁰ prædicare, ut venentur cibum (I Cor. iv); cum Paulus dicat : *Qui non laborat, non manducet* (II Thess. iii). Qui primo, in hoc navigant contra divinam auctoritatem, et contra sacræ Scripturæ præconia, quod prædicant non missi a superiori prælato, aut a Deo; nam a Deo missos esse non probant eorum opera, nec miracula comprobant. Missio enim a Deo facta, et operibus probatur bonis, et miraculis comprobatur. Nec etiam legimus aliquem sanctum prædicasse nisi missum. Nam et Christus a Patre missus est, nec venit ad prædicandum nisi secundum Patris beneplacitum. Hoc idem patet in prophetis et apostolis, eorumque vicariis. Jonam¹ a Deo missum legimus (Jon. i) Et

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ In impresso habetur, sine conscientia, sine littera. ⁹⁷ In impresso, instructione. ⁹⁸ In impresso, a via seducunt. ⁹⁹ Satientem ventre quam mente. ¹⁰⁰ In impresso milia præcinere. ¹ In impresso male pro Jona, habetur Joannes.

ad Jeremiam ait Dominus: *Priusquam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te, prophetam in gentibus dedi te* (Jer. 1). Amos etiam dicit se missum esse a Deo cum esset pastor ovium (Amos 1). Et Spiritus sanctus introducit in Malachia ad Patrem ita loquens de Joanne Baptista: *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam* (Malac. III, Matth. II). Isaias etiam legitur a Deo missus (Isa. 1). Et quid opus singulos recensere? Omnes prophetas Veteris Testamenti legimus a Deo missos fuisse. Similiter et discipuli Christi dicti sunt apostoli, quasi super alios missi⁴. Similiter et eorum vicarii missi sunt. Per hoc etiam quod Christus misit apostolos et alios ad prædicandum, signatum est, quod minores in Ecclesia Dei prædicare non debent, nisi a majoribus mittantur. Et cum in Ecclesia Dei distribuuntur ordines per majores⁵, ita prædicandi officium, cum sit maximum in Ecclesia Dei. Et sicut nullus promoveri debet **259** ad sacerdotium, nisi eo modo quo Aaron, hoc est, ut sibi non usurpet, sic nec aliquis ad officium prædicatoris sua auctoritate accedere debet. Unde Core, sicut legitur in Numeris, cum sociis, quia alienum officium usurpavit, igne periit (Num. xvi). Legitur etiam in libro quarto Regum, quod Ozias rex quia sacrificandi officium sibi usurpavit, lepra percussus est (IV Reg. xv; II Paral. xxvi). Similiter, lepra spirituali, id est peccato mortali percutitur, qui prædicatoris officium sibi usurpat. Apostolus etiam ad Romanos ait: *Quomodo prædicabunt nisi mittantur?* (Rom. x.) Quia non sunt veri apostoli nisi missi⁶. Item, in Epistola secunda ad Corinthios, pseudoprædicatores arguit⁷, quia missi non erant, sed sua auctoritate prædicabant (II Cor. xi). Ipse vero missus fuit a superiori, id est a Christo. Nam etiam ad Romanos, de Christo loquens, ait: *Per quem accepimus gratiam et apostolatam* (Rom. 1)⁸. Quomodo etiam prædicabunt illitterati qui Scripturas non intelligunt⁹? nonne eorum prædicatio potius est in ruinam multorum quam resurrectionem? Item, quomodo litteras noverunt, qui non didicerunt? Videmus etiam sanctiores iis non prædicare, qui intellectum sacræ Scripturæ habent, ut multos Cistercienses, quia nimirum missi non sunt. Si sapientibus et sanctis periculosum¹⁰ est prædicare, periculosissimum est idiotis, qui nesciunt quod prædicandum, quibus prædicandum, quomodo prædicandum, quando prædicandum, ubi prædicandum. Ipsi etiam obviant Apostolo¹¹, in hoc quod mulierculas secum ducunt, et eas in conventu fidelium prædicare faciunt, cum Apostolus dicat in Epistola prima ad Corinthios: *Mulieres in ecclesia taceant: non enim per-*

mittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit: si quid autem volunt discere, viros suos domi interrogent; turpe enim est mulierem in ecclesia loqui (I Cor. xiv). Item Apostolus in Epistola prima ad Timotheum: *Mulier in silentio discat cum omni subjectione; docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum* (I Tim. II). De his hæreticis ait etiam Apostolus in Epistola secunda ad Timotheum: *Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemantes, parentibus inobedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes; et hos devita: ex his enim sunt qui penetrant domos, et captivos ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, et nunquam ad veritatis scientiam pervenientes* (II Tim. III). Hæc omnia maxime conveniunt Waldensibus, qui *elati* sunt, prælatis Ecclesiæ detrahentes; *superbi*, propria opera jactantes; *blasphemi* in Deum per hæreses, *parentibus carnalibus et spiritualibus inobedientes*¹², quia negant obedientiam prælatis suis; *scelesti*, quia suas animas et alias pravis dogmatibus interficiunt; *sine affectione* ad aliquem¹³, *sine pace*, alios inquietantes, *criminatores*, quia aliis crimina imponunt; *incontinentes* tamen in conciliabulis suis gulæ indulgent et luxuriæ intendunt, ut testantur illi qui a consortiis eorum recedunt; *immites*, exercendo lites; *sine benignitate*, quia subvenire aliis nolunt; *proditores*, quia secreta aliorum revelant; *tumidi corde inflati*, profana religione protervi et procaces, *speciem quidem pietatis habentes, virtutem autem ejus abnegantes*, quia extrinsecus religionem prætendunt, intrinsecus autem sunt lupi rapaces; cæci non intelligentes quid loquuntur, nec de quibus agunt; voluptatum amatores, carnales lætitiis spiritualibus præponentes¹⁴. Isti sunt qui *penetrant domos viduarum* et eas decipiunt; hi sunt qui semper laborant in gymnasiis suis, ut addiscant, et nunquam ad scientiam veritatis perveniant.

260 CAPUT II.

Quibus auctoritatibus et rationibus muniti Waldenses, dicunt neminem debere alicui obedire nisi Deo.

Isti Waldenses asserunt neminem debere obedire alicui homini, sed soli Deo. Quod probare nituntur auctoritate Petri et Joannis, qui in Actibus apostolorum legitur, ad Scribas et Phariseos loquens ait: Vos ipsi judicate an potius obediendum sit Deo

VARIE LECTIONES.

⁴ In impresso, super alios, et alios missos missi. ⁵ Auctoritate majoris. ⁶ Hoc ultimum deest in impresso. ⁷ reprehendit. ⁸ Totum hoc deest in impresso. ⁹ In impresso sic: qui sacramentum Scripturæ non intelligunt. ¹⁰ In impr., periculum. ¹¹ In impresso, contra Apostolum in hoc præsumunt. ¹² In impresso, deest carnalibus. ¹³ In impresso, sine affectione animæ. ¹⁴ Plura ex præcedentibus desunt in impresso.

præcipienti, an vobis prohibentibus (*Act. 4 et v*). Quasi dicat : Erratis, prohibentes quæ Deus præcipit, nec estis audiendi : ubi enim superior præcipit, et inferior contradicit, non est inferior audiendus. Dicunt etiam quod si homini obediendum est, propter Deum obediendum est, et non propter hominem, et sic soli Deo obediendum est. Item, si homini homo obediret in quibus obediendum non est, peccaret, quia in hoc non obediret Deo. Item, Samuel ad Saul : Species ariolandi est nolle obedire (*1 Reg. xv*). Species ariolandi est, quodammodo Deum negare per inobedientiam; sed nolle obedire homini, non est ariolari, sed non velle obedire Deo. Deo igitur obediendum est, et non homini, quia per hoc quod non obedimus homini, non ariolamur, sed per hoc quod negamus obediendum Deo.

CAPUT III.

Solutio præmissorum, et quod Deo et hominibus obediendum est.

His respondendum est quod Deo et homini obediendum est, sed Deo magis quam homini : homini tamen etiam, quia est super homines potestas ordinata a Deo, quia ut ait Apostolus : *Non est potestas nisi a Deo* (*Rom. xiiii*)¹². Unde Christus ad Pilatum : *Non haberes in me potestatem, nisi tibi datum esset desuper* (*Joan. xix*). Si ergo Pilatus, qui ad imperatorem Romano potestatem terrenam acceperat, eam super Christum habebat, longe fortius¹³ et alius homo super alios homines. Christus etiam patri putativo et Matri obediens fuit (*Luc. ii*). Petrus autem et Joannes, per hoc quod dicunt potius esse obediendum Deo præcipienti quam hominibus (*Act. v*), non negant homini esse obediendum, sed potius Deo quam homini. Homini tamen nunquam est obediendum in malis, sed tantum in bonis : et in hoc quod quis obedit homini in bono, obedit Deo. Quod autem Samuel ait, species ariolandi est nolle obedire (*1 Reg. xv*), intelligitur in eo casu, quando ex præcepto divino, vel inspiratione divina quispiam alicui aliquid injungit; sicut Samuel ex inspiratione divina, vel præcepto divino injunxerat Sauli ut expectaret eum ad offerendum sacrificium. In eo igitur quod non expectavit, Deo inobediens fuit, et non tantum homini; et hæc inobedientia quodammodo species ariolandi fuit.

261 CAPUT IV.

Auctoritates quibus probatur quod hominibus obediendum est, maxime prælatis.

Quod autem hominibus, et maxime prælatis obediendum sit, manifeste ostendit Apostolus in Epistola ad Romanos, dicens : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi a Deo : quæ autem sunt a Deo, ordi-*

nata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit (*Rom. xiiii*). Et infra : *Ideo et tributa præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsi deservientes* (*ibid.*). Petrus etiam in Epistola canonica ait obediendum esse dominis suis, non solum modestis sed etiam dyscolis (*1 Petr. iii*). Dicit etiam Dionysius in *Hierarchia*, quod angeli invicem obediunt, minores scilicet majoribus. Bruta quoque animalia sibi invicem obediunt; quod apparet etiam in minimis animalibus, id est apibus; nam et apes regem habent.

Potestates ergo tam ecclesiasticæ quam sæculares ordinatæ sunt a Deo; ut superiores inferiores regant, et ut subditi laudem¹⁴ habeant ex illis si bene agant; vel, si male, puniantur¹⁵. Debent subditi suis obedire prælatis, sive boni sint, sive mali, in bonis tamen, et non in malis. Obediencia enim est animi deliberantis, honestæ et justæ jussionis effectus; quia in his debemus obedire prælatis quæ juste deliberant et juste imperant. Sunt autem quædam sine quibus non est salus, ut adimplerentur præceptorum moralium, in quibus omnino tenemur obedire prælatis.

Sunt aliæ in quibus non est salus, ut mortalia peccata, in quibus agendis, nulli est obediendum. Sunt et alia media, cum quibus est salus, et sine quibus est salus, ut carnes comedere, vel non comedere. Prædicare autem laico non licet, et ei periculosum est¹⁷, quia non intelligit quod dicit, nec Scripturas intelligit quas exponere præsumit¹⁸. Ergo si prælatus ei injungat ut taceat, tenetur tacere; et si non tacet, mortaliter peccat.

Unde, si sub pœna excommunicationis prohibet ei prædicare, si prædicet, sententiæ excommunicationis subjacet. Quare, isti Waldenses qui contra præceptum domini papæ prædicant, imò contra totam Ecclesiam, huic sententiæ subjacent. In concilio etiam Lateranensi in eos sententia excommunicationis lata est. Unde eis etiam communicandum non est, cum sententia apostolica ab Ecclesia præcisi sint. Ideo autem excommunicati sunt, quia officium non suum usurpant contra fidem et quidem verbis Ecclesiam prædicant, cui factis derogant, et os in cælum ponunt, Romanæ curiæ detrahentes, cum instar sacrilegii sit, de facto summi pontificis disputare. Quibus etiam magis credendum est, idiotis, an sapientibus Ecclesiæ universis? Si ergo in his quæ non sint periculosa, sed indifferentia, ut, abstinere a carnibus vel a vino, obedimus majoribus et prælatis Ecclesiæ, multo magis tenentur prædicti hæretici prælatis Ecclesiæ obedire in his quæ periculosum est facere; cum prælatis sententia (testante Gregorio) sive justa sit sive injusta, non solum timenda, sed etiam tenenda sit.

VARIE LECTIONES.

¹² Hoc ultimum deest in impresso. ¹³ In impresso multo magis. ¹⁴ Impressum habet gratiam. ¹⁵ In impresso, si male operantur, pœnam sustineant. ¹⁷ In impresso omnia hic sunt confusa, et pro periculosum est, habetur periculosum non est. ¹⁸ In impresso, promisit.

CAPUT V.

Opinio eorum qui dicunt quod bonis praelatis tantum sit obediendum eorumque refutatio.

Forte dicent quidam hæretici, quod bonis praelatis obediendum est, qui apostolorum vicarii sunt vita et officio; non vero iis qui apostolorum vitam non habent, nec **262** officium eorum retinent, quia hi mercenarii sunt, non pastores.

Verum his obviat beatus Clemens, dicens: « Sacerdotes et reliqui ministri Ecclesie, omnisque plebs, episcopos suos diligere debent, eorumque præceptis obedire; etiamsi ipsi aliter agant (quod absit), nisi in fide erraverint. » Item Eusebius papa: « Oves quæ suo pastori commissæ sunt, eum reprehendere non debent, nisi a fide exorbitaverit, » nec ullatenus accusare possunt; quia facta pastoris, gregis gladio ferienda non sunt ¹⁹.

CAPUT VI.

Auctoritate probare conantur hæretici quod tantum apostolorum imitatoribus obediendum est.

Quod autem illis solis potestas ligandi et solvendi data sit, qui doctrinam simul et vitam apostolorum servant, variis conantur auctoritatibus probare. Ait enim Augustinus, in libro *De Baptismo*: « Remissionem peccatorum per seipsum facit Deus, vel per columbæ membra. » Dicit etiam idem Augustinus, peccata vel commissa dimitti a sanctis.

Idem super Exodum, ubi de lamina aurea sacerdotis loquitur, quæ semper erat in fronte sacerdotis. « Hæc, inquit, significat fiduciam bonæ vitæ, quam qui vere, perfecteque, non tantum significatione, sed veritate sacerdos habet, solus potest peccata auferre. » Item Gregorius: « Illi soli habent in carne positi ²⁰, ligandi et solvendi potestatem sicut sancti apostoli, qui illorum exempla simul cum doctrina tenent. » Item ex dictis Gregorii: « Hæc soli Petro concessa est potestas, et imitatoribus Petri, nam quicumque Petri vestigia imitantur, habent hanc ligandi et solvendi potestatem. » In Malachia etiam legitur: *Maledicam benedictionibus vestris (Malach. 11)*. Et alibi: *Væ illis qui vivificant animas quæ non virunt, et mortificant animas quæ non moriuntur (Ezech. 111)*. Si enim maledicit Dominus benedictionibus eorum, et si animæ quas vivificant, non vivunt, quomodo per eos gratia benedictionis datur ²¹?

CAPUT VII.

Præmissorum determinatio. Quod omnes sacerdotes habent ligandi et solvendi potestatem.

Ad hoc dicimus, quod omnes sacerdotes habent potestatem ligandi et solvendi, sed illos solos digne ac recte hac potestate uti, qui præditi sunt vita et doctrina apostolica, et ad hoc referendæ sunt præ-

A dictæ auctoritates, quæ dicunt injustos sacerdotes nec ligare nec solvere, id est nec digne, nec recte. Absolute tamen per illos qui sancti non sunt, sit remissio vel retentio peccatorum. Dat enim Deus benedictionem digne petenti, etiam per indignum ministrum. Quod autem in Malachia legitur: *Maledicam benedictionibus vestris (Malach. 11)*, sic intelligitur, *Benedictionibus vestris*, id est iis quæ nostris benedictionibus non possidetis, *maledicam*, quia me vos deserente, vobis cedent in malum. Vel sic: et si benedicunt sanctis, non hoc faciunt ex vero corde; et sic, benedictio vertitur eis in maledictionem. Vel sic: quod a vobis benedicunt, a me maledicunt, quia male agentibus benedicunt, adulanturque peccantibus, dummodo sint divites ²². Vel intelligatur hoc dici contra hæreticos ab Ecclesia præcisos et excommunicatos, quorum benedictiones **263** sunt maledictiones, qui eorum sequuntur errores. Illud autem, *Væ illis qui vivificant animas*, id est se vivificare dicunt, intelligitur de his qui absque clave scientiæ et forma bonæ vitæ, ligare vel solvere præsumunt.

Quod vero potestatem ligandi et solvendi habeant omnes sacerdotes, testatur Hieronymus super illum locum Evangelii, ubi Dominus ait Petro: *Tibi dabo claves regni cælorum*, etc. (*Matth. xvi*). « Habent eandem judicariam potestatem cæteri apostoli, habet et omnis Ecclesia in episcopis et presbyteris, sed ideo Petrus eam specialiter accepit, ut omnes intelligant quod quicumque ab unitate fidei et societate Ecclesie se separaverit, nec a peccatis solvi, nec cælum potest ingredi. » Item quod sacerdos etiam si malus sit, gratiam tamen transfundat pro suæ dignitatis officio, Augustinus ostendit dicens: « Dictum est a Domino, in Numeris, ad Moysen et Aaron sacerdotes: *Vos ponite nomen meum super filios Israel, ego Dominus benedicam eos (Num. vi)*. » Ut gratiam per ministerium ordinati transfundat hominibus, nec voluntas sacerdotis obesse vel prodesse potest, sed meritum benedictionem poscentis. Quanta autem sit dignitas sacerdotalis officii et ordinis, hinc advertimus. Augustinus dicit in libro *Quæstionum Veteris et Novi Testamenti*: « Dictus est de nequissimo Caipha, inter cætera: Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit (*Joan. 11*), » per quod ostenditur spiritum gratiarum personam ²³ non sequi indigni vel digni, sed ordinem traditionis, ut, quamvis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere, nisi fuerit ordinatus, ut nihil ministrorum officium exhibeat ²⁴. Dei autem est officium ²⁵ tribuere benedictionis.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ In impresso, omnino contrarie, sic: *Pastoris gladio oves feriendæ non sunt*. Verum, lectionem nostram retinendam esse, quilibet facile collegerit. ²⁰ In impresso sic: *in hac causa positi*. ²¹ In impresso, pro, *datur*, habetur *transfunditur*. ²² Sequentia omnia in impresso desunt. ²³ In impresso, partem. ²⁴ In impresso ita, ut officium ministri exhibeat. ²⁵ In impresso pro officium habetur effectum.

CAPUT VIII.

Opinio illorum qui dicunt quod officium vel ordo nihil confert ad consecrandum, vel benedicendum, ad ligandum et solvendum.

Aiunt etiam prædicti hæretici quod magis operatur meritum ad consecrandum vel benedicendum, ligandum et solvendum, quam ordo vel officium. Unde ipsi quamvis ordinati non sint, quia se justos esse fingunt et merita apostolorum habere, modo sacerdotali benedicere præsumunt. Dicunt etiam se posse consecrare, ligare et solvere, quia meritum dat potestatem, non officium : et ideo qui se dicunt apostolorum vicarios, per merita debent habere eorum officia. In quo maxime contra Ecclesiam navigant, et se contra demonstrant esse. Istum autem errorem fulcire conantur auctoritate N. ²⁶, dicens : « Sacerdotes non propria virtute benedicunt, sed quia figuram Christi gerunt, et propter eum qui in ipsis est, benedictionis plenitudinem tribuunt. » Itaque, non solum is qui sacerdotium sortitus est, sed quicumque Christum in seipso habet, et ejus figuram gerit per conversationem bonam, sicut Moyses idoneus est, ut benedictionem præstet. Ad hoc etiam notandum, aiunt, quod Apostolus in Epistola ad Romanos, dicens, *per quem accepimus gratiam et apostolatatum* (Rom. 1), præposuit gratiam apostolatus ²⁷.

Prædictis autem respondemus, quod alia est benedictio quæ congruit solis sacerdotibus, alia quæ ab omnibus communiter exhibetur. Denique sacerdotes in quibus Christus habitat, benedictionis **264** plenitudinem tribuere dicuntur, non quia illi soli gratiam transfundant, sed quia illi soli licite et digne id agant ²⁸. Nec subditos mala vita sacerdotis lædit, si vere faciunt quod ille dicit.

Unde Gregorius : *Multi dum plus vitam sacerdotis quam suam discutiunt, in erroris foveam dilabuntur, minus considerantes, quod non eos vita sacerdotum læderet, si humiliter bonis sacerdotum admonitionibus aures accommodarent* ²⁹.

CAPUT IX.

Infirmatio illorum qui dicunt quod non tenetur quis confiteri sacerdoti, si præsto sit laicus.

Præfati etiam dicunt hæretici quod non est necesse hominem confiteri peccata sua sacerdoti, si præsto sit laicus cui possit confiteri. Sed, quod studiose requirendus sit sacerdos, cui Deus concessit potestatem ligandi et solvendi, ostendit Augustinus in libro *De penitentia*, dicens : « Qui vult confiteri peccata, ut inveniatur gratiam, quærat sacerdotem qui sciat ligare et solvere, ne cum negligens circa se existit, negligatur ab eo qui miseri-

A corditer eum monet et petit. » Idem : « Judicet se homo voluntate dum potest, et mores in melius convertat, ne cum non poterit, præter suam voluntatem a Domino judicetur. Et cum protulerit in se severissimæ (sed tamen utilissimæ) medicinæ sententiam ³⁰, veniat ad antistites, per quos illi claves in Ecclesia ministrentur. A præpositis sacramentorum ³¹ accipiat suæ satisfactionis modum. » Item Leo papa : « Multiplex misericordia Dei ita lapsibus humanis subvenit, ut non modo per baptismum, sed etiam per penitentiam spes vitæ reparetur, sic divinæ voluntatis præsiidiis ordinatis, ut indulgentiam Dei, nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtinere. Christus enim hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut penitentibus et peccata confitentibus darent penitentiam satisfactionem, et eisdem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum, per januam reconciliationis admitterent. » Item Leo : « sufficit confessio quæ primum Deo offertur per sacerdotem, quem pro delictis primum peccator accedit. Tunc enim plures ad penitentiam provocari poterunt, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis ³². » Item Augustinus. « Quem penitet de peccatis, dolorem lacrymis ostendat, et per sacerdotem suam vitam Deo repræsentet : præveniat Dei iudicium per confessionem ; præcepit enim Deus mundandis ore sacerdotibus peccata esse confitenda, non per scriptum, vel nuntium, ut singuli pro peccatis suis erubescant ; quia erubescencia partem habet remissionis. »

CAPUT X.

Quod in necessitate potest homo confiteri peccata sua proximo, vel socio suo, si desit sacerdos.

Ex prædictis patet quod non sufficit confiteri Deo sine sacerdote ; nec est vere humilis et penitens, nisi desideret ac studiose requirat sacerdotis iudicium. Si tamen sacerdotis habere non possit copiam, socii vel proximo sufficit confiteri. Unde Augustinus, in libro *De penitentia* : « Tanta est vis confessionis, ut si desit sacerdos, confiteatur proximo. » Sæpe enim contingit quod penitens non **265** potest verecundari coram sacerdote. Et quoniam desideranti nec tempus, nec locus offert, etsi ille cui confitebitur, ligandi et solvendi potestatem non habeat, fit tamen dignus venia, ex sacerdotis desiderio, qui crimen confitetur socio. Mundati enim sunt leprosi dum irent orare, vel ostendere se sacerdotibus, antequam ad eos pervenirent. Unde patet, Deum ad eorum corda respicere, qui non possunt ad sacerdotes pervenire ³³ (Luc. xvii).

Objiciunt autem nobis in hunc modum : Si pec-

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ Nomen auctoris in impresso desiderabatur, in ms. autem legere nequivi, quantum autem conficere potui, erat, Esitii : hujus vero loco, exemplar impressum substituerat, auctoritas eventu dicentis. ²⁷ Tota hæc periodus deest in imp. ²⁸ In impresso sic, sensu contrario, non quia illi soli licite et digne id agant. ²⁹ In impr. adhiberent. ³⁰ Plura hic desiderantur in impresso. ³¹ In impresso, sacerdotum. ³² Cetera desiderantur in impresso. ³³ In impresso sic sine sensu, dum necessitate te prohibent sacerdotes prævenire.

catum omnino remissum est a Deo per cordis contritionem, ex quo pœnitens habuit voluntatem confitendi ²⁵, quid postea dimittitur a sacerdote? Video enim quo vinculo eum ligat, scilicet temporali pœna, sed non à quo eum absolvat. Ante pœnitentiam enim cordis, anima rei maculam habet, et fetorem peccati, et æternæ ultionis vinculo ligata existit. Si vero ante confessionem, per contritionem cordis, Deus per seipsum sine ministerio sacerdotis, et debitum omnino relaxat, et animam interius purgat a contagio, et fetore peccati, quid igitur murulat, quid dimittit sacerdos?

Ad hoc dicimus quod homo, quando peccat, delinquit contra Deum et contra proximum: Contra Deum, quia facit contra ejus præceptum, contra proximum, per pravum exemplum. Cum ergo pœnitentia remittitur ei peccatum quoad reatum, id est quantum ad debitum pœnæ æternæ, remissum est quoad Deum: Sed quia peccavit etiam contra proximum, restat pœna temporalis ei injungenda. Præterea quia nemo certus est utrum revera habeat veram contritionem per quam ei omnia peccata remissa sint; ideo datum est a Deo officium sacerdotibus, ut pœnitentibus sacramentum absolutionis impendant, et secundum quod viderint illos dispositos, majorem aut minorem injungant satisfactionem. Itaque sacerdos solvit per culpæ et pœnæ relaxationem, et quando per reconciliationem, in Ecclesiam inducit; ligat, quando sententia excommunicationis subditos ferit ²⁶.

CAPUT XI.

Opinio eorum qui dicunt, quod generales absolutiones quæ fiunt ab episcopis in variis officiis, non sint ratæ.

Prædicti etiam hæretici nituntur probare, quod absolutio quæ sit ab episcopis in consecratione Ecclesiarum, vel in aliis officiis, non sit habenda rata. Aiunt enim: Iste tenetur ad satisfactionem trium annorum, unus episcopus in consecratione unius ecclesiæ dimittit ei tertiam partem, secundus relaxat aliam tertiam partem, et tertius reliquam relaxat tertiam, quia tantam potestatem relaxandi habent secundus et tertius quantum et primus. Quod si est pro tribus obolis et nummis, relaxabitur pœnitentia triennis. Item, indiscreta videtur esse illa relaxatio, nec æqua satisfactionis recompensatio, si pro uno obolo vel nummo, relaxetur unius anni satisfactio.

Verum ad prædicta dicimus, quod ille cui injungitur satisfactio, charitatem habet vel non. Si charitatem non habet, nihil ei ab episcopo relaxatur: Si vero charitatem habet, aut sit in charitate, hoc dicitur ei charitas, ut perficiat pœnitentiam sibi injunctam, nec seipsum palpet, corporalem declinans

A pœnam, quin injunctam sibi pœnitentiam peragat, si potest. Quia ipsa charitas reddit hominem paratum, ut non solum illam, verum etiam majorem compleat, si ei injungeretur. Talis, si implet illud, pro quo facta est relaxatio ab episcopo, non relaxandæ pœnæ intentione, sed ex charitatis fervore, et decedit ante peractam pœnitentiam, remittetur ei tantum de pœna purgatoria, quantum in præsentis sæculo ei relaxavit episcopus **266**. Dicimus etiam quod liceat spirituales pœnas commutari in corporalem, vel pecuniariam, quæ in plerisque longe gravior corporali ²⁶. Nec isti, qui ex charitate accedunt ²⁷, sicut commutatio pœnæ quantum ad ipsum, quia non hac intentione facit illud pro quo sit relaxatio, scilicet ut relaxetur ab injuncta pœnitentia, sed solo intuitu charitatis. Nec vult ut relaxetur, sed habeat propositum perficiendi pœnitentiam, si Deus concesserit vitam. Quia igitur proponit eam perficere, nec in ipso remanet quin perficiat, si priusquam perficiat, decedit, et ipse episcopus hac intentione relaxat, ut in purgatorio ei aliquid de pœna relaxetur: isti, si fuerit morte præventus, tantum de pœna purgatorii relaxabitur, quantum in hoc sæculo de pœna temporali relaxatum esse videbitur.

CAPUT XII.

Opinio illorum qui dicunt suffragia illa quæ fiunt ab illis qui sunt in peccato mortali, non prosunt mortuis.

C Dicunt etiam prædicti hæretici quod orationes vel suffragia eorum qui sunt in mortalibus peccatis ²⁸, animabus mortuorum non prosunt. Nam quomodo potest aliis prodesse qui sibi non potest prodesse? Item, oratio quæ fit in orantis perniciem, quomodo erit in alterius salutem? hoc autem probare nituntur auctoritatibus et rationibus. Dicit enim auctoritas: « Si is displicet qui ad intercedendum mittitur, irati iudicis animus ad deteriora provocatur. » Item: « Qui indevote orat, iudicium sibi postulat. » Sed qui sibi in oratione postulat iudicium, quomodo aliis postulat remedium? Item: *Oratio ejus fiat in peccatum (Psal. cviii)*. Quomodo ergo ad salutem aliorum? Item ille qui meretur offensam apud Deum quia orat, quomodo pro alio perorabit? *Peccatori enim dixit Deus, quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? (Psal. xl.)* Item et rationibus probare conantur: Sacerdos in mortali peccato existens, dum celebrat divina, aut orat, actio illa mala est, et per hanc sibi meretur pœnam æternam, ergo eadem non meretur alii relaxationem pœnæ: nulla enim actione potest quis mereri bonum et malum. Item, dicit auctoritas quod illius sacerdotis missa audienda non est, de quo indubitanter constat quod

VARIÆ LECTIONES

²⁵ In impresso, votum confitendi. ²⁶ Præcedentia omnia in impresso habebantur hinc inde aliter, et valde obscure: sed et in ms. vix sensus aliquis colligi potuit. ²⁶ Ms habebat, nam in pecuniarum, quæ tamen plerumque gravior est corporali. ²⁷ In impresso sic, sine sensu, isti cui ex charitate accedit. ²⁸ In impresso, qui in morte sunt.

habeat concubinam. Alia etiam clamat auctoritas, A talis sacerdotis missa non est audienda, de quo indubitanter constat quod habeat concubinam, intelligendum est de sacerdote qui convictus vel confessus est in jure, seu in judicio; cujus missa audienda non est, non quod sit mala, sed quod hoc faciendum est in verecundiam et confusionem sacerdotis, ut sic peccatum suum cognoscat et poeniteat.

CAPUT XIII.

Præmissorum solutio, et quod oratio quæ fit ab Ecclesia, a quocunque proferatur, prosit mortuis et vivis.

Illis facile potest responderi. Verum enim est quod is qui ad intercedendum mittitur, Deo per mortale peccatum displicet, ex eo quod præsumit orare pro alio. Deterior etiam sit sua conditio divina celebrando; maxime si fuerit in notorio crimine, quia et in eo peccat quod præsumit, et quod aliis occasio scandali sit, sed tamen quia orat in persona Ecclesiæ ⁴⁰, dicens: *Oremus*, ipsum significatum orationis, seu ipsa orationis significatio ⁴¹ prodest B aliis, non ex virtute orationis orantis, sed ex virtute Ecclesiæ, ad hoc orationem instituentis, ut prosit vivis vel mortuis. Peccat ergo qui in mortali peccato præsumit celebrare; prodest tamen oratio 267 quantum ad vim significationis, non quantum ad actionem orantis.

Sciendum etiam quod duplex est devotio, scilicet naturæ et gratiæ: Devotio naturæ est, quando quis ex naturali pietate orat, et ex quadam humilitate, quamvis sit in peccato. Talis si oret, ex eo quod orat non peccat, quia non indevote orat quantum ad devotionem naturæ; hujus oratio ipsi oranti non obest et illi pro quo orat potest prodesse quantum ad virtutem orationis. Devotio gratiæ est, C quando aliquis ex charitate orat. Est ergo sensus: qui indevote orat, id est sine devotione naturæ vel gratiæ, iudicium sibi postulat, id est peccat. Ille autem qui peccato notorio laborat, et aliis præbet scandalum, oratio ejus fit in peccatum illi, et non aliis pro quibus orat; actio, inquam, orantis, et non virtus orationis. Licet igitur apud Deum mereatur offensam actione prava, tamen pro alio virtus orationis perorat. Cum autem dicitur: *Peccatori autem dixit Deus*, etc. (*Psal. xix.*) Peccator dicitur ille, qui gloriatur cum male fecerit, quia laborat publico crimine, vel qui convictus vel confessus est in jure: Talis, si in publico id est in ecclesia orat, vel prædicat, vel psalmos cantat, peccat, ut dictum est. Item, si talis divina celebret, quantum D in se est, peccat; virtus tamen orationis alios adjuvat. Si vero hæreticus ab Ecclesia divisus, pro aliis orat, jam non orat in persona ⁴² Ecclesiæ, nec ipsi nec aliis prodest oratio.

Ex præmissis patet quod peccatoris obstinati actio qua orat, mala est, nec ei nec aliis prodest, sed ipsa significatio orationis, quia ab Ecclesia Dei ad hoc est instituta ut prosit, prodest aliis, et ita non est mala, sed bona. Quod autem dicitur, quod

talibus sacerdotis missa non est audienda, de quo indubitanter constat quod habeat concubinam, intelligendum est de sacerdote qui convictus vel confessus est in jure, seu in judicio; cujus missa audienda non est, non quod sit mala, sed quod hoc faciendum est in verecundiam et confusionem sacerdotis, ut sic peccatum suum cognoscat et poeniteat.

CAPUT XIV.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod orationes ab Ecclesia institutæ, sive a bono vel malo sacerdote proferantur, prosunt.

Quod autem orationes ab Ecclesia institutæ prosint, si in persona ⁴³ Ecclesiæ proferantur, seu a malo, seu a bono, rationaliter probatur. Si merita ministrorum non augment vel minuunt vim Sacramentorum, videtur quod nec vim orationis. Sed patet quod vis baptismi vel eucharistiæ vel alterius sacramenti, non augetur vel minuitur a quocunque detur: a simili, nec vires ecclesiasticarum orationum; habent enim in se quamdam vim sacramentalem. Præterea, si merita ministrorum auferent vel minuerent vim orationum, unitas Ecclesiæ non staret, imo schisma fieret; quia quidam sequerentur sacerdotem quem crederent meliorem, et fugerent alium quem putarent deteriorem; rursus, alii illum, alii alium sequerentur.

Paulus etiam contra illos qui gloriabantur de baptistis, dicit unum esse baptismum, et unum qui baptizat (*I Cor. i*). A simili, nemo debet gloriari de orationibus hujus vel illius: tanta enim est vis orationis prolatae ab isto quam ab alio, quantum ad ipsius orationis significationem ⁴⁴, licet non quantum ad devotionem orantis ⁴⁵; devotio enim 268 orantis poterit esse efficacior quanto major, sed oratio, quantum in se est, non erit fructuosior: Verbis enim inesse virtutem clamant Scripturæ tam divinæ quam humanæ. Nonne vis est in his verbis: *Baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti? Hoc est corpus meum: Hic est calix Novi Testamenti*, quare in ecclesiasticis orationibus manet vis, si proferantur in persona Ecclesiæ ⁴⁶, non quantum ad proferentem, sed quantum ad instituentem?

CAPUT XV.

Opinio illorum qui dicunt quod omne mendacium est peccatum mortale.

Est et alius prædictorum error, quod asserant quod omne mendacium est peccatum mortale. Quod sic probare conantur: Ait enim auctoritas: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium (Psal. v)*. Et alibi: *Os quod mentitur, occidit animam (Sap. i)*. Item: *Sit sermo vester, est, est, non, non; quod autem amplius est, a malo est (Matth. v; Jac. v)*. Ac si dicat

VARIÆ LECTIONES.

³⁹ In impresso sic, nec psalmos dicere debet. ⁴⁰ In impresso pro persona, vitiose habetur propria ecclesia. ⁴¹ In impresso omnia hic sunt confusa, et sine sensu. ⁴² In impresso, præsentia. ⁴³ In impresso, præsentia. ⁴⁴ In impresso, ab orationis significatione. ⁴⁵ In impresso pro orantis, habetur orationis, sed perperam. ⁴⁶ In impresso, non sine crasso errore, pro persona Ecclesiæ, habetur, parochia ecclesiastica.

auctoritas : Simpliciter tantum affirmate quod verum est, falsum negate. Si hoc est præceptum, ergo si quis mendacium asserit, mortaliter peccat. Item, quidquid sit contra conscientiam, ædificat ad gehennam, ergo mortale peccatum est. Item, cum dicitur in Decalogo : *Non falsum testimonium dices* (*Exod. xx; Matth. xix*), ex parte intelligitur totum. Ergo tibi prohibetur mendacium; ergo qui mentitur contra prohibitionem facit. Ergo mortaliter delinquit.

CAPUT XVI.

Prædictorum solutio, et quod non omne mendacium est peccatum mortale,

Ad hoc dicendum est, quod quoddam mendacium est peccatum mortale, quoddam veniale, quod penes se habet causam excusationis ⁴⁷, ut quando prodest alicui, et nulli obest. Quam mendaciorum differentiam manifeste insinuat Augustinus (*in Psal. v*), dicens : Triasunt mendaciorum genera; nam sunt mendacia pro salute vel commodo alicujus, non malitia, sed benignitate dicta, ut obstetrices in Exodo fecisse leguntur ⁴⁸, quæ dixerunt Pharaoni falsum pro filiis Israel servandis (*Exod. 1*). Est et aliud mendacii genus, quod sit joco, quod non fallit, sed sola placendi vel delectandi voluntate profertur, et ille cui dicitur, scit, quod causa joci dicatur. Hæc duo genera mendaciorum non sunt sine culpa, sed non cum magna. Tertium genus est, quod ex malignitate et duplicitate procedit, cunctis cavendum valde. Ad illam ergo speciem mendaciorum, quæ peccatum mortale est, refertur illud quod dicitur : *Os quod mentitur occidit animum* (*Sap. 1*). Et illud : *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal. v*). Quod autem dicitur : *Sit sermo vester, est, est, non, non* (*Matth. v; Jac. v*), non est præceptum sed consilium, et specialiter dicitur contra juramentum. Monet enim sacra Scriptura, ne juremus sine causæ cognitione : superflua enim juramenta pernicioosa sunt. Unde sequitur, *quod amplius est, scilicet juramentum, a malo est*, non quidem a malo jurantis, seu juramenti, sed a malo **269** jurare cogentis ⁴⁹. Quod autem dicitur, quidquid sit contra conscientiam, id intelligitur de mortali peccato, quia si conscientia dicitur ⁵⁰ alicui, aliud opus esse peccatum mortale, et tamen facit ⁵¹, seipsum ædificat ad gehennam, et æterna morte dignum reddit. Mendacium vero quod est veniale, etsi hoc modo fiat contra conscientiam, scilicet quod conscientia dicit tale opus esse peccatum, tamen quia veniale est ex causa non ædificat ad gehennam, nec sic mentienti dicitur conscientia, quod tale mendacium sit mortale. Si enim dicitur conscientia quod tale mendacium esset mortale, et faceret, peccaret mortaliter. Cum autem dicitur :

A *Non falsum testimonium, etc.* (*Matth. xix*), dicimus quod tantum prohibetur genus mendacii quod est mortale.

CAPUT XVII.

Utrum in aliquo casu licitum sit mentiri.

Quærent etiam hæretici utrum aliquo casu licitum sit mentiri, vel non. Si licitum est, ergo aliquo casu mentiri non est malum; quod falsum est. Ad hoc dicimus quod aliquid dicitur licitum duobus modis, uno modo dicitur licitum illud, quod potest fieri sine aliquo peccato; juxta quam acceptionem ait Apostolus : *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt* (*I Cor. vi*). Alio modo dicitur aliquid esse licitum, quod quamvis non possit fieri sine peccato veniali, tamen sine mortali aliquando fit, et secundum hoc licitum est mentiri in aliquo casu, et non aliter.

Verum quod aliquis in aliquo casu non solum possit, sed etiam teneatur mentiri, videtur posse probari hoc modo. Ecce aliqui insequuntur aliquem ut eum occidant, ille fugiens abscondit se apud alium, insequentes quærent ab illo a quo absconditus est, de abscondito, ubi sit. Ille autem vehementer opinatur absconditum esse in peccato mortali, et taliter moriturum si nunc occideretur. Ergo quia proximus ejus est, tenetur eum servare ad vitam corporis et animæ, sed maxime animæ, ergo videtur ad hoc teneri, ut dicat absconditum non esse ibi, et ita tenetur mentiri. Ad hoc dicimus quod non tenetur mentiri, nec falsum dicere, sed potest verum tacere. Et si forte mentitur ad servandam vitam proximi, venialiter peccat; quia hoc non facit intentione fallendi aliquem, sed intentione conservandi aliquem ad vitam. Ubiunque ergo intentio mentientis non tendit ad malum, veniale est mendacium; sed ubi intentio tendit ad malum, non ad bonum, vel potius ad malum quam ad bonum, mendacium mortale est. Nullo ergo modo mentiri bonum est; sed asserere quod omne mendacium sit peccatum mortale, stultum est.

CAPUT XVIII.

Opinio illorum qui dicunt quod nullo modo est jurandum.

Asserunt etiam prædicti hæretici nullo modo esse jurandum, quod auctoritatibus multis et rationibus probare videntur. Dicit enim Christus : *Sit autem sermo vester, est, est, non, non*, etc. (*Math. v*). Alibi etiam **270** dicit in Evangelio : *Nolite jurare omnino, neque per cælum, quoniam sedes Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum ejus est; neque per capillum capitis vestri, quia non potestis unum facere album, vel nigrum* (*Math. v*).

Ad hoc dicimus quod jurare, in se neque bonum neque malum est, sed indifferens; aliquando ta-

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ In impresso, errore intolerabili, pro excusationis, habetur excommunicationis. ⁴⁸ In impresso verum perperam, loquuntur. ⁴⁹ In impresso pro jurare habetur jure. ⁵⁰ In impresso, dicit. ⁵¹ Omnia hic in impresso confusa, hoc modo : tamen facere ipsum ad gehennam, et dignum est æterna morte.

men malum est, aliquando non. Sponte enim et a sine necessitate jurare, vel falsum jurare, grande peccatum est; ex necessitate autem jurare, scilicet ad asserendam innocentiam, vel ad fœdera pacis confirmanda, vel ad persuadendum auditoribus quod eis utile est⁷⁹ malum non est, est enim necessarium. Unde Augustinus, *De sermone Dom. in monte*: « Juramentum faciendum est in necessariis, cum homines pigri sunt credere quod eis utile est; licet enim juratio non sit bona, non est tamen mala quando necessaria est. » Item Augustinus *sup. Epist. ad Gal.*: « Non est contra Dei præceptum juratio, sed ita intelligitur Dominus prohibuisse a juramento, ut quantum in ipso est, quis non jurat; quod multi faciunt, in ore habentes jurationem, tanquam aliquid magnum et suave: »^B Apostolus enim novit præceptum Domini et juravit tamen (*Rom. 1*)⁷². Prohibemur ergo jurare, cupiditate vel delectatione jurandi⁷⁴. Item Augustinus in eodem *Serm.*: « Quod ergo ait Christus in Evangelio: *Ego dico vobis, nolite jurare omnino*, intelligitur præcepisse ne quisquam tanquam bonum appetat juramentum, et assidue jurandi, labatur in perjurium. » Quod vero addit: *Sit autem sermo vester, est, est; non, non*, bonum est, et appetendum; quod autem amplius est, id est si jurare cogaris, scias de necessitate venire infirmitatis eorum quibus aliquid suades, quæ infirmitas utique malum est, unde nos quotidie liberari precamur, dicentes: *Libera nos a malo* (*Matth. vi*). Itaque, non dixit, *quod amplius est*, malum est; tu enim non facis malum, quia bene uteris juratione; sed *a malo illius est*, qui aliter non credit, id est ab infirmitate, quæ aliqua poena est⁷⁵, aliquando etiam poena et culpa. Ibi ergo Dominus prohibuit malum, suasit bonum, indulsit necessarium. Quod autem Dominus in Evangelio præcipit: *Nolite jurare omnino, neque per cælum, neque per terram, neque per creaturam aliquam*. Hoc ideo factum est, ne Judæi qui quasi parvuli sensu erant, jurantes per angeles et elementa, creaturas divino venerantur honore, hoc enim melius erat Deo exhibere quam creaturis. Infirmitas ergo prohibuit⁷⁶, sanctis vero qui in creaturis Creatorem venerabantur, non prohibuit. Unde Joseph per salutem Pharæonis juravit, Dei iudicium in eo veneratus quo positus erat quasi Salvator *Ægypti*; infirmitas vero Christus ita per creaturas jurare prohibuit, ne vel aliquid divinum in eis inesse crederetur, pro quo eis reverentia deberetur, vel ne per eas homines falsum jurantes, se non teneri juramento putarent⁷⁷.

In illa etiam auctoritate quæ est in Epistola canonica, *Ante omnia, etc.*, non prohibetur juratio, sed pronitas et præcipitatio ad jurandum.

CAPUT XIX.

Quod in quibusdam casibus liceat jurare.

Prædictis auctoritatibus Evangelii⁷⁸, manifestum est licitum esse jurare, ex causæ cognitione; quod et aliter⁷⁹ probari potest. Dicit enim Apostolus **271** in Epistola ad Hebræos: *Omnis controversiæ finis est juramentum* (*Hebr. iv*).

Ille igitur qui suspectus est de aliquo crimine, cum ejus simplici verbo non sit credendum quomodo cogetur ad purgationem, nisi per sacramentum, cum aliæ purgationes ab Ecclesia sint prohibitæ, ut, iudicium aquæ frigidæ, et ferri candentis, aut ignis? hoc enim modo se purgare, est Deum tentare. Dominus etiam Abrahæ per semetipsum juravit⁸⁰ quod eum benediceret et multiplicaret. Unde Apostolus ad Hebræos: *Abrahæ namque promittens Deus, quoniam non habuit majorem per quem juraret* (*Hebr. vi*). Et infra: *Volens Deus abundantius pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum* (*ibid.*)⁸¹. Super hunc locum dicit auctoritas: Condendit consuetudini hominum, ut certos faceret. Item in Psalmo: *Juravit Dominus, et non poenitebit eum* (*Psal. cix*). Et alibi: *Quibus juravi in ira mea* (*Psal. xciv*). Legitur et in Apocalypsi quod angelus *juravit per viventem in sæcula* (*Apoc. x*). Apostolus etiam in Epistola ad Romanos, jurat in hunc modum: *Testis mihi est Deus* (*Rom. 1*). Quid autem aliud est Deum in testem inducere, quam per eum jurare? Quomodo etiam faciet quis fidelitatem Domino suo, nisi per juramentum⁸²?

CAPUT XX.

Opinio illorum qui dicunt quod nullo modo homo est occidendus.

Asserunt etiam prædicti hæretici, et hostes Ecclesiæ, in nullo casu et nulla occasione, nulla causæ ratione, hominem esse occidendum. Dicunt enim Deum prohibuisse homicidium, dicens in lege: *Non occides* (*Exod. xx; Matth. v*). Etiam in Evangelio: *Omnis qui acceperit gladium gladio peribit* (*Matth. xxvi*). Item Augustinus ad Marcellinum comitem, pro quibusdam sceleratis⁸³: « Imple, Christiane Judex, pii Patris officium, sic succedendum iniquitati memineris, ut non peccatorum⁸⁴ atrocitatibus exerceas ulciscendi libidinem, sed peccatorum vulneribus curandi adhibeas voluntatem. » Et infra: « Poena illorum quamvis de tantis sceleribus confessorum, rogo te ut præter suppli-

VARIE LECTIONES.

⁷⁹ In impresso sic: Ad persuadendum aliquid quod alicui est utile. ⁸⁰ In impresso male pro juravit habetur jurare prohibens. ⁷² In impresso, ergo jurare intellexit. ⁷³ In ms. pro aliqua, habetur aliquando. ⁷⁴ In impresso, sequentia omnia confusa sunt et hinc inde quædam ommissa, locis relictiis vacuis, et punctis respersis. ⁷⁵ Sequentia etiam omnia desunt in impresso. ⁷⁶ In impresso pro Evangelii, habetur Augustini. ⁷⁷ In imp., aliis modis. ⁷⁸ In impresso, huic sententiæ præponuntur sequentia, auctor etiam universorum in multis locis sacre Scripturæ legitur jurasse. ⁸¹ De his et sequentibus nihil in impresso. ⁸² In impr. additur, vel sacramentum. ⁸³ Hoc verbum in impr. prætermissum est.

⁸⁴ In peccatorum.

cium mortis sit, propter conscientiam nostram, et propter catholicam mansuetudinem commendandam. Quod etsi quibusdam de nostris atrocitate commotis, videtur indignum, et quasi dissolutionis et negligentiae simile⁸⁵, transactis tamen motibus animorum, qui pro factis recentioribus turbulentius⁸⁶ solent excitari, egregie luculenta bonitas apparebit. *Idem*: « Ex occasione terribilium iudicium et legum, ne æterni iudicii pœnas luant, corrigi eos cupimus, non necari. » *Item, Gregorius*: « Reos sanguinis defendat Ecclesia, ne effusionis sanguinis particeps fiat. » *Item Dominus ait*: *Nolo mortem peccatoris*, etc., (*Ezech. xviii*). De Judæis etiam in Evangelio prohibetur ne occidantur, quia cæpsarii⁸⁷ nostri sunt, et cedunt in argumentum⁸⁸ fidei nostræ. Unde in Psalmo legitur: *Ne occidas eos, nequando obliviscantur populi mei* (*Psal. lvi*). Augustinus etiam, ubi legitur, quod Absalon intravit ad concubinas patris (*II Reg. xvi*), dicit, quod per concubinas intelliguntur hæretici, qui occidendi non sunt, sed in carcerem detruendi, et frequenter admonendi, ut ad Christianæ fidei redeant veritatem. Ovis etiam errabunda occidi non debet, sed ad caulas reduci. Similiter hæretici qui characterem habent Christianum, cogendi sunt verbis et verberibus, ut ad Ecclesiæ redeant unitatem.

272 CAPUT XXI.

Idem rationibus probare conantur.

Multiplici ratione idem sic probare conantur; si hæc fuit legis Mosaicæ severitas, ut fur cogere restitueret furtum, in duplum vel in quadruplum (*Exod. xxi*), quid est quod tempore Evangelii quod prædicat misericordiam, fur pro furto morte plectitur? Nonne misericordia Evangelii debet præjudicare austeritati legis? Apud legem magna iudicabatur austeritas esse in legis talione quando dens pro dente, oculus pro oculo solvebatur (*Exod. xxi*; *Matth. v*), in tempore vero Evangelii multo major videtur esse severitas, cum pro abscissione unius pedis, morte damnetur alius (*Matth. xviii*). Quæ est hæc misericordia, quæ homicidium approbat, leges exasperat? præterea, qui hominem occidit legi obviat naturali, quæ dicit: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris* (*Matth. vii*; *Luc. vi*). Nemo ergo debet velle alium occidi, vel occidere, cum id nolit fieri de se. *Item*: Aliquis videt alium esse in mortali peccato⁸⁹ nec pœniteret, et ita dicit ei conscientia, quod si modo moreretur, damnaretur. Si ergo eum occidit, occidit eum in anima et corpore, et ita reus est damnationis illius. Et tamen, cum proximus ejus sit, tenetur eum diligere sicut se ipsum, et sic ad vitam æternam, et consequenter, ejus temporali salutem providere, ut provideat æternæ. Si vero dicatur, quod iudex hoc fa-

ciat, qui minister⁹⁰ est legis, Domino contradicitur qui ait: *Mihi vindictam, et ego retribuam* (*Deut. xxxii*; *Rom. xii*; *Hebr. xii*). *Item*, si quis objiciat et dicat: Nonne licet injurias hostium repellere? Ad hoc dicunt, quod « licet vim vi repellere, sed cum moderamine inculpatæ tutelæ, » defendendo scilicet se, sed non alium occidendo, sive ut inimicos nostros capiamus, vel fugemus, non vero occidamus. Si enim occiderimus, contra hoc præceptum Domini navigavimus: *Diligite inimicos vestros, et bene facite his qui vos oderunt* (*Matth. v*).

CAPUT XXII.

Ad prædicta responsio, et quod homicidarum et sacrilegorum punitio non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.

B His objectionibus sic respondemus: Quando iudex, dictante justitia⁹¹, præcipit aliquem occidi, ipse non occidit, sed lex. Iudex enim minister est legis, imo Dei, in exsequendis judiciis. Quod autem dicitur in Evangelio, *qui gladium acceperit*, etc. (*Matth. xxvi*). Sic intelligendum est: Qui iudicialia potestate abusus fuerit; vel injuste, sua auctoritate, sibi usurpaverit; vel qui ex odio vel superbia gladium acceperit, gladio peribit, hoc est condemnabitur. Quod autem Augustinus pro sceleratis intercessit, de misericordia fuit, non de rigore justitiæ. De justitia enim poterat eos comes temporali morte punire; ad iudicem autem ecclesiasticum non pertinet sanguinis effusio. Quod autem Gregorius ait: « Reus sanguinis, » etc., sic intelligendum est quod ad iudicem ecclesiasticum non pertinet sanguinis effusio, sed ad iudicem sæcularem, qui gladium quo punit corpus portat; iudex vero ecclesiasticus, potius animam quam corpus suo gladio punit. Et sicut iudex terrenus non debet usurpare officium ecclesiastici, ita nec ecclesiasticus terreni. Ecclesiam ergo defendere sanguinis reos, nihil aliud est quam eos non debere corporali pœna punire, sed potius pro eis apud terrenum iudicem intercedere. Cum autem Dominus **273** ait: *Nolo mortem peccatoris* (*Ezech. xviii*), non intelligitur de morte corporis, sed de morte animæ: non vult enim animæ mortem, sed potius ut convertatur, et vivat spiritualiter. De Judæis autem dicimus, quod non sunt occidendi. Si⁹² tamen laborent illis criminibus, pro quibus lex dicat hominem occidendum, iudex potest eos occidere, ut in hoc deserviat legi. Similiter, hæretici propter hæresim non sunt occidendi, sed propter characterem Christianum quem habent, ad caulam Ecclesiæ reducendi sunt. Si tamen illis peccatis laborant quibus mors temporalis debetur, a iudice sæculari puniri possunt, si tamen eos punit intuitu justitiæ, non ex ira, vel animi rancore. De fure dicimus quod ordinariè, propter furtum non debeat occidi, sed cogi ad furti

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ In impr., silere. ⁸⁶ In impr., tribuentibus. ⁸⁷ In impr., fratres. ⁸⁸ Augmentum. ⁸⁹ In impresso iterum hic quædam est confusio, dum ita legitur. Videt alium esse juniorem in mortem peccatoris. ⁹⁰ In impr., magister. ⁹¹ In impresso, pro dictante justitia, habetur sententia. ⁹² In impresso, male habetur sed.

restitutionem, et verberibus corrigi. De latrone vero qui viatoribus insidiatur, secus judicandum est, quia talis de jure interimi potest. Nec intelligitur homicida⁹³ esse, qui hunc interimit de præcepto principis, sicut legis minister; nec ipse hoc dicitur facere, sed lex ipsa. Dicimus etiam, quod in veteri lege nulla poterat fieri dispensatio circa reos, quos lex judicabat morte puniendos. Ille etiam qui ignoranter aliquem occidebat, non erat tutus nisi confugeret ad aliquam civitatem refugii. Sed in Novo Testamento⁹⁴, nullus ignoranter occidens morte punitur, imo quomodocunque occidat, si ad ecclesiam confugerit, salvus erit; majorem enim immunitatem præstat ecclesia in Novo Testamento, quam civitas refugii in Veteri. Judex etiam ecclesiasticus nullum debet punire pœna corporali, imo pro damnatis apud sæcularem judicem intercedere. Puniuntur tamen rei a sæculari judice, ut pœna unius sit metus multorum: multoties etiam parcutur reis; cum tamen in veteri lege nulla posset fieri dispensatio, sed sine omni misericordia reus damnabatur. Hoc autem non judicamus justum, ut si quis alicui membrum amputaverit, ideo morte corporali plectatur: de rigore tamen justitiæ, potest recipere talionem, imo majori pœna puniri, ex causæ cognitione. Dicimus etiam quod judex non⁹⁵ obviat legi naturali, quando præcipit homicidam interfici, quia non ipse, sed lex ipsa hoc facit. Debet etiam judex occidendum, quem credit esse in mortali peccato, diligenter admonere ut pœniteat, nec de contingentibus aliquid omittere, et ita liberat animam suam, nec tenetur reus, pro morte ejus temporali vel æterna, si juxta legem puniat. Qui vero juxta legem non habet potestatem occidendi, et scienter occidit, peccat mortaliter⁹⁶. Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est, aliquem occiderit, nulla suæ civitatis lege reus homicidii est; imo, nisi fecerit, reus erit deserti et contempti imperii: quod si sua sponte et auctoritate fecisset, in crimen effusi sanguinis incidisset. Itaque, unde punitur si fecerit injussus, inde punietur si non fecerit jussus. Multorum autem esse opinio, non licere homini occidere hominem, ne ab eo occidatur. Unde Augustinus ad Publicolam: De occidendis hominibus, ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium. Tenetur enim homo ante mortem sustinere temporalem, quam sustineat æternalem; debet enim suum bonum æternale præferre suo bono temporali, et prius mortem sustinere temporalem, quam occidendo fratrem, mortale peccatum incurrere⁹⁷. Cum autem judex exercet vindictam, ipse Deus dicitur eam exercere. Unde Apo-

A stulus: *Non sine causa*, id est non sine auctoritate Dei, *gladium portat; Dei enim minister est, vindex in iram* (Rom. xiii), id est propter iram Dei vindicandam, vel ostendendam. Cum ergo dicitur a Domino: *Mihi vindictam, et ego retribuam* (Deut. xxxii), inhibetur ne homo sua auctoritate se vindicet, sed vindictam relinquit judici vel legi. **274** Concedimus etiam, quod « vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ, » nec licet repellendo injurias, hominem occidere ex deliberatione, si tamen intuitu se defendendi, occiderit alium, non intendendo eum occidere, non peccabit mortaliter. Judex quoque si homicidam vel sacrilegum occidit ad aliorum correctionem⁹⁸, ut puniatur temporaliter, ne puniatur æternaliter, non debet dici illum odire quem occidit, sed potius diligere. Ad hoc enim puniunt, ut pœna temporali correptus, in ipsa pœna pœniteat⁹⁹, et sic pœnam vitet æternam.

Sed objiciunt: *Deus non judicat bis in ipsum* (Nahum. i, juxt. LXX). Ergo si quis temporali morte punitur, non debet æterna puniri; vel si punitur æterna, non debet puniri temporali: alioquin, si duplici morte punitur, injuste cum eo agitur, qui bis in idipsum judicatur. Ad hoc dicimus, quod homicida vel sacrilegus peccat in Deum, et in proximum; secundum quod peccat in Deum, si non pœniteat, punitur æternaliter; secundum quod peccat in proximum, punitur temporaliter. Ergo non judicatur bis in idipsum, quia nec secundum idipsum sic punitur, imo, secundum aliud, quia secundum quod in Deum peccavit, punitur æternaliter, secundum quod in proximum, temporaliter, ad correctionem et cautelam aliorum. Unde, si peccatum remittitur quoad Deum, per pœnitentiam, restat tamen, quoad proximum, puniendum pœna temporali.

CAPUT XXIII.

Quod in multis casibus homines interficiendi sint.

Quod autem in multis casibus homines interficiendi sint, videtur velle Hieronymus, super Isaiam, dicens: « Non est crudelis qui crudelem jugulat, sed crudelis patientibus esse videtur. » Nam latro suspensus in patibulo, crudelem putat esse judicem. Item super Ezechielem: « Qui malos percutit in eo quod mali sunt, et habet causam interfectionis, scilicet, ut occidet pessimos, Dei minister est. » Et super Joannem¹⁰⁰: « Homicidas et sacrilegos, et veneficos punire, non est effusio sanguinis, sed legum ministerium. » Item Augustinus, *De libero arbitrio*: « Si homicidium est hominem interficere vel occidere, potest aliquando occidi sine peccato; nam et miles hostem, et judex vel ejus minister nocentem. » Item Cyprianus, in *nono genere abu-*

VARIÆ LECTIONES.

⁹³ In impresso hic iterum confusio intellectus. ⁹⁴ In impresso pro, novo testamento, corrupte legitur infra notabitur. ⁹⁵ In impresso omittitur, non, unde contrarius causatur sensus, valde absurde. ⁹⁶ In impresso hic sine ullo sensu, ullave ratione, subjunguntur sequentia verba: Unde Jeremia in Jona propheta. ⁹⁷ Præcedentia hic etiam Augustini verba valde imperfecte allegata sunt, quibusdam etiam omissis, quibus sensus confunditur. ⁹⁸ In impr. pro correctionem, habetur cor recidendum. ⁹⁹ Item. In ipsa morte puniatur. ¹⁰⁰ Ms. habet Jeremiam.

sionis : « Rex debet furta cohibere, adulteros punire ¹ impios de terra perdere, parricidas et perjures non sinere vivere, filios non sinere impie agere.

CAPUT XXIV.

Opinio illorum qui dicunt quod prædicatores non debent laborare manibus.

Dicunt etiam prædicti hæretici quod nullo modo debeant propriis manibus laborare, sed ab illis quibus prædicant, necessaria accipere; quod conantur variis auctoritatibus confirmare. Ait enim Apostolus in Epistola ad Corinthios : *Quis militat suis stipendiis unquam? quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? quis pascit gregem, et de lacte ejus non manducat? nunquid secundum hominem hoc dico? Scriptum est enim in lege Moysi : Non alligabis os bovi trituranti (Deut. xxiii). Nunquid Deo cura est de bobus, an propter nos hoc dicit? nam propter nos hæc scripta sunt. Quoniam qui arat, in spe debet arare, et qui triturat, in spe percipiendi fructus, triturat. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus? (I Cor. ix.) Et infra : Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quod quæ de sacrario sunt ledunt, et qui altari deserviunt, de altari participant (ibid.). Ita et Dominus iis, qui Evangelium annuntiant, ordinavit ut de Evangelio vivant.*

Item Apostolus ait : *Nemo militans Deo, implicet se negotiis sæcularibus (II Tim. ii).*

275 CAPUT XXV.

Solutio prædictorum.

Ad hæc dicimus, quod licitum est prædicatoribus in necessitate, a subditis necessaria sumere. Sed isti pseudoprædicatores sunt, et ut in otio vivant, a simplicibus victum emungunt, cum tamen auctoritas dicat : « Semper aliquid operis facito, ne diabolus otiosum te inveniat, » Paulus etiam propriis manibus laborabat, ne sua prædicatio iis, quibus prædicabat, esset onerosa. Unde ait : *Cum apud vos essem et egerem, nulli onerosus fui (II Cor. ii).* Et

A ibidem : *Gratia Evangelium evangelizavi vobis (II Cor. vii).* Si ergo habeat prædicator unde sustentetur, sumptus exigere non debet ². Isti autem qui spiritualia non seminant, qua ratione temporalia metent? Ad hoc ergo spectant omnes præmissæ auctoritates, quod licitum est prædicatoribus in necessitate, sumptus accipere, non tamen debent ab opere manuum vacare. Unde Apostolus ait ad Thessalonicenses : *Qui non vult operari, non manducet (II Thessal. iii).* Item ad Ephesios : *Qui surabatur, jam non suratur, magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti (Ephes. iv).* Item in Epistola prima ad Thessalonicenses : *Ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis (I Thess. iv).* Hic dicitur in glossa, quod opus manuum facit nos quietos esse, et malum curiositatis quod ex otio venit, tollitur.

Prædicti ergo qui propriis manibus laborare nolunt, hic suæ ignaviæ auxilium quærunt. Illa vero auctoritas : *Nemo militans Deo (I Tim. ii)*, etc., sic est intelligenda : *Nemo sæculum relinquens, ut Deo militet; implicet se sæcularibus negotiis (ibid.)*, id est non debet intendere curis sæcularibus. Prædicti itaque hæretici, et puri mercenarii per mundum discurrunt ³, fingunt se prædicatores, ut a simplicibus victualia emungant, et sic malunt turpiter otiari quam manibus operari, cum Psalmista dicat : *Labores manuum tuarum manducabis, etc. (Psal. xvii).* Item, dicant ipsi pseudoprædicatores cur laborare nolunt, estne peccatum, vel a lege prohibitum? nonne melius est proprio labore victualia acquirere, quam inverecunde ab aliis exigere? Nonne et prædicatoribus hoc exemplum dedit Doctor gentium, qui proprio labore sibi acquirebat victum? (Act. xx) Ipsi sunt similes pseudoprædicatoribus, quos arguebat Apostolus, qui ut laborem fugerent, ab his quibus prædicabant, sumptus ultra necessitatem sumebant.

VARIÆ LECTIONES.

¹ In impr. pro adulteros, vel adulteria, habetur ad ultima. ² In superioribus nulla omittenda sunt, et cætera confusa, in exemplari impresso. ³ In impresso diffugientes.

LIBER TERTIUS.

CONTRA JUDÆOS (25).

(*Bibliotheca Scriptorum sacri ordinis Cisterciensis, etc., opere et studio D. Caroli de Visca, prioris monachii S. Mariæ de Dunis, etc., editio secunda, ab auctore recognita, etc. Coloniae-Agrippinæ, apud Joannem Busæum. — Anno M.DC.LVI, in-4°.*)

CAPUT PRIMUM.

Ratioes quibus Judæi, pluralitatem personarum divinaram impugnant.

Dicunt Judæi unum Deum esse, sed pluralitatem

(26) Alani Tractatus contra hæreticos duos tantum priores libros cum tribus primis libri tertii capitulis

D personarum esse negant. Nunc ad perversam Judæorum mendicitatem, quæ adhuc cum Aino expectat ad pedem montis, nec adhuc in Moyse faciem potest intueri, nostrum convertamus sermo-

nem; et primo, quid de auctore omnium sentiant, A videamus. Dicunt enim eundem esse Deum, et universorum creatorem, sed tres personas esse in deitate, non credunt, nec quid sic esse personas in Trinitate attendere volunt. Unitatem quidem essentiali credunt, sed personarum pluralitatem non concedunt. Hoc autem rationibus et auctoritatibus sic probare conantur. Si unus est Deus, sicut clamat sacra Scriptura, quomodo asserit Christianus, tres res inter se distinctas, scilicet, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unius esse Deitatis? quia si plures sunt, etiam plures dii, et non unus Deus esse videntur. Quomodo enim singularis natura unius personæ ab aliis distinctæ, esset natura alterius personæ? Sic ita triplex Deus esse videtur, non unus. Sed Dominus ad Israel per Moysen ait: B *Audi, Israel: Dominus Deus noster, Dominus unus est (Deut. 10)*. Non ergo triplex, sicut Christiani dicunt hic, nugantes, Deus est Pater, Deus est Filius, Deus est Spiritus sanctus. Alius item Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, et interim negant tres deos esse. Quæ est hæc monstruositas, ut in Trinitate sit unitas, et in unitate sit Trinitas? Quomodo unus solus Deus est, si plura sint Deus? Qui hoc dicunt, deos constituunt alienos, contra præceptum Domini qui ait: *Non habebis deos alienos (Exod. xxx)*. Qui unum quidem et solum esse Deum dicunt, et plures tamen esse asserunt. Si Deus voluisset ut Judæi crederent tres personas esse unum Deum et Trinitatem esse in unitate, C explicuisset sicut cætera ad fidem pertinentia explicuit; quia, ut Christianus ait, sicut ad fidem pertinet unitas, ita et trinitas; sed de hac nec patriarchæ, nec prophetæ mentionem fecisse leguntur. Item, si Pater genuit Filium, necesse est igitur gignentem tempore præcessisse genitum, et aliquam particulam de substantiâ gignentis decisam fuisse. Item: Nulla pluralitas potest esse in Deo, ubi est summa et perfecta simplicitas. Item: Quod omnifarie simplex est, nihil de se gignere potest.

CAPUT II.

Solutio prædictorum, et quod vere unitas est in essentia, et pluralitas in personis.

Ad primam objectionem sic respondemus; cum dicitur unus, vel unius naturæ Deus est, nulla trium personarum excluditur, quia ipsæ sunt unus Deus, D

ediderat D. Carolus Vischius inter Opera Alani anno 1654 Antuerpiæ in lucem emissa. Hanc lacunam postea supplevit ad calcem *Bibliothecæ Scriptorum Cisterciensis*, editionis secundæ, quæ anno 1656 Coloniae-Agrippinæ apud Joannem Buseum prodit. En ipsius verba quibus ad hoc supplementum præfatur:

AD LECTOREM.

« Opuscula hæc, partem constituunt *Operis quadripartiti Mri Alani de Insulis, de fide Catholica*; hoc est, contra hæreticos sive Albigenes, Waldenses, Judæos et paganos, seu Mahometanos. Ex quibus, priora quidem duo opuscula (scilicet *contra Albigenes et Waldenses*) jam a biennio 1655, cum

et unius naturæ, veluti dici potest de his vocibus adjectivis, albus, alba, album; qui profert enim unam, nullam aliarum vocum excludit, quia sunt unum nomen; nam, licet istæ voces plures sunt, non tamen sunt plura nomina, sed unum, et unius institutionis nomen. Similiter tres personæ sunt unus et unius essentiali Deus. Quamvis enim in naturalibus verum sit, tot esse substantias vel naturas, quot sunt subsistentes personæ; tamen qui naturam creavit, naturæ subjectus non est; licet enim tres sint personæ, unius tamen sunt naturæ; quia si pluralitas esset naturarum, plura dicerentur esse rerum principia, quod abhorret fides catholica. Et quamvis Deus sit triplex, non tamen est triplex, nam triplex notat partium, vel naturarum pluralitatem; in Deo autem, tres personæ non sunt quasi tres partes quæ Deum constituent; quia si hoc esset, Deus simplex non esset, et sic non esset suæ essentiali principium; nam omne compositum est genitum. Non sunt ibi etiam plures naturæ, quia sic plures essent dii, vel unus Deus triformis esset, quod Christiana abhorret religio. Dicimus ergo, quod alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, non tamen alius Deus est Pater, alius Deus est Filius, alius Deus est Spiritus sanctus, sicut hæc vox, albus, est alia quam hæc vox, alba, non tamen aliud nomen. Dicimus etiam: quod juxta fidem catholicam non est aliqua monstruositas, sed demonstrata veritas, hæc est, demonstrata ratione, et modo probabili. Dicimus quoque, unitas est in trinitate, et trinitas in unitate, et tres esse unum Deum, non tamen constituimus Deum alienum, cum illæ tres personæ sint unus Deus, et unius naturæ. Ideo autem hoc mysterium Deus Judæis in veteri lege figuris velavit, sicut et alia ad fidem pertinentia, ut secundum temporis accessum, Christianæ religionis fides haberet progressum. Nam ante legem Mosaicam sufficiebat alicui credere quod unus esset Deus, idemque remunerator esset bonorum, et punitor malorum, ita tamen ut rectitudo vivendi responderet rectitudini fidei. In Veteri tamen Testamento, seu tempore legis Mosaicæ, majores quibus revelatum erat, credebant Deum trinum et unum; simplices vero, venerabantur ipsos majores, credentes quod ipsi credebant, et in hac fide salvabantur. Postquam vero apostoli Trinitatis fidem aliis pluribus ipsius Alani operibus, in lucem emisi, prout illa repereram in antiquo ms. codice abbatiae Parcensis, juxta Lovanium; posteriora vero hæc duo, quantumvis studiose, per nominatissimas quasque Bibliothecas, longe lateque quæsitâ, tunc reperire nequivi; at nuper (evulgatis jampridem aliis operibus) in archicœnobii nostri Cisterciensis Bibliotheca reperta, per venerabilem loci illius priorem (D. Franciscum Du Chemin, S. Theol. doctorem) mihi transmissa fuerunt, quæ operæ pretium judicavi, hic nunc publicare, congruum forte, occasionem aliam haud facile habiturus eadem publicandi. Certe, auctore suo digna sunt, nec sine fructu, Lector, ea evolvas. Vale.

« F. Carolus de Visch, prior Dunensis. »

prædicaverunt, ubique omnes adulti et discreti tenentur credere Deum trinum et unum.

Nec oportet, si Pater genuit Filium, quod ibi facta sit decisio: cum enim Pater omnifariam simplex sit, de se Filium non genuit per substantiæ decisionem, sed secundum naturæ integritatem, ita ut tota substantia Patris sit substantia Filii; quod autem Pater Filium genuerit, probabitur infra. In Trinitate vero secundum aliquid attenditur pluralitas, et secundum aliquid identitas; quia in personis pluralitas, in natura et essentia, identitas.

Dicimus etiam quod in naturalibus, nullum simplex ex se aliquid gignere potest; unde nec anima animam, nec spiritum spiritus; in divinis autem, ratio longe alia pactum reformat, nec divina generatio humanæ respondet; quia sicut natura Dei omnem superat naturam, sic Dei generatio superat humanam. Unde Isaias: *Generationem ejus quis enarrabit?* (Isa. LIII.)

276 CAPUT III.

Quibus auctoritatibus philosophorum et theologorum, et quibus rationibus, et similitudinibus locorum, ostenditur quod tres sunt personæ divinæ, et una earum natura.

Quod autem tres sint personæ divinæ, et una earum natura, auctoritatibus et rationibus, et similitudinibus variis potest ostendi. Nec solum auctoritatibus theologorum, verum etiam philosophorum. In principio Geneseos, secundum Hebraicam veritatem, legitur, *Heloym*, ubi nos habemus, *Deus*; et alibi; *eloah* enim est singulare nomen hujus nominis, *Heloym*, sicut *Deus* singulare hujus nominis, *dii*. Ergo, ubi nos habemus: *In principio creavit Deus cælum et terram* (Gen. 1), Hebræi habent: *In principio creaverunt dii*, vel *domini cælum et terram*. Sed quos vocat Moyses deos vel dominos, nisi tres personas divinas? Non angelos, quia angeli non creaverunt cælum et terram, imo, creati sunt. Unus autem *Deus* est qui creavit cælum et terram. Cum ergo Moyses dixerit pluraliter, deos vel dominos, illa pluralitas aut ad divinam naturam refertur, aut ad personam; sed non ad divinam naturam, ergo ad personam; ergo tres insinuavit personas divinas, quæ sunt unus *Deus*. Consequenter etiam introducitur *Deus* loquens in hunc modum: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (ibid.). Cum ergo *Deus* hic introducatur loquens, quæritur, ad quem, vel ad quos loquatur, cum dicit, *faciamus*. Ad angelos videtur nullo modo loqui; non enim una est imago vel similitudo Dei et angelorum juxta quam factus sit homo. Restat ergo ut *Deus* Pater loquatur ad Filium, et ad Spiritum sanctum; vel sit communis vox trium personarum juxta quarum imaginem factus est homo. Una autem est imago Patris et Filii, et Spiritus sancti, quia una natura. Ubi etiam diabolus loquitur ad Evam, dicit: *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum* (Gen. III). Quid per deos

A intelligit ibi divina Scriptura, nisi tres personas divinas? Angeli enim hoc nomine non intelliguntur. Ut enim dicit Scriptura, in hoc voluit Deo esse similis Eva, quod appetiit esse prædita divina scientia. In Isaia etiam legitur, quod angeli clamabant: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth* (Isa. vi). Sed quid insinuat illa trina nominis repetitio, nisi personarum trinitatem? id est Patrem et Filium, et Spiritum sanctum? ut sit sensus; sanctus Pater, sanctus Filius, sanctus Spiritus sanctus. Et ut insinuetur naturæ unitas, sequitur in singulari numero: *Dominus Deus Sabaoth*. De Abraham legitur in Genesi, quod tres vidit, et unum adoravit (Gen. xviii). Per quod insinuat, quod in tribus qui apparuerunt, intellexit trinitatem; et quia unum adoravit, intellexit in Trinitate unitatem; et ita intelligitur adorasse Deum trinum et unum. De Filio etiam David ait: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis* (Psal. cix). Si Dominus dixit Domino, alius fuit qui dixit, alius cui dixit; sed *Deus* Pater hæc dixit; ergo alius fuit cui dixit; sed eum David vocat dominum suum, ergo vel Deum vel angelum: sed non angelum; angelo enim non dixit *Deus*, *Sede a dextris meis*, sed potius pertinet hoc ad Filium, qui existens *Deus*, sedet a dextris Domini; id est æqualis est Patri. Æquales enim sedere solent a dextris principum. In alio Psalmo legitur: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te* (Psal. 11). Exquisite præsens conjunxit præterito; nam præsens in se habet recentiam, et præteritum in se habet fluxum, et futurum in se habet expectationem. Unde, nihil proprie fuisse dicimus, nisi quod esse desiit; nec in præsentem aliquid esse, nisi quod recenter incipit; nec futurum esse, nisi quod nunquam fuit, nec est. Ut, paries fuit albus, et modo est niger, et cras erit flavus. Comparatione tamen illorum quod simul durat cum eo quod jam præterit, et adhuc durat cum eo quod modo incipit, et duraturum cum eo quod non est, sed erit; dicimus ipsum fuisse, et esse, et futurum esse. Ut scilicet, fuit homo, et est, et erit. Noluit ego auctor iste dicere, ego hodie gigno te, ne conjungendo duas notas præsentis, innueret recentiam generationis. Nec dixit, olim genui te, ne dum duas notas præteritionis conjungeret, generationis fluxum innueret. Ideo dixit: *Ego hodie genui te*, ut recentiam removeat apponendo præteritum, et apponendo præsens removeat fluxum. Nabuchodonosor etiam qui erat gentilis, dixit se in fornace vidisse quartum similem Filio Dei (Dan. iii). Et Mercurius philosophus in *Esclepiæ*, ait: «*Deus æternus facit deos æternos.*» Quid per Deum intellexit, nisi Patrem? quid per deos æternos, nisi Filium et Spiritum sanctum? qui dicuntur dii, id est divinæ personæ, et vere æternæ. *Fecit* autem posuit, pro *genuit*, dum lapsus sermone, ait, fecit deos æternos. Idem Mercurius in libro qui inscribitur, *Logostileos*, id est *est verbum perfectum*, ait: «*Deus summus secun-*

dum fecit Deum, et eum dilexit tanquam Filium suum unigenitum, vocavitque eum, Filium benedictionis æternæ. » O quam eleganter dixisset Hermes Mercurius, si pro fecit, posuisset genuit.

Jesus etiam Filius Sirac, qui inter Judæos magnus reputatus est, in suo libro, qui *liber Sapientiæ* inscribitur, Filium Dei in hunc modum introducit loquentem : *Ego in altissimis habitari, et thronus meus in columna nubis (Eccli. xxiv)*. Et alibi : *Antequam quidquam faceret ab initio, eram cum eo, cuncta disponens (Prov. viii)*. Quis loquitur hic nisi Filius, qui cum Patre ab æterno cuncta disposuit ? Et alibi ait : *Et ego parturiebar (ibid.)*. Quis fuit qui ante mundi initium parturiebatur, nisi Filius Dei, quem ab æterno genuit sine initio ? De Spiritu sancto mentionem fecit liber Geneseos, ubi dicitur : *Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. i)*. Et in Psalmo : *Flavit spiritus, et fluxerunt aquæ (Psal. cxlvii)*. Et in alio psalmo : *Spiritum sanctum tuum ne auferas a me (Psal. l)*. Et in Isaia : *Requiescet super eum spiritus timoris Domini (Isa. xi)*

CAPUT IV.

Idem rationibus probatur.

Idem rationibus potest probari. Quod legitur de numeris, ad numerata referendum est, quia quod dicitur de proprietatibus subjectorum, ad ipsa subiecta referendum est. Unde, cum in arithmetica dicatur, quod « sola unitas indivisibilis simplex est origo omnis pluralitatis, » ad res subsistentes istud videtur referendum : sed in creaturis illud existens subsistens invenitur actu et natura simplex et indivisibile, quod non sit aliqua specie compositionis compositum. Ergo in alio existente oportet nos invenire illam ineffabilem simplicitatem : restat ergo et hanc esse in Creatore, cum in creatura inveniri non possit. Quia sicut ab unitate indivisibili omnis procedit pluralitas quæ divisibilis est, ita a Creatore invariabili omne procedit variabile, quia]

Ipsa manens stabilis dat cuncta moveri.

Et sicut in unitate et numero resultant Creatoris et creaturæ imago, ita et Trinitatis similitudo : in proprietate enim unitatis quodam modo resultat vestigium Trinitatis, quia, ut apud arithmeticum legitur, unitas gignit se ipsam. Inter unitatem autem genitam et gignentem quædam invenitur æqualitas. In quo ergo subsistente hoc poterimus invenire, nisi in Deo ? Deus enim gignit Deum, et non alium Deum a Deo gignente, imo genuit illum qui est idem Deus cum gignente ; et est ibi perfecta æqualitas gignentis et geniti, sive convenientia, seu connexus, qui dicitur Spiritus sanctus, in quo Pater et Filius conveniunt. Unde et philosophus ait : « Monas gignit monadem, et in se suum reflexit ardorem (*Mercurius Trismegistus*). » Ergo aut in nullo subsistente invenies quod de unitate dicitur, aut in unitate et trinitate divina reperitur. Præterez, sicut Deus ab æterno fuit sapiens, ita sapientia sua fuit ab æterno quæ ab ipso procedit, et ita Sapientia Patris a Patre nascitur, et sic est proles Patris : ergo Filius Patris.

Notio enim illa qua Deus et se, et universa novit a se condita, alia ab ipso est, quia ex ipso et in ipso, quæ, quia non est aliud in substantia ab eo ex quo est, Filius nominatur ea similitudine, quia sicut in naturali generatione filius a patre in persona alius est, substantiæ tamen ejusdem ; ita Dei et ex ipso productæ notionis una est existentia, et tamen alia persona, quia, sicut diximus, eadem non potest esse ex se ipsa. Hoc tamen interest in dicta similitudine quæ data est, quod in humana generatione patris et filii una est substantia specie, non singularitate, Dei vero et suæ notionis, singularitate una est essentia.

Sic igitur quod in theologicis Filius appellatur quia est ex Deo, non idem personaliter esse potest, in ipso autem est tantum una deitas, ergo diversorum personaliter est una essentia, vel illa notio qua Deus novit omnia, non est Deus de Deo. Deus autem notionem suam diligit. Quis autem est nexus et convenientia Patris et Filii, nisi Spiritus sanctus, qui ab utroque procedit ? Nonne de hujus processione dicit Psalmista : *Emitte spiritum tuum et creabuntur (Psal. ciii)*. Quæ est enim illa Spiritus sancti emissio nisi Spiritus sancti a Deo processio.

CAPUT V.

Similitudinibus sic.

Similitudinibus idem probatur : vestigium enim Trinitatis apparet in anima. Mens humana meminit sui, diligit se, varie intelligit se. Hoc si cernimus, nondum quidem Domini Trinitatem, sed imaginem Dei cernimus. Hic enim quædam apparet trinitas, memoriæ, intelligentiæ et amoris. Hæc igitur tria potissimum tractemus, memoriam, intelligentiam, voluntatem : hæc tria non sunt tres vitæ, sed una vita, nec tres mentes, sed una mens, una essentia. Memoria vero dicitur ad aliquid ; et intelligentia, et voluntas, sive dilectio, similiter ad aliquid dicitur ; vita vero ad se ipsam, et mens et essentia. Hæc igitur tria eo sunt unum, quo una vita, una mens, una essentia, et quidquid aliud, ad se ipsa singula dicuntur, et simul non pluraliter, sed singulariter dicuntur. Eo vero tria sunt, quo ad se invicem referuntur ; ista tria sunt in mente hominis, et sunt una mens, nec tamen intelligentia est memoria, nec memoria voluntas, nec voluntas intelligentia, aut memoria.

Alia etiam similitudine idem probatur : sunt duæ candelæ sibi unitæ, sibi similes, sibi æquales ; si accendantur, unam habent lucem, nec major, nec magis unius lux quam alterius. Sed trium est lux una et individua, sicut in una Trinitate sunt tres personæ, nec una persona major quam alia, nec unius major vel alia natura quam alterius. Pater autem spiritualiter dicitur lux, Filius splendor, Spiritus sanctus flamma. Ideo Pater dicitur lux, quia lucet a se ipso, non ab alio, et quia ab eo lucet lux illuminans, id est Filius, et lux inflammans, id est Spiritus sanctus. Filius ideo dicitur splendor,

quia sicut splendor procedit a luce et splendore, A per Moysen jubet, ab ipso Moyse agatur. Aliter ergo ita Spiritus sanctus a Patre et Filio : et sicut flamma tria facit, urit, splendescit, succendit; sic Spiritus sanctus urit vitia, splendescit peccata, succendit gratiam. Similiter in sole considerantur tria : Solis substantia, radius a sole procedens, calor ab utroque exiens. Ista tria in sole considerantur, et sunt in una solis substantia; sol ad nullum, radius de sole nascitur, calor ab utroque progreditur : tam radius quam calor coævus est soli. Tres ergo sunt, sol, radius, calor; in una tamen substantia sunt. Similiter Pater et Filius, et Spiritus sanctus sunt in una deitatis substantia, Pater a nullo, Filius a Patre, Spiritus sanctus ab utroque; Pater æternus, Filius et Spiritus sanctus coævni Patri.

277 CAPUT VI.

Opinio Judæorum qui dicunt quod lex Mosaica non est abolita, sed adhuc est observanda.

Intendunt etiam probare legem Mosaicam non esse abolitam, sed adhuc esse observandam in hunc modum : Si lex bona est, et a Deo data est, observanda est; nullum enim alias decretum observandum, si Dei mandatum non observandum. Quod si partem Christiani excipiunt, et aliam observandam esse dicunt, dent nobis consilium quomodo illud effugiemus maledictum : *Maledictus homo qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in lege (Deut. xxvii)*. Legislator nihil excipit, sed universaliter omnia mandata observari præcipit; Christiani C autem ad suum arbitrium legis et mandatorum observantiam determinant.

CAPUT VII.

Determinatio præmissorum.

Ad hæc primo respondemus legem esse bonam, et a Deo datam dicimus, ac ideo quidquid in ea scriptum est, divino sensu intellectum, suis temporibus observatum et observandum esse sentimus; ea vero divino intellectu intelligenda erant, quæ si ad litteram accipimus, multa sibi repugnantia videmus. Cum enim Moyses dicat : *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona (Gen. i)*, quid est quod in lege quædam dicantur munda, quædam immunda? Ad litteram quidem non est immundum, quoniam est valde bonum : nec solum ea prohibentur in lege, quæ sui natura nociva sunt homini ad vescendum, verum etiam quæ gestu jucunda, et æque salubria ad comedendum existunt. Aliquid ergo sacramenti hæc in se continent, quæ, licet a Deo dicta sint, tamen a se invicem ad litteram omnino dissident. In exordio autem, inter alia præcepta, de faciendo altari Dominus Moysi ibi ita præcipit : *Altare de terra facietis mihi (Exod. xx)*; in sequentibus autem legitur sic : *Fecit itaque Moyses altare thymiamatis de lignis setim (Exod. xxxvii)*. Et alibi : *Fundavit bases aeneas in introitu tabernaculi (Exod. xxvi et xxvii)*. Multum itaque adversum videtur, ut aliud et aliter quam Dominus

per Moysen jubet, ab ipso Moyse agatur. Aliter ergo quam littera sonat hoc accipi oportet.

Item, ad litteram quomodo stare potest, quod Deus prohibet : *Ne homo aret in bove et asino? (Deut. xxii.)* Onus aliud quodcumque tibi placet asino imponere, non vetat lex, et ponere jugum cum asino, quasi non licet, cum ad pascua bovem cum asino ducere licet, in pascuis simul esse, et compasci permittit lex, et arare simul prohibet, et interdicat. Si auctor propterea hæc vetat, quia hoc animal immundum esse perhibetur, cur non etiam arare bovem cum equo vel alio animali immundo prohibetur in lege? Hanc non solum in iis quæ dicta sunt mandatis, sed etiam in pluribus aliis legalibus cæremoniis contrarietatem videmus, nisi ea competentem sensu intellexerimus. Discreto itaque et divino sensu hæc intelligenda sunt et discutienda. Si vero legem debito sensu accipimus, omnia legis mandata debita observatione observare poterimus; quædam ad litteram et sine ullo figurarum velamine dicta esse accipiendo, quædam ad figuram et profundo velamine obumbrata esse intelligendo : quædam ad tempus observari jussa sunt, quædam sine ulla temporum determinatione. Quæ enim alicujus sacramenti prænuntiativa erant, et veritatis figuram faterentur, suo tempore, manifestata rei atque veritatis præsentia, oportuit ut eorum non remaneret prænuntiatio et figura. Nam sicut ipso suo loquendi sensu utimur verborum vicissitudinibus, dicendo, erit, quandiu futurum est ipsum quod erit; prorsus omittentes in præsentia, et assumendo, est; cumque ipsum jam præterisse significantes, utimur, fuit : sic in rebus prænuntiativis alicujus sacramenti, ubi præsens manifestatur sacramentum, ejus jam superflue servaretur figura, seu signum. Quæ alicujus mysterii significativa non erant, sed seu fidei veritatem insinuant, seu charitatis ædificationem commendant, et a Judæis et Christianis, non ad tempus, sed in perpetuum servanda sunt, eorumque transgressio nullatenus potest mala non esse.

CAPUT VIII.

Opinio Judæorum, qui dicunt quod divinæ sanctiones ut tunc non sunt mutandæ.

Item Judæi sic opponunt : si sermo Dei ad tempus servandus est, eoque sermone annihilato, alius alio tempore observandus est, sicque per temporum vicissitudines divinæ sanctiones mutantur, quo pacto ratum erit quod dicitur : *In æternum, Domine, permanet verbum tuum? (Psal. cxviii.)* Et illud : *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt? (Marc. xii; Matth. xxiv.)* Quid autem interest, cur Deus hoc animal immundum judicet, illud autem mundum? Hoc uti permittit, illo uti prohibeat? *Quis enim audivit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit (Isa. xl)*, ut illud agi permittat, illud fieri prohibeat? Jussis obsequendum est, et ei obsequi summa virtus est : prohibuit fieri, ergo non licet, ideoque si postea fiat, peccatum esse, ac dignum poena debita puniendum. Ut ergo

servemus litteram, figuras contemnamus; litteram, ut servemus alterum. Quæ ratio ergo est damnare alterum? Servemus ergo litteram, servemus et litteræ figuram: maneat parvo sensu nostro littera, maneat etiam et addatur spiritualis (si concessa sit nobis a Deo) mysterii latentis intelligentia. Abstineamus a porco, quia lex jubet (*Levit. xi*), abstineamus et ab eo, si quid est quod per porcum significatur peccatum; non aremus in bove et asino, quia legislator prohibuit, et si aliqua intellexerimus per asini et bovis copulam, fas est vitare, imo peccatum est non evitare. Ita et de cæteris. Ita enim lex adimplenda esse censetur, et adimpletur.

CAPUT IX.

Solutio præmissorum.

Ad hæc dicimus quod sermo divinus nullo modo annihilatur, divinæ sanctiones non mutantur, quia Christus non venit solvere legem, sed adimplere (*Matth. v*). Unde ipse ait: *Amen dico vobis, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant (ibid.)*. Non igitur vult eam solvere, sed adimplere. Lex prohibet homicidium, Christus iram et odium: lex prohibet adulterium carnis, Christus et ipsum appetitum cordis. Nobis lex prohibet uti carne porcina, et ea tunc abstinentia nobis necessaria erat, quoniam veritatis futuræ figura erat, et figura servanda erat donec adesset ipsa veritas. Nunc autem nobis necessaria non est, quando ipsa veritas figuræ jam præsens adest, quamvis abstinere liceat, et multi nostrorum abstineant non solum ab ea, sed ab omni carne, et uno et eodem iudice se nostrum quisque tuetur. Moyses carnem suillam appellavit immundam (*Levit. xi*), uti ea prohibet, et propterea dicitis; uti ea non licet. Moyses non alius, sed idem ipse carnem suillam dicit mundam et valde bonam, et eam ad vescendum sicut cætera; scribit Deum fecisse bonam, et ideo dicimus quia uti ea licet. Postquam enim denuntiavit Deum fecisse omnia, et pisces maris, et volucres cæli, et cuncta animantia terræ, in quibus est anima vivens, non longe infra subdidit: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona (Gen. i)*. Quod valde bonum est, nulla ex parte malum est; quod vero nulla ex parte malum est, quomodo malum et immundum est? Quidquid ergo in carne suilla est, non malum aut immundum, sed mundum et valde bonum est, atque uti licet. Quia vero per hoc animal voluptas et immunditia figuratur, immunditia propter hoc animal esse iudicatur, et ea immunditia uti non licet. Si ergo mundum et immundum esse animal intelligitur, et eo uti, et non uti nobis permittitur. Eadem ratione licet et asino arare, et prohibetur non aremus in bove et asino. Qui ergo terram colit, aret in bove et asino, si melius non potest, quia Deus permittit, qui hæc omnia humanis usibus creavit. Sed bos qui unguam findit et ruminat, ad excolendam terram omnino idoneus, rectorem Ecclesiæ signat discretum, in his quæ agit sensum

habentem, qui mandata Dei meditatur, ac meditando apud se ruminat die ac nocte, non solum sibi utilem, sed etiam aliis. Huic non est associandus alter moribus indiscretus, sensu idiota, et litteris imperitus, quia non solum verbo est inutilis, sed suo pravo exemplo aliis nocivus existit.

CAPUT X.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod lex, quantum ad litteram, mortua sit.

Quod aut vetus lex in desuetudinem abierit, auctoritatibus et rationibus potest probari. Ait enim Dominus per prophetam: *Consummabo testamentum novum super domum Juda, et super domum Israel (Baruch. ii)*. Quid vocavit novum testamentum, nisi legem Evangelicam? qua superveniente, vetus dicitur cessare, quia simul servari non potest utraque: adveniente enim veritate, dicitur umbra cessare. Item, David ait in Psalmo: *Quoniam si soluisse, sacrificium dedissem utique, holocaustis non delectaberis (Psal. l)*. Et Isaias: *Sacrificia vestra odit anima mea (Isai. i)*. Item: *Sacrificium et oblationem nolui, aures autem perfecisti mei. Holocaustum et pro peccato non postulasti, etc. (Psal. xxxix)*. Et alibi: *Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta, etc. (Psal. xlix)*. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos (ibid.)*. Videmus etiam apud Judæos in magna parte cessare quæ ad legem pertinent: non enim est apud Judæos sacrificium, vel hostia, non propheta, non lex, non sacerdos, non templum, non locus sacrificii, et, quid opus ire per singula? in maxima parte abolita est lex: Videtur ergo quod lex locum non habeat. In Sehale etiam loquitur Elias, quod mundus duraturus est per sex millia annorum, et duo millia fuisse vanitatis, quod refertur ad tempus quod fuit ante legem Mosaicam, duo vero millia legis Mosaicæ, sequentia duo millia, Messie. Sed manifestum est, plus quam quatuor annorum millia transiisse; ergo manifestum est legem transiisse, et Messiam venisse.

CAPUT XI.

Quibus rationibus muniti Judæi probant Messiam non venisse.

Probant etiam Judæi Messiam non venisse, in hunc modum: Ait Isaias: *Erit in novissimis diebus mons domus Domini præparatus in vertice montium, et fluent ad eum omnes gentes. Venite et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob (Isa. ii)*. Si autem jam Christus venit, ubi in toto orbe terrarum nisi apud gentem pauperculam Judæorum, dicitur, ascendamus ad montem Dei Jacob? Alii enim dicunt: Eamus ad domum Petri; alii, ad domum Pauli; alii etiam, ad domum Martini; sed nullo modo ad domum Dei Jacob. Audiant adhuc Christiani de adventu Christi sequentia: *Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium (ibid.)*. Nunquid ordo militaris jam conflabit gladios suos in vomeres,

et lanceas suas in falces? vix fabri sufficiunt, vix ferrum sufficit armis militaribus fabricandis. Ubi terrarum inveniri potest, non *lerabit gens contra gentem gladium?* gens contra gentem, effusis viribus, præliatur, regnum adversus regnum excitatur, ab ineunte ipsa puerilitate quisque ad prælium exercetur. Constat ergo quod Christiani aliter longe de Christo et de adventu ejus quam verum sit, credant.

CAPUT XII.

Solutio Christianorum.

Ad hæc respondentes, dicimus quod jam venerunt illi dies novissimi, in quibus *præparatus est mons Domini in vertice montium (Isai. 11)*. Mons ille Christus est, in quem jam universi fines terræ credunt, jam adorant in conspectu ejus universæ familiæ gentium, et una concordi voce dicunt: *Eamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob (ibid.)*, id est ad domum Dei quem coluit Jacob, quem coluit Aaron; ideo ostenditur unum Deum esse et eorum qui ante legem fuerunt fidelium, et eorum qui sub lege exstiterunt, et eorum qui nunc existunt credentium in Deum. Quod autem arguunt nos super hoc quod dicimus, eamus ad domum Petri, ad domum Pauli, ad domum Martini; nullus qui sane sapit, hoc ita dictum intelligit: nullam quippe domum Petro vel Paulo facimus, sed in honore atque memoria Petri seu Pauli, eam Deo dedicamus, nec ulli pontifici dicere fas est in consecratione ecclesiarum: Tibi Petro vel Paulo hanc domum consecramus; sed potius dicitur Deo consecrari. Et quamvis universæ ecclesiæ Deo consecrentur, tamen una est domus Dei, una Dei Ecclesia, quæ est omnium fidelium conventus.

Ad hanc domum Dei accedit qui de unitate Ecclesiæ est; in hac domo Dei adoratur mons montium, et Christus, Sanctus sanctorum. Hic peccata remittuntur; non solum homicidium prohibetur, verum etiam ira et odium tollitur; uti gladio et lancea non permittitur, quia qui renuntiat iræ et odio, fas illi est ut renuntiet lanceæ et gladio: multo quippe facilius est conflare gladium suum in vomerem et lanceam suam in falceam, quam timore cordis submisso, humilem fieri ex superbo, servum ex libero, abnegare uxorem, domum, filios, agros, arma, equos, et omnia quæ possidet, ad hæc, ut se ipsum abneget. In hac domo Dei adimpletur quod per Isaiam dicitur: *Vitulus, leo, ovis, simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos (ibid.)*. Parvulus leonem et ursum minat cum agno cum in domo Dei pastor, id est prælatus, nobili et ignobili, potenti et impotenti, forti et infirmo imperat, puer non sensu, sed malitia parvulus.

278 Quod autem Christus jam venit, variis auctoritatibus probatur. Ait Jacob: *Non auferetur sceptrum de Juda, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est; et ipse erit expectatio gentium (Gen. XLIX)*.

Sensus est, quod reges vel duces Israelitici po-

A puli de tribu Juda descendentes, Juraturi erunt usque adventum Christi, qui est *expectatio gentium*. Reges fuerunt in Israel de tribu Juda, a David usque ad Josiam, postea duces usque ad natiuitatem: sed tempore natiuitatis Christi, regnavit alienigena Herodes, nec postea ducem vel regem habuerunt Judæi de tribu Juda. Ergo Messias venit.

Idem manifeste ostenditur ex verbis Danielis, in illo enim capitulo ubi introducit Gabriel loquens ad Danielelem in hunc modum: *Septuaginta Hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem tuam sanctam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna, et impleatur visio, et propheta, et ungatur Sanctus sanctorum. Scito, et animadvertite ubi exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ erunt (Daniel. 1x)*. His verbis, Christi incarnationem designat angelus, qui legem et prophetas implevit, peccata tulit, et iustitiam adduxit, et unctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis (*Psal. XLIV*); et proponit hebdomadas non dierum, sed annorum, ut septem anni sint hebdomada una; abbreviatas vero dicit, ut intelligamus annos lunares, qui breviores sunt solaribus, undecim diebus. Septuaginta ergo hebdomadæ annorum solarium, faciunt annos quadringentos septuaginta quinque. Et vero, ab exitu sermonis ut reædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, fluxerunt anni lunares quadringenti nonaginta; numerantur autem, a vicesimo anno Artaxerxis, in quo Nehemias pincerna ejus impetravit ab eo, ut restituerentur muri Jerusalem, et restituit eos in multa angustia. Ab illa, inquam, licentia a rege accepta, et usque ad Christi passionem, fluxerunt anni lunares quadringenti nonaginta; et hæc summa annorum computatur, secundum annos regum qui descenderunt, usque ad octavum decimum Tiberii Cæsaris, et statim desolatio (*Dan. 1x*). Intercidit Daniel modicum de ædificatione facta per Nehemiam, dicens, et rursus ædificabitur platea, et muri in angustia temporum (*ibid.*), de septuaginta Hebdomadis superavit Daniel ultimam, dicens: *Confirmabit autem pactum hebdomada una (ibid.)*, quod intelligendum est, de tribus annis et dimidio quibus prædicavit Christus, et quod patribus promiserat confirmavit. Nam jam tres anni et dimidium unius hebdomadis novissime præterierant, quando baptizatus est Dominus, et in dimidio ejusdem hebdomadis residuo, circa finem, *deficiet hostia et sacrificium (ibid.)*, id est, veniente veritate, cessabunt umbræ, et in templo erit abominatio desolationis (*ibid.*), id est abominanda et desolanda erunt sacrificia post mortem Christi, et usque ad finem mundi *durabit hæc desolatio (ibid.)*. Supra posuit Daniel tempus mortis Christi, dicens: *Et post hebdomades septuaginta duas (subaudi, et septimam et novissimam, quam in duas partes divisimus) occidetur Christus, et non erit*

populus qui eum negaturus est (Dan. ix). Dixerunt enim: *Non habemus regem, nisi Cæsarem* (Joan. xv). Et alibi, hunc nescimus unde sit. Quod vero sequitur: *Et civitatem et sanctuarium Dei dissipabit populus* (Dan. ix), ad septuaginta hebdomades non pertinet, sed propheta tempore adventus et mortis Christi prophetavit, quid venturum erat populo qui noluit eum recipere, dicens: *Et dissipabit civitatem et sanctuarium populus Romanus cum duce suo venturo, et finis erit vastitas, et post finem belli, statuta a Deo in æternum desolatio*. Ex his manifestum est Christum jam venisse.

Quæro etiam a Judæis pro quo peccato in tanta miseria sint constituti, et in tam diuturna captivitate detenti. Antiquitus enim captivitas eorum vel per septuaginta annos, vel paulo amplius legitur prolongata fuisse, peccatis eorum exigentibus; sed pœnitentia ducti, a captivitate liberabantur. At, post passionem Christi, in captivitate continue detenti sunt, jam per mille annos et amplius; sed pro quibus peccatis tam diuturna captivitate detinentur, cum non transgrediantur modo legales observantias, sicut olim transgrediebantur, nec leguntur unquam melius legem observasse, quam modo observant. Restat, quod pro peccato quod commiserunt in Christum, modo puniantur.

CAPUT XIII.

Quibus auctoritatibus probant Judæi Christum non fore Deum.

Probant etiam Judæi Christum non fore Deum, auctoritatibus, sic: *Non assumes nomen Dei tui in vanum* (Exod. xx). In vanum nomen Dei assumit, quæ homini nomen et cultum divinitatis attribuit; nam si *vanitas est omnis homo* (Psal. xxxviii), qui hominem Deum credit et Deum appellat, homini nomen cultumque divinitatis attribuit. Item, in lege scriptum est: *Qui fecerit se Deum, occidatur* (Deut. xiii). Nullus ergo homo est Deus. Præterea, si *nulla est apud Deum transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (Jacob. i), quomodo penes eum potest fieri tanta rerum alteratio, ut Deus homo fiat, Creator creatura, et incorruptibilis credatur esse factus corruptela? Quomodo accipitur: *In principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli; ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficiunt* (Psal. ci). Quomodo idem Deus ipse est, si alteratus, homo potest fieri? Si Deus est immensus, quomodo parva humanorum divisione membrorum potuit dimensus circumscribi? Si Deus est immensus, et incircumscriptus, quo argumentationis genere dicitur, quia dimensione corporea circumscriptus totus sub angusto uno Matris utero potuit comprehensus teneri? Adhuc, si Deus est quo nihil majus vel sufficientius cogitari potest, qua necessitate coactus, humanæ calamitatis particeps, tantorum factus est consors malorum? Denique, si Deus factus homo, quomodo stabit quod ipse locutus est ad Moysen

Non me videbit homo et vivet? (Exod. xxxiii.) Multum repugnare videtur, ut Deus homo factus sit, et ab homine, vel ipsa matre sua videri non potuit. Absit enim ut aliquid phantasticum circa Deum fuisse credatur!

CAPUT XIV.

Solutio Christianorum.

Ad hæc dicimus quod necessitas maxima fecit ut Deus homo fieret, et per humanitatis suæ mysterium nos redimeret: rationabile enim fuit, ut sicut per peccatum hominis genus humanum perierat, ita per hominem reduceretur ad vitam. Sed purus homo humanum genus redimere non poterat, ut supra dictum est, quia hominis non est opus bonum, sed Dei; bonum enim quod fit in homine, a Deo est, non ab homine. Ad hoc ergo ut bonum ageret ex se, oportuit eum esse divinæ naturæ. Ex hoc ergo quod Deus homo fuit, bonum opus facere potuit, et non solum actione, sed etiam auctoritate, quo genus humanum potuit redimere. Homo igitur factus est, non id desinens esse quod erat, sed assumens quod non erat, non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum, dicimus hominem factum. Et sicut anima rationalis et caro propter unitatem personæ, unus est homo, quamvis alterius naturæ sit anima, alterius caro: nec anima convertitur in carnem, nec caro in animam, sed manente utraque natura, personæ conservatur unitas: ita Deus et homo per unitatem personæ, unus est Christus, quamvis Deus nec in hominem conversus fuerit, nec homo in Deum; sed divisa sit hominis et Dei natura, indivisa Dei et hominis persona, conservetur et adoretur unitas: neque enim omnia quæ ab aliquo modo fiunt aliud quam erant, desinunt id esse quod erant. In accidentium enim quorundam alteratione, cum homo niger fit albus, seu albus niger, superveniente altero, perit omnino alterum; et cum sit ex inermi factus armatus, vel ex nudo indutus, seu ex induto nudus, nihil prorsus in se sic alteratus homo vel accipit vel amittit. Suscepit ergo Deus hominem in unitate personæ, ingenita bonitate sua, non nostra, ex multa necessitate, non sua, sed nostra. Ergo Deus immutabilis secundum quod Deus, mutabilis secundum quod homo; incircumscriptus in divinitate, circumscriptus in humanitate, invisibilis secundum divinitatem, visibilis secundum humanitatem. Et sic non assumitur nomen Dei in vanum, quia Christus non tantum est homo, sed Deus, cui nomen cultusque divinitatis ascribitur. Nec est recens vel recenter Deus, quia æternus Deus et ab æterno Deus, nec ipse fecit se ipsum Deum, quia substantialiter est Deus. Ille enim facit se Deum, qui fingit se esse Deum, cum non sit. Nec est Deus alienus, qui vere est Deus; dii vero gentium alieni dii dicuntur, quia falso dii nuncupantur.

CAPUT XV.

Quibus auctoritatibus probatur Christum esse Deum.

Christum autem esse Deum, multæ probant au-

cleritates. Ait enim Jeremias : *Hic est Deus noster, et non estimabitur alius ante eum : hic advenit omnem viam disciplinæ, et dedit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo ; in terris visus est, et cum hominibus conversatus est (Baruch III). Item Michæas ait : Et tu Bethlehem Ephratha, nequaquam minima est in millibus Judæ ; ex te enim egredietur dux qui regat populum meum Israel, et egressus ejus ab initio a diebus æternitatis (Mich. v). De eodem ait Amos : Præparare, Israel, in occursum Domini Dei tui (Amos IV). Et alibi de eodem Isaias ait : Et vocabitur nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis (Isai. IX). Et alibi : Propter scelus quidem populi mei percussus eum (ibid.) ; non propter suum, ac si dicat Pater : Permissi quidem Christum pati, non propter peccatum suum, sed propter populi dilectum, quia ut Isaias testatur : Ipse peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (ibid. ; I Petr. II). Si ergo verum est quod B. Job testatur (23) : Non est homo qui non peccet, nec infans cujus est vita unius diei super terram. Si verum est quod David testatur : Omnis homo mendax (Psal. CXV) ; et alibi : Non justificabitur in conspectu ejus, omnis homo vivens (Psal. CXLII) ; plus quam homo est, qui peccatum non fecit. Dicitur est Christus Emmanuel, id est nobiscum Deus, hoc est, Deus manens in natura nostra.*

CAPUT XVI.

Quibus auctoritatibus muniti dicant Christum non esse conceptum de Virgine.

Conantur etiam prædicti asserere Christum non esse conceptum de Virgine. Ait enim auctoritas : *Storate, cæli, desuper, et nubes pluant justum, aperietur terra, et germinet Salvatorem (Isai. XLV). Quid per terram significatur, nisi Mariæ defloratio ? quæ est hujus terræ apertio, nisi Mariæ defloratio ? In Ezechiele etiam legitur, quod clausa porta aperietur principi (Ezech. XLIV). Quid per principem intelligitur, nisi Christus, filius Joseph ? Et de ipso Christo, mater ejus ait : Ego et pater tuus dolentes quærebamus te (Luc. II). Præterea, quomodo potest aliqua concipere vel parere, nisi viro cognita ? Ubi autem Christiani dicunt : *Ecce virgo concipiet et pariet filium (Isai. VII)*, textus Hebræus non habet virgo ; sed potius abscondita, vel occulta.*

CAPUT XVII.

Solutio Christianorum ad prædicta.

His auctoritatibus respondendo dicimus, quod per apertionem non intelligitur defloratio, vel libidinis fœditas, sed conceptionis fecunditas : aperta fuisse dicitur quantum ad Christi ingressum, non aperta per virum, sed sicut fenestra vitrea dicitur aperiri radio solis, non per fracturam vel per divisionem aliquam, sed quia radius eam intrat secundum sui subtilitatem naturæ. Hoc modo, imo subtiliori, dicitur porta clausa aperta esse principi, quia Christus uterum Virginis, per virginitatem clausum,

(23) Job XIV, secundum versionem LXX. Vid. Cyprianum, serm. I contra Judæos, et S. Leonem, serm. I De nativitate.

A intravit ineffabili modo. Christus autem dicitur fuisse filius Joseph (Luc. III), quantum ad hominum opinionem, et quantum ad educationem. Secundum quam acceptionem, filii qui alios nutriunt, eorum patres dicuntur. Verum est quod sine cognitione viri lege naturæ nulla potest concipere vel parere, sed in miraculis non est quærenda lex naturæ. Illud autem quod Judæi negant scriptam esse in Isaia : *Ecce virgo concipiet et pariet*, etc. Septuaginta interpretes, viri fide et scientia approbati, ita interpretati sunt, et ita interpretari voluit ipse propheta, dicendo et scribendo, *ecce, abscondita*, dicunt, *concupiet, et pariet filium* ; sed si communi sensu abscondita, id est domi reclusa intelligitur, et nihil aliud, quid mirum, quid novum, in eo concepti ? et ejus mysterii signum esse voluit eum ait : *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum : Ecce abscondita concipiet*, etc. Hæc igitur nisi subtiliter intelligantur, puerili omaino sensu et inani dicta esse a propheta considerantur ; quod quia credi et dici absurdum est, sensus est *abscondita*, id est ab amore virili et omni contagione peccati conservata, *concupiet*. In Syro etiam idiomate, quod affine est Hebraico, alma interpretatur *virgo* et ubi habemus *virgo*, in Hebræo habetur *alma*.

CAPUT XVIII.

Quibus auctoritatibus et rationibus probatur quod B. Virgo manens intacta, Christum concepit.

Quod autem gloriosa Virgo manens virgo concepit, et sine virili semine, multiplex insinuat auctoritas, et multiplex etiam ratio. In Ezechiele legitur : *Et dixit Dominus ad me : Porta hæc clausa erit, et non aperietur, et vir non intrabit per eam, quoniam Dominus solus ingressus est per eam, et erit clausa principi, princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino, per viam vestibuli portæ ingrediatur, et per viam ejus egredietur (Ezech. XLIV). Hoc, ad litteram nemo potest explere ; nam Dominus Deus qui per prophetam loquitur, ait : *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum (Isai. LXVI)*. Et alibi : *Cælum et terram ego implebo (Jer. XXIII)*. Si, inquam, Dominus Deus Israel totus ubique est, unde ingressus est per portam illam, et quo ingressus est, si Deus incircumscrip- tus ? Quomodo eum in porta sedere ad litteram accipi oportet ? Quomodo clausa erit principi, si princeps ipse Dominus Deus Israel ingressus est per eam, et sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino, quem panem, vel cuiusmodi panem ? unde factum est, vel unde delatum est ? Comedet Dominus Deus Israel, et coram Domino, quis est alius ipse Dominus, ut comedat coram eo panem Dominus Deus Israel ? Quia ergo ad litteram hæc accipi non possunt, per portam, aliud intelligi oportet, ut omnia considerentur, et considerata fieri posse videantur. Dominus ergo Deus Israel ingressus est per portam illam, ad nos egressus exiit, quia Deus homo factus in utero Virginis ex carne Virginis*

(non aliter ab originali peccato foret immunis) sicut in Psalmo dicitur : *Tanquam sponsus procedens de thalamo suo* (Psal. xviii), ad nos homo exiit, atque Jeremia testante : *In terris visus est, et cum hominibus conversatus est* (Baruch. iii). Porta hæc erit clausa, quia viro clausa erit, nec vir transibit per eam ; clausa principi servabitur, ut per eam ingrediatur, quia Dominus Deus Israel ingressus est per eam : neque enim ante conceptionem et partum mater ejus viro cognita fuit, quoniam clausa porta erit, et vir non transibit per eam : neque post conceptionem et partum Christi, mater ejus viro cognita fuit, quoniam clausa erit, et clausa servabitur principi, quoniam et totum hoc Dominicæ incarnationis mysterium sola virtute divina, sine humano contagio peractum est. Quod dicit Isaias : *Rorate, cæli, desuper, et nubes pluant Justum* (Isai. xlv). Rore, inquit, et nube cælesti, hoc est sola creatione et operatione Dei, sicut paulo post subdit : *Ego Dominus creavi eum* (Isai. xlvi). Aperta est terra, id est uterus Virginis, et protulit Salvatorem. Princeps ipse sedebit in ea, quoniam in ea quoque humanitate quam Christus pro nobis assumpsit, omnia sibi subdita accepit. Item Isaias ait : *Generationem ejus quis enarrabit ?* (Psal. l.) Si ea lege nascendi natus est Christus, qua alius homo, cur generatio dicitur inenarrabilis ? Per hoc ergo quod inenarrabilis dicitur, alius modus nascendi in Christo fuisse intelligitur, secundum quem ipse conceptus est sine virili semine, Spiritus sancti operatione ; et sic, mater Christo virgo permanens, Christum concepit. Item, si Christus conceptus est de virili semine, et seminibus patris et matris conceptus est, in pruritu libidinis conceptus est, et sic in peccato natus, quia omnis in concupiscentia natus, peccato est obnoxius. Unde David loquens in persona humani generis, ait : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* (Exod. xlviii). Et in lege præceptum fuit, ut octava die puer circumcideretur, ut ab originali peccato liberaretur. Unde scriptum in lege : *Homo qui octava die circumcissus non fuerit, peribit de populo suo* (Levit. xii), subaudi, æternaliter. Et alia auctoritas dicit, quod infans unius diei non est sine peccato (Job xiv juxta LXX). Sed, si Christus sicut quilibet alius in iniquitatibus conceptus esset, et in peccatis mater eum peperisset, quid ab alio differret ? quomodo liber inter mortuos existeret solus ? quomodo generatio ejus inenarrabilis diceretur ? Sed generationem ejus ideo obstupuit, et inenarrabilem dixit Isaias, quia neque in iniquitate mater eum concepit, neque in peccatis peperit ; et ideo inter mortuos liber solus existit (Psal. lxxxvii) : ergo, quia sine peccato conceptus est, sine virili semine conceptus est, et sic mater ejus eum sine peccato concepit, ergo cum virum in concipiendo non cognovit, in concipiendo, virgo permanit. Et ideo quia Christus fuit sine peccato, hominem potuit liberare a peccato. Et quia omnis

A homo obnoxius erat peccato originali et propravicatione primi parentis alto Dei decreto, post mortem, anima descendebat ad inferos, opportunum erat, ut per Christum ab inferis liberaretur genus humanum, et per Christum in cælum reverteretur.

278 bis CAPUT XIX.

Quibus auctoritatibus probatur quod omnes ante Christi adventum ad inferos descendebant, et quod necessarium fuit ad reducendum genus humanum, ut Deus hominem assumeret, et sibi mortem subji- ceret.

Quod autem omnes animæ ante Christi adventum, ad infernum descendebant, multiplex probat auctoritas. Ait Jacob : *Descendam ad inferos lugens filium meum* (Gen. xxxvii). Et alibi ad filios suos ait : *Deducetis canos meos cum dolore ad inferos* (Gen. xlii). Unde B. Job, cui, Domino teste, non erat vir similis in terra (Job ii) : *Infernus domus mea est, et in tenebris strari lectulum meum* (Job xvii). Tamen, liberationis spe erectus, paulo post addidit : *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo de terra surrecturus sum, et in carne mea videbo Deum Salvatorem meum* (Job xix). Qui Redemptorem testatur, venundatum sive captivatum sese, et redemptum esse non iustificatur, audi et beatum David : *Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me* (Psal. xlviii), et acceptam ab inferno animam, et redimendam dicit ab inferno. Unde et alibi exsultans, dicit : *Domine, eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum* (Psal. ix). Cui dicit, *eduxisti, sanasti me*, nisi ei de quo in alio psalmo dicit : *Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi ?* (Psal. xcvi) et quoniam solus super occasum ascendere noluit, audi quid subditur : *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, dedisti dona hominibus* (ibid.). Ezechias quoque moriturus ait : *Ego dixi : In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi* (Isai. xxxviii). Et postea subdit : *Tu autem revocasti animam meam ut non perires* (ibid.). Hæc, inquam, spes justorum erat tunc morientium. Nemo ergo in cælum ascendebat, sed omnes qui tunc moriebantur descendebant ad infernum. Ne ergo homo in æternum periret, restitui hominem oportebat ; restitui autem non poterat, nisi Deus hominem assumeret, necessitatem nostram subiret, contra adversarium cassidicus noster existeret, et nostræ actionis negotium agens in suadendo, justæ rationis iudicio adversarium excutiens, causam nostram finiret. Restituendus itaque Deo erat homo, ac per hominem, qui Deo semetipsum abstulerat. Quis autem de communi massa restitueret, vix enim sibi justitia cuiusque sufficit, quanto magis et proximo ? non est immunis a peccato infans cujus vita est unius diei super terram (Job xiv, juxta LXX). Quod si novus, vel aliunde natus homo, seu angelus factus homo, hominem liberaret, non sic ad pristinum ingenitæ dignitatis statum restitui posset, cum angelis homo par creatus esset, non natura, sed rationis, et concessa

libertatis gratia. Ergo quia soli Deo creatori obnoxius erat, ad eundem libertatis statum, seu per hominem seu per angelum restitui non valebat. A quo enim quis a servitute redimitur, ei ad serviendum obnoxius esse iudicatur. Quia ergo per alium plena hominis restitutio fieri non valebat, necesse fuit ut Creator creaturæ subveniret, creaturam Creator subiret, ut per ipsum Creatorem homo restitutus, soli Creatori ad serviendum obnoxius esset, et hostis jurisdictionem supra humanum genus amitteret. Nihil ergo in Christo suum hostis invenerat, qui neque in iniquitatibus conceptus erat, neque in peccatis partus fuerat, neque ullam prorsus peccati maculam vivendo contraxerat. Quia ergo præsumptio fuit injusta, cum mors invasit eum in quo nihil reperit, et in quo nihil omnino juris habebat, iure amisit eam jurisdictionem, quam peccato primi parentis, in hominem primum, ejusque posteritatem obtinuerat. Mors itaque Christi, peccati originalis apud Patrem hostia et propitiatio fuit. Primo, quod humani generis plena et integra restitutio exstitit, reseratus est in ejus obitu paradisi aditus, remotus est ille gladius versatilis et flammeus, cum in crucis patibulo moriens, et affixus, ait ad latronem: *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii). Tunc quoque adimpletum est quod dictum est in Osea: *O mors, ero mors tua; morsus tuus ero, inferne* (Ose. xiii). Igitur illius restitutionis nostræ sacramentum in prophetis habebamus promissum, aliquando per rerum figuras, aliquando per verborum ænigmata; aliquando evidenti et aperta promissione. Primis illis temporibus loquens Deus ad Abraham de hoc sacramento, ait: *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ* (Gen. xxvi). Quando nimirum universum genus humanum sub maledictione primi parentis oppressum, per eum ab illo maledicto absolvitur, et benedictioni atque gratiæ priori restituitur: nam in leaæ gens benedicta non est ulla, nulla gens ditioni ejus subjecta fuisse legitur. In David vero et Salomone, qui regibus terræ illius fortiores et potentiores exstiterunt, quomodo gentes benedicentur, cum omnes circumquaque, præter Judaicam, eis adversæ, et contra eos semper dimicantes fuere? De successoribus eorum regno fugatis, captivatis, exhæredatis, frustra mentio ulla haberetur. In Christo jam restat ut hæc intelligantur, et intellecta omnibus modis adimpleantur. Alibi etiam dicit auctoritas: « Qui eduxisti vinclos de lacu in quo non erat aqua. »

CAPUT XX.

Quibus auctoritatibus probatur quod Christus passus sit ad nos liberandum, et peccata nostra delendum.

Quod autem Christus passus sit ad nos liberandum, et peccata nostra delendum, multæ asserunt auctoritates. Legitur enim in Psalmo: *Dominus regnavit a ligno* (Psal. xcvi). Hoc lignum vocatur crux Dominica, per quam Christus in nobis regna-

vit per gratiam. Isaias etiam ait: *Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiens, et non est ei neque decor, unde nec reputavimus eum: vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit; ipse enim vulneratus est propter delicta nostra, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostræ super eum, livore ejus sanati sumus omnes nos, sicut oves erravimus, unusquisque nostrum in viam suam declinavit, et Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum; oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum. De angustia et de iudicio sublatus est. Generationem ejus quis enarrabit? propterea dabit impios pro sepultura, et divites pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, et voluntas ejus in manu Domini dirigetur* (Isai. liii). Hoc totum ad Christum refertur. Ascendebat Christus tanquam virgultum, quando proficiebat ætate et sapientia: *aud Deum et homines* (Luc. ii). *Vere languores nostros ipse tulit*, id est abstulit, *et dolores nostros ipse portavit*, id est asportavit. *Ipse enim vulneratus est propter delicta nostra, attritus est propter scelera nostra*. Et quoniam universa hæc propria voluntate non coactus pertulit, idcirco adjecit: *Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum*. Hoc idem assumpta hominis esse videtur, cætera quæ sequuntur, hominem excedunt, et solius Dei sunt: *De angustia et de iudicio sublatus est*, quia mortuus, ab ipsa morte detineri non potuit, cujus generatio est inenarrabilis. Quomodo enim Deus consubstantialem Filium ex se gignat ante tempora, et semper, *quis enarrabit?* quomodo prædestinatis temporibus ex matre sine virili semine homo creatus sit, et eum Deus assumpsit in unitate personæ, *quis enarrabit?* Propter scelus quidem non suum, sed *populi mei, percussi eum*. Quid enim sceleris admisit, *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus?* Et in Psalmo legitur: *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea* (Psal. xxi).

CAPUT XXI.

Quibus auctoritatibus probatur quod Christus vere resurrexit a mortuis, et ad cælos ascendit.

De resurrectione etiam Christi multa a sacra Scriptura habemus testimonia. Ait Oseas: *Duobus diebus vivificabit nos, et post duos dies suscitabit nos* (Ose. vi). Quod apertius testimonium de passione et morte Christi, et resurrectione? Item in Psalmo introducitur Filius loquens ad carnem suam: *Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara, etc.* (Psal. lvi). Gloriam suam vocat Christus humanam naturam suam, in qua glorificatus est, in qua gloriosa egit. Eandem vocat psalterium, quantum ad carnis glorificationem, et ascensionem, quia psalterium resonat a superiori. Eandem vocat citharam, propter passiones quas humana Christi natura sustinuit, quia cithara resonat ab inferiori. Et in Psalmo ait Christus: *Quoniam non dabis sanctum tuum videre corruptionem* (Psal. xv). Et alibi: *Et*

refloruit caro mea (Psal. xxvii). De ejus ascensione legitur : *Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem* (Ephes. iv). Hic insinuat, quod Christus ascendit in cœlum et duxit secum animas sanctorum, quæ prius captivæ tenebantur in inferno. De eadem Christi ascensione alibi legitur : *A summo cœlo egressio ejus, et occursum ejus usque ad*

A summum ejus (Psal. xviii). Et in dialogo Isaie, ubi introducuntur angeli admirantes Christi ascensionem : *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* (Isai. lxiii.) Et in Psalmo : *Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio* (Psal. xxiii). Hæc contra Judæorum errores dicta sufficiant.

LIBER QUARTUS.

CONTRA PAGANOS SEU MAHOMETANOS.

278 ter CAPUT PRIMUM.

Quibus auctoritatibus et rationibus dicunt pagani, seu Mahometani, Christum conceptum fuisse de flatu Dei communi.

Nunc contra Mahometi, discipulos styli vestigium vertamus. Cujus Mahometi monstruosa vita, monstruosior secta, monstruosissimus finis, in gestis ejus manifeste reperitur; qui maligno spiritu inspiratus, sectam abominabilem invenit, carnalibus voluptatibus consonam; et ideo, multi carnales ejus secta illecti, et per errorum varia principia dejecti, miserabiliter perierunt, et pereunt; quos communi, vulgo, vocabulo, Saracenos vel paganos nuncupant; qui cum Christianis, in hoc consonant, quod unum Deum, universorum creatorem affirmant; in hoc tamen cum Judæis conveniunt, quod in divina unitate trinitatem abnegant. Ad quos confutandos, quæ contra Judæos de unitate et trinitate diximus, dicta sufficiant. Illi non in omnibus Mosaicæ legi concordant, sed ad suum nutum, ab utraque quædam excipiunt, quæ observanda esse asserunt; non ratione ducti, sed voluntate tracti. Illi asserunt Christum natum de Virgine, et Mariam Virginem permansisse, et Christum de Spiritu Dei, id est de flatu Dei conceptum fuisse. Spiritum autem Dei non intelligunt tertiam in trinitate personam, sed potius naturalem flatum, quem reperimus in homine, et in omni alio animante. Dicunt etiam Deum insufflasse in Beatam Virginem, et ita de illo flatu Virginem concepisse. Quod volunt auctoritate et ratione probare. Ait enim auctoritas : *Flabit Spiritus ejus, et fluent aquæ* (Psal. cxlvii). Spiritum istum dicunt naturalem Dei flatum. Et in Genesi legitur : *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ* (Gen. ii). Hoc sic intelligunt : Deus flatu suo inspiravit, vel insufflavit in corpus Adæ, et ita creatus est spiritus in Adam illo flatu divino. Et de eodem flatu intelligunt quod legitur in Evangelio : *Insufflavit Christus in discipulos suos, et ait : Accipite Spiritum sanctum* (Joan. xx). De eodem item intelligunt, quod dicit Gabriel ad Mariam : *Spiritus sanctus superveniet in te* (Luc. i). Et illud, quod Christus dicitur esse conceptus de Spiritu sancto,

Ex Virgine Maria. Ratione etiam idem volunt astruere : Virgo Maria per se (alio non mediante) Christum non genuit, nec de virili semine eum concepit, nec divina substantia; ergo de quodam medio inter rationalem creaturam et Deum; sed quid est illud medium supra hominem, et infra Deum, nisi flatus divinus, quo insufflata peperit virgo Maria. Si flatus materialis imprægnat terram, et facit eam germinare, quid mirum, si flatus divinus fecundavit Mariam?

CAPUT II.

Solutio Christianorum ad præmissa.

Ad hoc respondemus, quod illi qui hæc conantur asserere, indigent sensu et pœna, ideo enim materialis flatus non est, quia ipse in incorporea substantia est, nec habet instrumenta flandi ut fauces, etc. Si enim corporeus esset, variabilis esset nec in omni loco incircumscribibilis esset. Quod autem incorporeus sit, probatione non indiget, cum omnis ratio tam humana quam divina hoc irrefragabiliter affirmet. Flatus ergo Dei, sive Spiritus Dei, dicitur Spiritus sanctus, qui procedit a Patre et Filio, de quo dicitur in Genesi : *Spiritus Domini ferebatur super aquas* (Gen. i), et Christi *spiritus ubi vult spirat* (Rom. viii). Si Spiritus sanctus animi voluntas est, rationalis est et materialis flatus non est. Item Apostolus ait, quod *Spiritus* (sanctus scilicet) *postulat pro nobis gemitibus innarrabilibus* (ibid.). Christus etiam ait : *Ite, prædicite evangelium omni creaturæ, baptizantes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii). Hic Spiritus Dei comparatur Patri et Filio, et ita est una in Trinitate persona. De hoc Spiritu dicitur : *Flabit spiritus ejus, et fluent aquæ* (Psal. cxlvii). Quando enim Spiritus sanctus per gratiam inspiratur peccatoribus, qui dicuntur aquæ per fluxum peccatorum, aquæ fluunt, id est peccatores convertuntur, fluunt per fluxum lacrymarum, per penitentiam lamentum. Quod autem dicitur Dominus inspirasse spiraculum vitæ in corpore Adæ, sic intelligendum est, spiritum hominis creando eum corpori hominis infudit. Per hoc autem Christus materialiter insufflavit in apostolos, signatum est, quod gratiam Spiritus

sancti infundebat in eos. Supervenit autem Spiritus sanctus in Virginem gloriosam, quia ei infudit suam gratiam. Eadem ratione, dicitur concepissee de Spiritu sancto, id est opere Spiritus sancti, non de substantia ipsius; ipsa enim virgo sola Dei auctoritate, de sua carne Christum concepit, sine alterius rei commisione. Nec alius intelligitur flatus, ut jam dictum est, materialis a Deo procedens, rationalem creaturam excedens; quia si alius materialis flatus procederet a Deo, aut esset ejusdem naturæ cum Deo, aut non, si esset ejusdem naturæ, ergo esset Deus, et ita de divina natura concepit Virgo, quod dictu et intellectu horribile est asserere. Si ille flatus non est divinæ naturæ, quæritur, cujus naturæ sit? si incorporeæ naturæ est, et non divinæ, angelus vel anima est, cum spiritus sit; et ita B. Virgo de angelo vel de anima concepit. Si corporalis est, non alius quam ærem esse videtur, et ita absurdum est quod sequitur, ut dicamus B. Virginem ex ære concepissee. Quæritur etiam, utrum ex solo flatu facta sit illa conceptio? Si ex solo flatu factus est Christus, vel ipse flatus factus est homo, fuit ille flatus vel anima Christi, vel unitas animæ Christi: si fuit unitus animæ Christi, physicus fuisse videtur; corpus etiam quod Christus habuit, fuit de carne Virginis aut non? Si non fuit de carne Virginis, Filius Virginis non fuit. Unde ergo originem habuit? Si de Virgine habuit, fuit ille flatus unitus carni, ut ex illis duobus fieret conceptio, et illo flatu animaretur caro, ad hoc ut Christus fieret homo.

Ahuc nobis obijciunt veritatis inimici, in hunc modum: quomodo Christus fuit Filius Dei, si non fuit conceptus de substantia divina vel de flatu Dei?

Ad hoc dicimus, quod Christus secundum humanam naturam, fuit Filius Virginis, secundum divinam, Filius Dei, ab æterna natus a Patre secundum divinitatem; in tempore de Virgine secundum humanitatem. Quod autem Christus fuit Deus et homo, supra, contra hæreticos et Judæos probatum est diligenter, et ideo ad præsens hic supersedendum est. Non ergo secundum quod homo, Filius Dei, nisi per gratiam, secundum quod Deus, Filius Dei secundum naturam. Si enim de divina natura secundum quod homo conceptus fuisset, nullo modo variabilis esset, nec alius in eo defectus fuisset.

CAPUT III.

Opinio paganorum, qui dicunt quod Christus fuit impassibilis et immortalis.

Predicte pagani asserunt Christum immortalem, impassibilem fuisse, quia conceptus est de Dei flamine, et ideo dicunt, ipsum non fuisse passum, vel mortuum, nec a mortuis suscitatum; sed asserunt, loca sui alium hominem posuisse, cum Judæi vellent eum cruci affigere; quod ita nituntur asserere; si Christus de flatu divino conceptus est, sicut flatus divinus incorruptibilis est, ita Christus

A impassibilis. Præterea, indecens esset Christum de flatu divino conceptum, et sic quodam modo Dei Filium crucis subire patibulum.

CAPUT IV.

Solutio præmissorum.

Ad hoc dicendum quod Christus, secundum quod Dei Filius est, nec passus, nec mortuus, nec suscitatus est, sed secundum infirmitatem humanæ naturæ, quam assumpsit de Virgine. Quia ipse si carnem assumpsit, aut passibilem habuit aut impassibilem? si impassibilem, unde eam assumpsit, cum omnis caro passibilis esset; si passibilem assumpsit, pati et mori potuit, et ex divinitatis virtute a mortuis resurgere. Sed caro Virginis passibilis erat, et ex illa passibili carnem assumpsit, et sic passibilis fuit. Quod autem Christus Dei Filius fuerit, et secundum hoc immortalis; et Filius Virginis, et secundum hoc mortalis, diligenter superius probatum est; et quod Christus passus, mortuus, suscitatus, superius variis probavimus auctoritatibus; et sic Christus quod mortem subiit secundum carnis infirmitatem, non hoc reputavimus Christi miseriam, sed dignationem, ex summa Dei misericordia et dignatione fuit, quod Christus carnem assumpsit: mortem subiit, non quod hoc meruisset, sed ut a morte nos per mortem redimeret. Si enim rex alius misertus servi sui jacentis in luto, lutum intraret, ut servum liberaret, non hoc ascriberetur miseriam regis, sed dignationi.

CAPUT V.

Opinio paganorum, qui dicunt homines in æterna beatitudinæ cibo et potu materiali reficiendos esse.

Dicunt etiam prædicti pagani, in æterna beatitudine homines materiali cibo et potu reficiendos esse; quod auctoritatibus conantur probare; aiunt enim Deum Judæis, si bene agerent, promissee terram fluentem lacte et melle; sed hoc intelligi non potest de materiali terra promissionis, quia non manat lacte et melle, ergo referendum est ad paradysum, in quo beati reficientur lacte et melle. Et Christus promittens suis æternam refectionem, ait: *Ut edatis et bibatis supra mensam meam in regno Patris mei (Luc. xxii).* Christus etiam legitur post resurrectionem favam mellis comedissee, ut per hoc insinuetur, quod homines post resurrectionem reficientur melle.

CAPUT VI.

Solutio ad præmissa.

Ad hoc dicendum, quod in æterna beatitudine, non erit materialis refectio, sed spiritualis quia homines spiritualia corpora habebunt, non potu vel cibo indigentia. Quia, sicut attestante Christo, homines in paradiso neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei (Rom. xiv), materialibus alimentis non reficientur, sed erunt sicut angeli Dei, cibo et potu non indigentes. Et Apostolus ait, quod *esca et potus non sunt regnum cælorum; caro etiam et sanguis regnum Dei non possidentur (I Cor.*

xvi), id est alimenta carnis et sanguinis, in regno Dei locum non habebunt.

Ad litteram etiam de terra promissionis intelligi potest, quod de terra manante lacte et melle dicitur est; terra enim illa fertilissima est. Vel, per terram manantem lacte et melle, paradisuſ cœlestis intelligitur, qui manare lacte et melle dicitur, propter æternæ et internæ refectionis dulcedinem. Mensam etiam suam quæ erit in regno Patris sui, vocat Christus spiritualem beatorum refectionem. Quæ spiritualis reffectio nihil aliud erit, quam divina fruitio. Unde in Psalmo : *De torrente voluptatis tuæ potabis eos* (Psal. xxxv).

Quæ autem major insania, quam asserere hæc esse beatorum præmia, esum mellis et potum lactis? Sustinuerunt martyres tot persecutiones, ut ad has pervenirent refectiones? voluit Laurentius uri, in craticula, ut ad hæc perveniret gaudia? Suspendus est Vincentius in aculeo, ut hoc frueretur cibo? Certe, si Deus daturus esset suis materialia fercula, credo quod elegantiora daret eis cibaria. Christus autem post resurrectionem non ideo comedit, ut per hoc insinuaret resuscitatis necessaria esse cibaria, sed ut per hoc probaretur ejus resurrectio vera.

CAPUT VII.

Quod pagani asserunt, quod licitum est eis plures habere simul uxores.

Dicunt etiam prædicti licitum esse eis plures simul habere uxores. Quod nituntur probare auctoritate Patrum Veteris Testamenti, qui duas uxores habuisse leguntur, ut Jacob, David et alii multi. Qua enim ratione eis licitum fuit simul habere plures uxores, et non modernis? Sed hoc non asserunt nisi ut luxuriæ satisfaciant : tota enim vita eorum in fetore luxuriæ est. Itaque, sit.

CAPUT VIII.

Solutio prædictorum.

Ad hoc dicimus, quod una dicitur esse unius; unde et Dominus unam dedit Adæ uxorem, et non plures, quod etiam sacramento deservit; per hoc enim significatur, quod una est Sponsa Christi, id est Ecclesia. Unde et Lamech mortaliter peccavit, qui primus plures uxores habuit. In Veteri autem Testamento, licitum erat alicui plures habere uxores ad multiplicandum genus humanum, ad divinum cultum; tunc terram replebat fecunditas, nunc autem in Novo Testamento, cœlum debet replere castitas : *A tempore enim Joannis Baptistæ, regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud* (Matth. xi). Hinc, ut ait Apostolus : *Quandiu vivit mulier, alligata est viro, ut non possit alii nubere; similiter vir mulieri, ut non possit aliam ducere* (I Cor. vii); unde vir si plures habet, adulter est; et sicut una mulier non potest simul habere plures viros; sic unus vir nec plures mulieres simul. Item dicit Apostolus, quod *vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier* (ibid.), et sic, vir, vivente uxore sua, non potest accedere ad aliam. Cum ergo prædicti

PATROL. CCX.

A pagani dicant Christum fuisse magnum prophetam, quomodo audent verbis ejus contradicere, qui dixit mulierem non esse derelinquendam nisi causa fornicationis; ipsi autem multis aliis de causis relinquant uxores.

Sunt etiam quidam inter eos, qui dicunt mulierem relictam a marito, non debere ad eum regredi, donec alter cum ea conveniat, et sic prævaricatores legis et Evangelii facti sunt. In lege enim scriptum est ut *si quis uxorem suam qualibet ex causa dimiserit, et voluerit ad eam quandoque regredi, in ipsius fit arbitrio, si tamen alter eam non sœdaverit; si alter eam tetigerit, ab illo in perpetuum prohibita est* (Deut. xxiv). In Evangelio tamen licitum non est homini uxorem suam sine culpa fornicationis dimittere; et qui dimissam alterius in uxorem acceperit, adulter et mœchus judicatur (Matth. v). Item, si Christum tantum fuisse prophetam credunt, et de Virgine natum, et de flatu divino conceptum, cur non celebrant ejus conceptum, vel ortum?

278 quater CAPUT IX.

Opinio illorum, qui dicunt quod sola ablutio corporis per aquam sufficit ad remissionem peccati.

Affirmant etiam prædicti, solam corporis ablu-tionem per aquam factam, sufficere ad peccati remissionem; quod volunt multiplici auctoritate probare. Ait enim Ezechiel : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris* (Ezech. xxxvi). Et Joannes fuit baptizans in aqua tantum (Marc. i). Naaman etiam ablutus in Jordane, liberatus fuit a morbo lepræ (IV Reg. v), per quod signatum est quod aliquis per solam aquæ ablu-tionem liberatur a peccati sorde. Præfati pagani his auctoritatibus ducti, asserunt quodlibet mortale peccatum homini remitti per solam aquæ ablu-tionem, sine contritione vel confessione.

CAPUT X.

Responsio Christianorum.

Ad hoc dicimus quod sufficit discreto et adulto corporis ablutio, sine contritione et confessione; puero vero, non sine Trinitatis invocatione, sicut superius in tractatu contra hæreticos multipliciter probatum est : Ezechiel autem aquam illam vocat mundam, quod sanctificetur per verbum, juxta illud : *Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum*. Joannes autem non baptizavit in peccati remissionem, vel sanctificationem, sed in significationem, nec peccata Joannis baptismo remittebantur. Ablutio vero aquæ qua Naaman purgatus est a lepra signat baptismum Christi, quo quis liberatur a culpa. Ablutio aquæ qua fit peccati remissio in baptismo, iterari non debet, quia significat passionem Christi et mortem, quæ iteranda non est, nec sacramento baptismi debet fieri injuria. Semel ergo valet aquæ ablutio, id est baptismus, puero vel adulto, iterata vero non prodest. Errant ergo pagani qui singulis ablu-tionibus corporum suorum

credunt sibi remitti peccatum mortale. Si enim hoc esset, videretur esse peccati incentivum. Isti etiam multa in lege veteri observant, et ita quodammodo judaizant, quia porcum non comedunt, plures uxores simul ducunt; sed superius contra Judæos diligenter probavimus, jam legem abolitam esse: et hoc Paulus multipliciter probat, et eum esse quasi idololatram, qui legem Moysi observat ad litteram; quia veniente veritate, debet umbra cessare, et veniente signato, cesset figura. Christus etiam ostendit eam esse consummatam, et in se esse impletam, cum dixit: *Consummatum est* (Joan. xix).

CAPUT XI.

Opinio Judæorum et Saracenorum contra Christianos, quia Christiani habent imagines in ecclesiis.

Nobis etiam insultant pagani cum Judæis, quia habemus imagines in ecclesiis nostris, et sculptilia, in quo videmur obviare præcepto divino, quod ait: *Non facies tibi sculptiles, nec omnem similitudinem quæ est in celo vel in terra, vel in aquis, vel sub terra* (Exod. xx; Deut. v). Et Propheta ait: *Confundantur omnes qui adorant sculptilia*, etc. (Psal. xcvi). Christiani autem effigiant Deum sublimi sedentem solio, manuque porrecta signantem, et circa eum magno dignitatis præstigio, aquilam, hominem, vitulum et leonem, has effigies exsculpant, fabricant et depingunt; unde possunt et ubi possunt, adorant et colunt.

CAPUT XII.

Solutio præmissorum.

Ad hoc dicimus, quod si lex Mosaica prohibuit nullo modo fieri sculptile, peccavit Moyses qui fecit imagines cherubim, et posuit in templo: in corona etiam aurea, quæ in terra Philistinum detenta est, ut aiunt Hebræi, sculptæ erant imagines regum. A simili videtur, quod possunt depingi imagines sanctorum, et imago Christi, ut homines per ea quæ vident ad invisibilia invitentur, et per signantia, significata venerentur; quia, sicut scriptæ litteræ sunt clericorum, ita picturæ laicorum. Legimus etiam in Isaiâ, Isaiam Dominum *sedentem vidisse super solium excelsum, et seraphim stabat super illud* (Isai. vi). Si Isaias quod vidit imaginaria vel materiali visione, vel corporali, voluit representare, non videtur absurdum esse, ut redigeret in picturam, quod redegerat in scripturam.

Similiter, legitur Ezechiel (cap. i) vidisse similitudines quatuor animalium, scilicet, hominis, leonis, vituli, et aquilæ: quod ergo legitur Ezechiel vidisse et scripsisse, non potest Christianus ad memoriam pingere? Competenter ergo mandatum legis accipiendum est, imo sicut ipse legislator declaravit, intelligendum est: *Non, inquit, facies sculptile, et causam demonstrat, non adorabis ea neque coles*. Exclusa igitur perfidi cultus idololatria, facta sunt ab eis, et fieri possunt a nobis sculptilia, Cælatoras facimus et sculpturas, sed divino cultu nec adoramus, nec colimus eas, nec ipsam crucem factam dicimus quod in se, vel ex se habeat virtu-

A tem, sed postquam benedictione pontificali sanctificatur in memoriam Dominicæ passionis, jam crucem, non divino, sed debito venerationis cultu attollimus et colimus. Alio enim modo homo adorat Deum, quam crucem. Deum adorat propter ipsius divinitatem; crucem veneratur, propter passionem Crucifixi. Ut ergo paucis ac breviter includam verbis, nullam omnino Christianus divino cultu rei alicujus adorat effigiem; debito tamen honoris cultu sacras sanctorum adorat effigies et picturas. In hoc etiam nobis insultant, quod dicunt nos plures facere deos, quia plures adoramus sanctos, ut, Petrum et Paulum, etc., nulla enim debetur adoratio, nisi Deo; qui enim cultum divinum creaturæ attribuit, idololatra est. Ad illud dicendum, quod illam speciem adorationis quæ debetur Deo, et Græce, dicitur *latria*, Christianus non exhibet creaturæ, sed eam quæ Græce dicitur *dulia*, quæ debetur homini et angelo. Illa quæ debetur Deo consistit in dilectione, oratione, glorificatione, oblatione, ut Deum diligit homo super omnia, offerat ei, tanquam Creatori, se et sua, hunc cultum nemo exhibet creaturæ. Sed homo tenetur diligere proximum tanquam se, ei exhibere reverentiam, aliquando ut majori, aliquando ut pari, benignitatem, aliquando ut minori. Non ergo plures deos constituimus, sed unum Deum divino cultu adoramus.

CAPUT XIII.

Opinio paganorum, quod neminem debent salutare, nisi fuerit ejusdem sectæ cum eis.

C Illi etiam de quibus sermo præcessit, dicunt nulum salutandum esse, nisi fuerit ejusdem sectæ cum eis. Dicunt enim, quod cum eis non debeant habere participium salutationis, cum quibus non sunt habituri communionem salutis: Si enim excommunicatis non est offerenda salutatio, multo minus illis, cum quibus nulla habetur communicatio.

CAPUT XIV.

Refellitur præmissa opinio.

Sed ipsi sibi contrarii sunt; dicunt enim sibi licitum esse alterius legis uxorem ducere, quod et antiqui Patres fecisse leguntur, ut David, qui gentilem duxit uxorem, matrem videlicet Absalonis, et Salomon, filiam regis Ægypti. Si enim eis licitum est uxores ducere alienigenas, multo magis licitum est salutare, vel pro eis orare. Isti colunt culicem, et deglutiunt camelum. In multis etiam aliis sibi sunt contrarii. Quædam enim ex veteri lege suscipiunt, quædam excipiunt: similiter, ex Evangelio, et sibi multipliciter contrarii sunt. Hæ sunt vulpeculæ Samsonis, quæ in caudis fuerunt conjunctæ, in facie disjunctæ et divisæ. Illi enim dicunt Christum tantæ fuisse dignitatis et sanctitatis, ac Mahometum, vel etiam majoris, quandoquidem dicant Christum non fuisse mortuum, Mahometum autem asserant defunctum, et etiam manifestum est Mahometum fuisse mortuum, et a canibus devoratum.

Si Christus non est mortuus, ubi dicent eum A esse, in coelo, vel in terra? In terra manifestum est eum non esse; relinquitur ergo, quod in coelo. Sed quando ascendit in cœlum, cum passus, vel mortuus, vel suscitatus, secundum eos, non sit?

Quæritur etiam ab eis, utrum Christus iudicaturus sit mundum? Nonne legitur in libro Danielis (cap. vii), quod libri conscientiarum aperientur in die iudicii, et vetustissimus dierum sedebit, et singulos iudicabit? Hæc autem innuit in via, ut hoc iudicium consequeretur in patria.

Dicant etiam, opinio sua quibus notetur miraculis? Apud eos sunt miracula per antiphrasim. Relinquitur ergo falsam esse eorum opinionem, quæ non munitur ratione vel auctoritate.

Explicit quadripartita Magistri Alani editio contra hæreticos, Waldenses, Judæos et paganos.

Inferius habebatur :

Fideliter extractum ex manuscripto in Bibliotheca Cisterciensi asservato. xviii Martii 1655.

Franciscus du CHEMIN prior Cistercii.

ALANI AB INSULIS

LIBER

DE PLANCTU NATURÆ.

—

AD LECTOREM.

279 Liber hic, tam in exemplaribus mss. quam aliorum auctorum citationibus, diversas sortitur inscriptiones. Nonnunquam enim, ut in exemplari abbatæ Cysoniensis, vocatur, *Enchiridion de naturis rerum*, Alias, ut, in exemplari cœnobii Sancti Bertini, *Liber De conquestione naturæ*. Frequentius tamen inscribitur, *Liber de planctu naturæ*, quia nimirum auctor in principio operis introducit naturam plangentem humani generis depravationem sedumque vitiorum dominam; maxime autem, infandi Sodomæ seeleris, in quod, præ cæteris vitiis, invehitur, in tantum ut diversi Auctores, integro libro epigraphem affigant; *Tractatus contra Sodomæ vitium*; quanquam alia quoque vitia plurima acerrime carpat, congruaque præscribat media, quibus singula expugnari debeant. Porro, opus est, ut verbis utar doctoris eximii, Roberti Holkoth in cap. 10 libri *Sapientiæ*, lect. 118, litt. A. *scientificè multum et curiosè compositum*, eoque titulo, gravissimis quibuscunque auctoribus familiare; ut ex eorum scriptis patet. Adeo, ut etiam celeberris ille polygraphus Leo Allatius, eloquentiæ professor, illud doctissimis suis *illustrationibus* dignum reputaverit, prout ipsemet testatus est, libro **280** *De apibus Urbanis, seu De viris illustribus, eorumque scriptis, qui, anno 1630 et duobus sequentibus, Romæ fuerunt*; quem librum, anno 1633, ibidem publicavit, et Urbano octavo pontifici dedicavit.

In hoc, inquam, recensitis a seipso elaboratis variis lucubrationibus, subjunxit; *Nunc illustrat*, scilicet Allatius, *librum beati Alani, De complanctu naturæ*. Verum, ut Roma nuper litteris me monuit Romanus Ferdinandus Ughellus, ordinis nostri Cisterciensis clarissimus abbas, intempestive viro superveniens mors, opus imperfectum suppressit, librumque huic, non sine rei literariæ, adeoque et boni communis injuria, preli beneficio privavit; quod eidem nunc tandem ipsemet procuravi, usus duobus mss. exemplaribus, quorum primum mihi subministravit instructissima bibliotheca abbatæ Parcensis juxta Lovanium, sed valde inutilem, principio et fine truncatum; secundum humanissime remisit Reverendus adm. dominus, Hugo Beckmans, abbatæ Cysoniensis, ordinis canonicorum regularium archimandrita dignissimus. Quod cum omnino integrum et perfectum esset, ac insuper vetustate sua plurimum commendabile, illud hic sero secutus fui, adnotando tamen, hinc inde, lectionis varietatem, ubi sensus utramque admisit.

CAROLUS DE VISCH,
prior Dunensis,